

Sfera Politicii

REVISTĂ LUNARĂ DE ȘTIINȚE POLITICE EDITATĂ DE FUNDAȚIA „SOCIETATEA CIVILĂ”

Anul III - Nr. 16 aprilie 1994

32 pagini 400 lei

Partidele și structura lor

PUNR

Partidele - simius

PAC

PSM

Texte

fundamentale

Maurice Duverger

Radicalism, antisemitism, naționalism

Pavel Câmpeanu

George Voicu

Michael Shafir

Sondajele de opinie în România

Cătălin Zamfir

Paul Blendea

Henry Carey

Alegeri în Europa

Italia

Ucraina

Franța

Moldova

Contents

Editorial Board

CĂLIN ANASTASIU
DANIEL CHIROT
GHITĂ IONESCU
KENNETH JOWITT
GAIL KLIGMAN
DAN OPRESCU
STELIAN TĂNASE (editor)
VLADIMIR TISMĂNEANU
G.M. TAMÁS

Fundația Societatea Civilă

Președinte: DAN GRIGORE

Redacția:

Aurelian CRĂIUȚU

Smaranda MEZEI

Costea MUNTEANU

Dan PAVEL (redactor șef adjunct)

Graphics:

Tomnița Florescu

Economist:

Alice Dumitrache

Desktop Publishing:

Vali Alexandru
Manuela Gheorghiu

SFERA POLITICII

încearcă să fie un spațiu al dialogului între diferite puncte de vedere, uneori diametral opuse. În consecință, articolele inserate în paginile noastre implică exclusiv pe autorii lor.

* Reproducerea articolelor apărute în publicația noastră se face numai cu acordul redacției.

* Editorii își rezervă dreptul de a edita materialele, conform uzanțelor internaționale.

* Ultima zi de primire a materialelor colaboratorilor noștri este data de 1 (întâi) a fiecărei luni. Articolele vor fi însoțite de un scurt „curriculum vitae” și un rezumat, ambele în limba engleză.

* Pentru cititorii din străinătate costul unui abonament anual este de 50\$ sau echivalentul acestei sume.

* Pentru cititorii din țară costul unui abonament pe 6 luni este de 4.000 lei (inclusiv cheltuielile de expediție poștală).

SFERA POLITICII este înregistrată în Catalogul publicațiilor din România la numărul 4165. Se pot face abonamente la orice oficiu poștal din țară.

3.	<i>Parties and their Structures</i>	The Editors Horațiu Pepine	Romanian National Unity Party
4.		Romulus Brâncoveanu	<i>Simius</i> – Parties
6.		Liana Ionescu	Civic Alliance Party
8.		Gabriel Ivan	Socialist Labor Party
10.			
12.	<i>Radicalism</i>	Pavel Câmpeanu	On F. Veiga's Book
14.	<i>Nationalism</i> <i>Anti-Semitism</i>	George Voicu	Anti-Semitism or Systematized Delirium
16.		Michael Shafir	The Romanian Extreme Right in the Post- communist Period
18.	<i>Aspects of Transition – Opinion Pollings in Romania</i>		
		Cătălin Zamfir	An Electoral Warning in All Directions
19.		Paul Blendea	Polls' War
20.		Henry F. Carey	Institutionalizing Political Polling in Romania
22.	<i>Elections in Europe</i>	Adrian Niculescu	Berlusconi or the Renewal of Center in Italy
24.		George Cojocaru Daniela Pîrvulescu	Electoral Radiography – Moldova One Year of Right Government in France
		B. Popescu- Necșești	Ukraine Between Identity and Integration
26.	<i>Books and Authors</i>	Stelian Tănase	Matei Călinescu, Ion Vianu, <i>Amintiri în dialog</i>
		Romulus Brâncoveanu	<i>Polis</i>
27.		Dan Pavel	<i>Proclamația de la Timișoara</i>
28.		Aurelian Crăiuțu	Stephen Holmes, <i>The Anatomy of Antiliberalism</i>
29.	<i>Fundamental Texts</i>	Maurice Duverger	<i>Political Parties</i>
32.	<i>Editorial</i>	Stelian Tănase	Violence and Compromise

CUPON DE ABONAMENT

REVISTA „SFERA POLITICII” • Oficiul Poștal 22, Căsuța poștală 212, Fundația Societatea Civilă • București, Tel.: 614.08.27

NUME, PRENUME.....
ADRESA .....
ORAȘ ..... COD POȘTAL .....
CĂSUȚA POȘTALĂ .....
FORMA PLATĂ Numerar CEC Dispoziție plată Carte credit
ABONAMENT 1 AN ÎNCEPÎND CU.....
 LUNI
SEMNĂTURA .....

Acest număr a fost ilustrat cu gravuri de Albrecht Dürer
Veb Verlag der Kunst. Dresden 1954

Dacă doriți un abonament la revista noastră, SFERA POLITICII, vă rugăm să decupați acest cupon de abonament și să-l trimiteți pe adresa redacției:

**Oficiul Poștal 22, Căsuța poștală 212, Fundația Societatea Civilă,
Revista „Sfera Politicii”, București**

Împreună cu dovada plății prin mandat poștal (sau prin intermediul oricărei filiale CEC) în conturile fundației SOCIETATEA CIVILĂ, deschise la Bank Coop, str. Ion Ghica nr. 13, sector 3, în contul Bank Coop S.A. – SMB 402466026422.

Cititorii din străinătate se pot abona depunând costul abonamentului anual în conturile noastre deschise la Bank Coop, str. Ion Ghica nr. 13, sector 3, în contul Bank Coop S.A. – SMB 402466022840, sau trimițând un cec (money order) pe adresa:

**Oficiul Poștal 22, Căsuța poștală 212, Fundația Societatea Civilă,
Revista „Sfera Politicii”, București**

Revista se poate procura din rețeaua librăriilor HUMANITAS în orașele București, Iași, Timișoara, Sibiu, Pitești, Bacău, Slobozia, Piatra-Neamț, Brașov, Craiova, prin rețelele de librării și difuzorii de presă din orașele Focșani, Suceava, Oradea, Rîmnicu-Vilcea, Brăila, Constanța, Cluj-Napoca, Arad, Tîrgu-Mureș, Galați, Deva, Satu-Mare, Miercurea-Ciuc, Sfîntu Gheorghe, Buzău, Alba Iulia, Bistrița.

La sediul redacției puteți procura, din stoc, numerele anterioare (1-7, 11-14) ale revistei.

Tiparul la PROGRESUL ROMÂNESC S.A.

Partidele și structura lor

Revista *Sfera Politicii* își propune studierea partidelor politice din România. Va fi un demers descriptiv și analitic, fundamental pentru înțelegerea naturii regimului politic postcomunist, a relației sistem guvernamental-opoziție, iar principalii beneficiari vor fi nu numai cititorii și analiștii, cât mai ales politicienii.

Teoriile asupra democrației pornesc de la premisa că alegerile libere sînt principalul mijloc prin care cetățenii controlează forma de guvernămînt a unei națiuni. Pe de altă parte, democrația nu poate fi practică în afara competiției electorale a cel puțin două partide politice. Nu pot exista democrații puternice fără partide puternice. "Viclenia rațiunii" este că nici măcar regimurile politice totalitare nu pot exista fără partide puternice. Partidul politic este un fenomen instituțional tipic al modernității. După cum arătau Joseph La Palombara și Myron Weiner, partidele apar ori de cîte ori activitatea unui sistem politic atinge un anumit grad de complexitate sau cînd noțiunea de putere politică ajunge să includă ideea că masele largi trebuie să participe sau să fie controlate (studiul "The Origin and Development of Political Parties", în J. La Palombara și M. Weiner, *Political Parties and Political Development*). Cu excepția scurtului interludiu 1944-1946, România nu a mai cunoscut experiența sistemului democratic de partide din 1937. În schimb, a cunoscut experiența traumatizantă a partidului unic, a cărui principală funcție nu era să asigure participarea maselor largi la viața politică, ci controlul acestora. Nu este de mirare că, începînd cu ianuarie 1990, a avut loc o explozie a partidelor. Atunci s-au manifestat ambele tendințe: asigurarea participării și controlul (din partea reprezentanților fostului partid unic, în ochii cărora orice formă politică de conducere trebuia să se bucure de sprijinul cvasiunanimit).

În teoria politică există două perspective metodologice alternative asupra partidelor:

- ele sînt considerate *variabile dependente*, efectele, consecințele unui proces de dezvoltare, ba chiar punctul culminant al unor procese de schimbare socială, economică și politică;

- ca *variabile independente*, adică forțe instituționale de sine stătătoare, afectînd însăși dezvoltarea politică.

Paradoxul tranziției de la comunismul totalitar spre o democrație liberală este că cele două perspective coexistă. Prima perspectivă metodologică este utilă atît pentru înțelegerea moștenirii politice a "partidelor istorice", cît și pentru clarificarea impactului experienței partidului unic asupra mentalităților liderilor unor partide, ca și asupra vieții interne și structurii acestora. Cea de a doua va fi însă crucială, întrucît capacitatea societăților de a face față crizelor de inte-

grare, participare sau distribuție poate fi în mare măsură afectată de tipurile de partide care s-au materializat în viața politică.

Ca pretutindeni, partidele din România promovează anumite valori, care apar în programele lor politice, în documentele lor principale. După cum observa însă Vladimir Tismăneanu, stilul politic al unui partid este determinat de felul în care sînt organizate structurile sale interne, de relațiile dintre centru și periferie,

de raportul *leadership-membership*. Grupajul nostru tematic, care se va întinde pe mai multe numere, va aborda tocmai aceste aspecte, precum și altele (dacă liderii sînt aleși în mod democratic în cadrul partidelor, dacă congresele sînt democratice, care sînt structurile de conducere, reprezentativitatea directă-indirectă, legăturile verticale și cele orizontale, grupurile de presiune și cele de interese, fracțiunile, fenomenul clientelar etc.). Ele ne vor ajuta să descifrăm fenomenul politic modern, postcomunist al partidelor din România, continuînd o cercetare începută în numerele anterioare ale revistei (nr.1/decembrie 1992, 3/februarie 1993, 4/martie 1993, 7/iunie-iulie 1993).

Încercarea va fi dificilă, dintr-o multime de motive, dintre care două sînt mai importante: în ciuda aparențelor, majoritatea partidelor nu reprezintă structuri gata constituite, ci doar expresia unor tendințe de structurare, fiind fenomene istorice, care nu pot fi puse nici măcar într-o acoladă analitică, după numai patru ani, însă putem descrie măcar momentul în care ele se află; ca o dovadă a lipsei de structurare, care ar fi dus la o anumită transparență și maturitate în gîndirea conducătorilor de partide, aproape nici unul dintre acestia (fie că se aflau în coaliția guvernamentală sau în opoziție) nu a întîmpinat cu deplină bunăvoință ideea unei analize științifice, politologice a structurilor sale, liderii politici refuzînd pur și simplu să dea cercetătorilor toate informațiile simple, primare, care în orice sistem democratic sînt de ordin public. Din acest motiv, pentru a duce la bun sfîrșit acest amplu proiect, am apelat la un grup de colaboratori valoroși, analiști politici, sociologi, ziariști, cercetători, iar temeinicia articolelor lor reflectă atît propriile calități investigative, cît și solitudinea liderilor partidelor studiate. Obiectivul nostru final este să putem elabora o cercetare comparată a partidelor politice, precum și un model coerent al sistemului de partide românesc. Vom contribui astfel la elaborarea unei analize comparate a sistemului de partide din țările est-europene, precum și la nefinalizata încă teorie generală a partidelor, la care au lucrat atît de intens cercetătorii precum Maurice Duverger sau Giovanni Sartori. (Red.) □

DECRET-LEGE NR.8/1989

privind înregistrarea și funcționarea partidelor politice și a organizațiilor obștești în România (Monitorul Oficial nr.9/31 decembrie 1989)

Pentru realizarea unei societăți cu adevărat democratice în România, asigurarea și apărarea drepturilor fundamentale ale cetățenilor și îndeplinirea principiului pluralismului politic în temeiul art. 2, lit. a) din Decretul-lege privind constituirea, organizarea și funcționarea Consiliului Frontului Salvării Naționale,

Consiliul Frontului Salvării Naționale decretează:

Art. 1 În România este liberă constituirea partidelor politice, cu excepția partidelor fasciste sau care propagă concepții contrare ordinii de stat și de drept în România. Nici o altă îngrădire pe motive de rasă, naționalitate, religie, grad de cultură, sex sau convingeri politice nu poate împiedica constituirea și funcționarea partidelor politice. Înregistrarea și funcționarea partidelor politice se face în conformitate cu prevederile prezentului decret-lege.

Art. 2 Organizarea și funcționarea partidelor politice se fac potrivit statutelor acestora, numai pe bază teritorială.

O persoană nu poate face parte în același timp din două sau mai multe partide politice.

Scopurile partidelor politice și organizațiilor obștești trebuie să se întemeieze pe respectul suveranității, independenței și integrității naționale, al democrației, în vederea asigurării libertăților și drepturilor cetățenești și afirmării demnității națiunii române.

Mijloacele de realizare a scopurilor partidelor politice și organizațiilor obștești trebuie să fie în conformitate cu ordinea de stat și de drept a României.

Art. 3 În vederea înregistrării, fiecare partid și organizație obștească trebuie să-și prezinte statutele de organizare și funcționare, programul politic, să-și declare sediul și mijloacele financiare de care dispune și să facă dovada că are cel puțin 251 membri.

Art. 4 Înregistrarea partidelor se face la Tribunalul municipiului București, care în termen de 5 zile se pronunță asupra legalității constituirii lor.

Împotriva deciziei Tribunalului municipiului București se poate face contestație la Curtea Supremă de Justiție, în termen de 3 zile de la comunicarea deciziei.

De la data rămînerii definitive a deciziei de admitere a înregistrării partidele politice dobîndesc personalitate juridică.

Art. 5 Cadrele militare și personalul civil din Ministerul Apărării Naționale și Ministerul de Interne, judecătoria, procurorii și diplomații, precum și personalul operativ al Radioteleviziunii Române Libere nu pot face parte din partide politice.

Președintele
Consiliului Frontului Salvării Naționale

Ioan ILIESCU
București 31 decembrie 1989

Partidul Unității

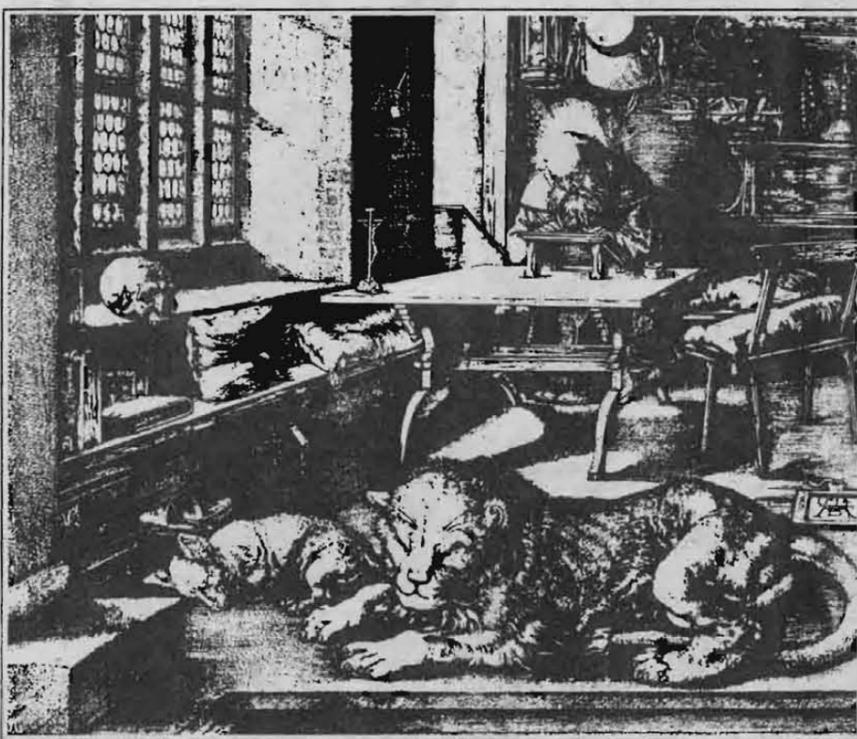
HORAȚIU PEPINE

Mică istorie

Decretul-lege nr. 8 din 31 decembrie 1989 a provocat imediat o nestînjenită proliferare a partidelor politice. În lunile ianuarie și februarie 1990 se înregistraseră deja peste 50 de partide, dintre care astăzi doar 3 se mai află în competiția politică. PUNR apare relativ târziu, la mijlocul lunii martie. Prin decizia nr. 57 din 15 martie 1990, Tribunalul Municipiului București admitea cererea de înregistrare formulată de Partidul Unității Naționale Române din Transilvania (PUNRT). Organizatorii și primii aderenți ai partidului erau militanți activi ai asociației culturale Uniunea Vatra Românească, fondată la Tîrgu-Mureș, care își propunea să reînvie un nationalism românesc bazat pe valorile tradiționale, dar care se remarcase mai ales prin energia cu care combătea revendicările comunității maghiare. Cercetînd lista primilor 251 de aderenți, vom găsi multe nume ale unor persoane care nu își au domiciliul în Tîrgu-Mureș și care vor dispărea ulterior din viața partidului: lista inițială a fost însă produsul unei grăbite improvizații și a unei strategii de disimulare. Fondatorii partidului, originari din Tîrgu-Mureș, se aflau deja în prima linie a conflictului cu maghiarii și doreau să abată atenția de la scopul central al acțiunii lor politice. Lista a fost, în cea mai mare parte, completată la Brașov, oras la marginea zonei de conflict, dar cu persoane originare tot din județul Mureș. Sediul central al partidului a fost declarat la Brașov, iar primul președinte a fost desemnat un brașovean (Ivasiuc), al cărui nume este astăzi uitat. În 18 aprilie 1990, reprezentanții PUNRT și ai Partidului Republican, al cărui lider, Ioan Mînzatu, participase la investigarea evenimentelor din 19-20 martie de la Tîrgu-Mureș, se reuniau tot la Brașov, convenind să participe în alegeri pe liste comune. În primăvara lui 1991, PUNRT face a doua tentativă de a-și depăși limitele geografice și, după fuzionarea cu Frontul Popular, o formațiune neînsemnată cu sediul la Iași, se renunță la titlatura de partid al transilvănenilor. După scrutinul din 20 mai 1990, problema definiției partidului față de asociația Vatra Românească se pune cu stringență. PUNR fusese creat de militanți ai Vetrei Românești, iar Radu Ceonța, primul lider memorabil al partidului, cumula la un moment dat funcțiile de președinte pentru ambele organizații.

Întreaga evoluție a PUNR este intim legată de primele acțiuni ale UVR. Definită explicit ca asociație culturală, UVR a acționat însă de la bun început ca grup de presiune, denunțînd pe lângă guvernul provizoriu acțiunile revendicative maghiare, calificate ca destabilizatoare. UVR acuza în primul rînd separatismul școlar inițiat de maghiarii în Transilvania, proliferarea denumirilor maghiare și îndepărtarea unor persoane de etnie română din poliție, administrație și justiție după 22 decembrie 1989. Reprezentanții UVR de la Cluj au cerut cu insistență Guvernului de la București destituirea ministrului adjunct al învățămîntului, Palfalvi Attila (mutat la un alt departament), iar ulterior a lui Demeny Lajos, pe care îi considerau inspiratorii deciziilor pripite de segregare a școlilor. (În 3 februarie 1990 Inspectoratul Școlar Județean Mureș primise o telegramă a ministrului Mihai Șora, prin care se dispunea mutarea provizorie a elevilor români din localul liceului Bolyai în localul Institutului de subingineri din Tîrgu-Mureș). După constituirea, prin presiunile Opoziției, a primului organism legislativ

The second party in the parliamentary coalition supporting the Romanian cabinet, the Romanian National Unity Party (RNUP) is a powerful regional organization. Its strength comes from playing with anti-Hungarian feelings of the Romanian majority in Transylvania. The article analyses the party, its history, structures, electoral results, doctrine, and also compares RNUP with Romanian and European parties alike.

(CPUN), UVR a cerut să fie admisă pentru a influența mai îndeaproape politica centrului față de minorități. Radu Ceonța, liderul tîrgu-mureșenilor, însoțit de alți doi membri ai UVR (ulterior deputați ai FSN), venea în 8 martie la București, unde Virgil Măgureanu, în numele conducerii CPUN, îi comunica că cererea a fost respinsă. Acest episod a grăbit, se pare, înființarea partidului. Înregistrat în pripă, în ziua de 15 martie 1990, pe de o parte pentru a se încadra în termenul care îi permitea participarea la alegeri, iar pe de altă parte ca replică simbolică la manifestările festive ale maghiarilor, PUNR își va strînge capitalul politic din împlinirea zilelor următoare. Cu toate că avem la dispoziție o documentație destul de bogată despre zilele de 19-20 martie 1990, ea nu ne permite să vorbim, fără obișnuitele ezitări prudente, despre acțiuni politice ai înfruntărilor de la Tîrgu-Mureș. CPUN hotărâra chiar în seara zilei de 20 martie instituirea unei comisii de anchetă, care va redacta un raport, completat după 20 mai de o comisie parlamentară cu datele furnizate de poliție, armată și procuratură. Există, de asemenea, un raport *Helsinki Watch* și un altul francez, *Raport Mission*, elaborat de o misiune a Federației Internaționale a Drepturilor Omului. Dincolo de diferențele de perspectivă, de accentele puse diferit, toate aceste rapoarte pun în lumină minima implicare a autorităților (armată, poliție) în aplanarea conflictului. Nu s-a demonstrat însă participarea organizatorică a Uniunii Vatra Românească. Să consemnăm numai că printre aderenții și simpatizanții Vetrei se află un număr însemnat de ofițeri de poliție și de ofițeri ai armatei a 4-a din Transilvania. Sigur rămîne doar faptul că UVR și varianta sa partidică, proaspăt înființată, PUNRT, au ieșit consolidate, creîndu-și imaginea de protector al comunității românești ardeleni, abandonată de o capitală cu înclinații cosmopolite. Acest lucru nu a scăpat liderilor politici de la București, care, după indiferența cu care au așteptat izbucnirea violențelor, au încercat să-și

refacă imaginea publică printr-o declarație demagogică naționalistă. FSN nu ignora că PUNRT, un partid improvizat, ar putea însă deveni, cu sprijinul mult mai larg al UVR, un rival însemnat pentru alegerile din 20 mai și va prelua de aici înainte, fără rezerve, tema iredentismului maghiar. Mai mult de atât, înaintea scrutinului, FSN va propune UVR o colaborare electorală și va oferi mai multe locuri pe listele sale unor reprezentanți ai Uniunii. Partidul a încercat însă să-și păstreze identitatea și a intrat în alegeri cu un slogan de rezonanță strict regională, care suna cel puțin straniu în provinciile vechiului Regat: *O Românie în care limba oficială unică să fie limba română, o Românie în care copiii români să nu mai fie alungați din școlile lor, o Românie în care românii să poată trăi și munci în orice județ și localitate a țării*. Cu un scor electoral foarte modest și pierzînd monopolul asupra temelor naționaliste antimaghiare, PUNR va trebui în primul parlament post-comunist să rămînă în umbra partidului de guvernămînt. FSN a declanșat cea mai însemnată campanie propagandistică naționalistă, prezentînd în camerele reunite un raport care prelua toate temele UVR și ale PUNR: raportul *Harghita-Covasna*, care denunța, prin mărturia unilaterale și multe falsificări, intoleranța maghiară față de românii minoritari în cele două județe.

Liderii de atunci ai PUNR au încercat să se elibereze de sub tutela partidului de guvernămînt, pe care îl acuzau că încercă să preia problema națională în scopuri exclusiv propagandistice. Radu Ceonța, afirma în primăvara lui 1991 că FSN este un "partid bolșevic". Iar la Convenția Națională a partidului din 18 mai 1991, de la Tîrgu-Mureș, unde a fost ales președinte al partidului, cerea o mai mare implicare politică a UVR pentru combaterea unei presupuse complicități a FSN cu UDMR: "În țara noastră trebuie făcută o Constituție pentru români și nu pentru minorități (adică pentru maghiari). În parlament, UDMR este răsfățat de FSN, iar cei 11 reprezentanți ai noștri

sînt priviți cu suspiciune. (...) FSN a greșit că a permis funcționarea partidelor etnice și că permite o propagandă deșănțată împotriva românilor".

La aceeași întrunire a partidului s-a tranșat problema raporturilor cu Vatra Românească. Integrarea Uniunii în partid a fost respinsă, motivul hotărîtor fiind formulat de un delegat de la Cluj: "(...) am vorbit cu mulți ofițeri din armata a 4-a, din poliție, din SRI, cu oameni din Justiție, sînt membri ai Vetrei Românești și nici nu ne permitem să-i dăm la o parte."

După alegerile din septembrie 1992, Radu Ceonța va părăsi gruparea împreună cu Petru Burcă, unul dintre primii organizatori ai partidului. Filiala PUNR de la Cluj va uzurpa pe tîrgu-mureșeni impunînd un nou lider în persoana lui Gheorghe Funar, care, în calitate de primar al Clujului, dăduse antimaghiarismului o expresie practică. Interzicerea unor întruniri publice și a inscripțiilor în limba maghiară au făcut în timp foarte scurt din Gheorghe Funar un termen de referință pentru naționalismul agresiv în estul Europei. În alegerile municipale din februarie 1992, candidatul PUNR reușise să învingă după al doilea tur de scrutin, un candidat al Convenției Democratice, speculînd o declarație echivocă a ministrului ungar al apărării privind relațiile cu conaționalii săi din Transilvania. Campania prezidențială din toamna lui 1992 a readus în prim plan tema pericolului maghiar, de data aceasta într-o versiune mult mai dramatică, inspirată de articolele prevestitoare de catastrofe din *România Mare*. Identificat cu limbajul naționalist antimaghiar, PUNR a reușit doar în mică măsură să treacă pe cont propriu de limitele geografice în care apăruse. S-a văzut, prin urmare, conștinș să reia politica de alianțe, care eșuase la alegerile din 1990. Ultima tentativă este coaliția realizată în 1993 cu Partidul Democrat Agrar (BUN).

Rezultate electorale

La primele alegeri legislative (20 mai 1990) PUNRT încheie un cartel electoral cu Partidul Republican și obține sub sigla AUR 2,12% din voturi pentru Adunarea Deputaților și 2,15% pentru Senat, rezultate care i-au dat dreptul la 9 mandate de deputat și 2 de senator. Toate mandatele au revenit însă în exclusivitate PUNRT, care convenise cu republicanii ca în județele din Transilvania primele locuri de pe liste să fie acordate ardelenilor. În județele vechiului Regat, unde AUR a mai depus liste, republicanii au avut prioritate, dar voturile au venit în primul rînd din zonele cu populație mixtă româno-maghiară. Alegerile locale din februarie 1992 au anulat monopolul politic al FSN și au adus o mai diversă distribuție a voturilor. PUNR renunțase între timp la titlatura de partid al transilvănenilor și încerca să depășească condiția de partid regional, angajîndu-se pe cont propriu într-o campanie electorală pe întreg teritoriul țării. După scrutinul din februarie, PUNR obține 1.535 de mandate de consilier și 96 de mandate de primar, rezultat care îl plasează pe locul al șaselea, după UDMR care a obținut 2.616 mandate. Interesant este că, de această dată, PUNR reușește să treacă frontiera Transilvaniei și să obțină mandate și în 6 județe din restul țării. Un rezultat foarte bun în comparație cu propriile performanțe reușite în județul cel mai sudic al țării (Giurgiu), unde obține 41 de mandate de consilier comunal și municipal. Cu toate acestea, primele

Naționale Române

cinci județe în ordinea rezultatelor rămân cele din Transilvania: Cluj, Bihor, Maramureș, Bistrița-Năsăud, Alba. Succesul răsunător al PUNR a fost însă victoria în alegerile pentru primăria municipiului Cluj. Primarul municipiului Cluj va fi desemnat și candidat pentru alegerile prezidențiale, fapt care s-a dovedit o bună tactică electorală. La legislativele desfășurate în același timp cu alegerile prezidențiale, în 27 septembrie 1992, PUNR reușește să-și tripleze rezultatele obținute cu doi ani înainte. Pentru Camera Deputaților PUNR obține 7,71%, iar pentru Senat 8,20%. După redistribuirea resturilor, PUNR trimite în parlament 30 de deputați și 14 senatori. În provinciile vechiului Regat a obținut rezultate modeste: un mandat de senator la Galați și 5 mandate de deputat la Bacău, Prahova, Suceava, Constanța și București. PUNR reușește să treacă de limitele arcului carpatic, dar este de observat că tactica depunerii listelor în toate județele țării a fost dictată nu atât de încrederea în forțele proprii cât de tendința de exploatare cât mai eficientă a sistemului electoral cu redistribuirea resturilor. Baza electorală a PUNR rămâne una preponderent regională. Atât la alegerile municipale cât și la cele legislative ponderea hotărâtoare a voturilor a venit, în ordinea rezultatelor, din județele: Cluj, Mureș, Maramureș, Sălaj, Alba, Bistrița-Năsăud, Bihor.

Organizarea partidului și susținerea electorală

Decretul-lege nr. 8/31 decembrie 1989 stabilește condiții minimale pentru înregistrarea unui partid. Ulterior, Constituția a inclus dispoziții privitoare la partidele politice, care nu au fost însă detaliate printr-o lege specială. Partidele politice românești s-au dezvoltat, prin urmare, după decembrie 1989, într-un cadru juridic sumar, în care tradiția organizatorică, inventivitatea sau mimetismul au putut opera nestingherit, dar și cu dificultățile implicate. Partidele tradiționale au încercat să reproducă modelul organizatoric antebelic, cooptând pe supraviețuitoarii vechii clase politice; FSN convertea, cu multă dezinvoltură, structurile organizatorice ale fostului partid comunist, dar alte partide de tip nou aveau de învins dificultăți superioare. Prima și cea mai de seamă dintre ele a fost, fără îndoială, aceea de a-și identifica aderenții. PUNR profită de rețeaua deja constituită a Uniunii Vatra Românească, dar problema specifică era de a prelua numai acele componente compatibile cu activitatea politică explicită. UVR numără printre membri săi un număr însemnat de militari și magistrați care trebuiau să rămână în zona umbră a simpatizanților activi, cu o activitate dispersată în țesutul social și greu de cuantificat. Constituirea rețelei de partid pretindea, prin urmare, criterii diferite. Pentru spiritul care a guvernat organizarea PUNR, este foarte grăitoare consultarea primelor liste-proiect, cu virtualii aderenți ai partidului. Unii se regăsesc astăzi în partid, alții nu, dar cei mai mulți dintre ei aparțin unei categorii de persoane bine situate în administrație și în diferite instituții: directori de centrale industriale, foști miniștri în guvernele comuniste, directori de școli, universitari, ziaristi etc. Prin urmare, PUNR organiza inițial persoane care mosteneau o bună poziție socială, prinse într-o rețea de legături personale multiple și cu naturale înclinații conservatoare.

Anticomunismul partidelor tradiționale era străin PUNR, care a înfîmșinat cu indiferență mai curînd ostilă propunerile de restrîngere a drepturilor electorale pentru nomenclatura comunistă sau pentru membrii fostei Securități. *Punctul 8* al Proclamației de la Timișoara și amendamentele formulate la prima lege electorală, interpretate în litera lor, nu cuprindeau decît o minoritate a aderenților PUNR, dar efectul psihologic a fost mult mai amplu și multi dintre aceia care își construiseră o carieră în vechiul regim, și-au simțit amenințată poziția socială. După decembrie 1989, prima reacție a societății a fost contestarea persoanelor aflate în funcții de conducere, adică a acelora identificați intuitiv cu autoritatea regimului comunist. Fenomenul contestării s-a întins epidemic, busculînd administrația și toate instituțiile. Spre deosebire de provinciile vechiului Regat, în Transilvania și în special în zonele cu importantă populație maghiară, fenomenul contestărilor a dobîndit culoarea unei revoluții etnice. În județul Mureș, bunăoară, înainte de 21 decembrie 1989, cea mai mare parte a cadrelor de conducere erau de naționalitate română. Din cele 605 cadre de conducere (în 204 întreprinderi și instituții) 470 erau români (77,7%), 132 maghiari (21,8%), iar 3 erau de naționalitate germană (vezi anexa VI-1 din Raportul comisiei de anchetă asupra evenimentelor din 19-20 martie Tîrgu-Mureș). Dacă adăugăm faptul că, în județul Mureș, populația de origine maghiară reprezintă peste 42%, avem tabloul convingător al unei sub-reprezentări a maghiarilor, receptat după decembrie 1989 ca un pericol potențial. În aceste condiții, conservatorismul natural al celor care dețineau poziții de prestigiu în societate a putut să invoce o legitimitate națională. Aderența PUNR a sporit ulterior mai cu seamă în zonele în care populația română și cea maghiară se aflau, numeric, într-un relativ echilibru și unde competiția interetnică putea dobîndi consistență. Pînă în vara lui 1991, PUNR reușise să organizeze 28 de filiale județene însumînd 21.176 de membri cotizanți, dar dintre acestea Mureșul și Clujul adunau 16.500 de membri, adică patru cincimi din totalul aderenților PUNR. Ultimele date ne arată că PUNR a reușit să se extindă organizatoric în 42 de județe, și să atragă un număr de peste 40.000 de aderenți, dar proporția rămîne aproape neschimbată în favoarea Mureșului și Clujului. Prezența PUNR în cele mai multe județe din provinciile vechiului Regat rămîne simbolică și exprimă mai degrabă voința de a-și crea imaginea unui partid cu extensie națională. PUNR își declara, de asemenea, sediul central la București, cu toate că nu dispune aici nici de spațiul și nici de logistica necesară. Datele despre numărul membrilor cotizanți trebuie la rîndul lor așezate în contextul real. Contabilitatea cotizațiilor este precară și de zăvăluie faptul că implicarea membrilor cu adeziune formală este de multe ori de ordin afectiv. Am putea distinge, de fapt, trei categorii: simpatizanții, aderenții și cadrele partidului. Recurența numerelor pe listele electorale din 1990 și 1992 probează că s-a constituit încă de la început un număr relativ stabil de cadre, care fac politica activă a partidului. Din punct de vedere operativ, partidul se restrînge la șefii de filiale locale și la grupurile parlamentare, segmente care se suprapun de altfel în mare măsură. Congresele (Convențiile naționale) se organizează la intervale largi de timp (conform statutului PUNR odată la 2 ani) situație care nu favorizează

implicarea în decizia politică a categoriei mai largi a aderenților. De altfel, partidul nu acoperă din cotizațiile membrilor săi decît o mică parte a cheltuielilor. Campaniile electorale, organizarea diferitelor întruniri și congrese sînt finanțate prin donații, a căror proveniență este mai greu de stabilit. Absența unor reglementări în această privință (în ianuarie 1992 Guvernul Stoiljan înainta Parlamentului un proiect de lege pentru finanțarea campaniilor electorale, proiect respins în două rînduri prin chiar votul majorității) împiedică identificarea surselor financiare și, mai mult de atît, nu ne permite să vorbim de o finanțare ilegală. În acest gol legislativ totul este permis implicit. Faptul că PUNR a respins cu hotărîre orice legătură cu societatea "Caritas" se datorează în primul rînd caracterului prea puțin onorabil al acestor aranjamente financiare. E de notorietate publică însă relația dintre PUNR și banca clujeană Dacia-Felix.

Un aspect care decurge din caracterul regional al PUNR și totodată din opoziția structurală cu UDMR este cel al alegerii candidaților. Absența unei legi a partidelor politice, care să reglementeze, eventual, și modul de desemnare a candidaților pentru alegerile legislative (ca, de exemplu, în legea germană) favorizează o mare varietate de situații. PUNR a dezvoltat o variantă care satisface în primul rînd interesul contraponderii etnice; majoritatea covârșitoare a deputaților și senatorilor PUNR sînt rezidenți în circumscricțiunile în care au candidat, unde au, invariabil, ca adversari pe reprezentanții UDMR și pe aliații lor politici. Centrul tinde să-și întărească puterea de decizie, dar este limitat de chiar criteriul reprezentării zonale, care oferă filialelor o influență sporită. PUNR a dobîndit de aici o bună stabilitate care i-a permis, în cei doar 4 ani de existență, să treacă cu ușurință peste succesele transferului de putere la centru (Gheorghe Funar este al patrulea lider al partidului, după Ivăsiuc, A.I. Crișan și R. Ceonța). În cazul PUNR, verticala ierarhică tinde într-o oarecare măsură să se suprapună peste orizontala organizării teritoriale. Zonele periferice ale partidului, și cu deosebire cele din vechiul Regat, sînt excluse de la decizie și se constituie exclusiv pe o relație de tip clientelar. De altfel, pe măsură ce se extinde geografic, PUNR se vede silit să-și dilueze naționalismul antimaghiar și să adopte teme mai generale. Problema Basarabiei, de exemplu, a apărut în discursul politic al PUNR foarte tîrziu și s-a manifestat fără prea multă vigoare. Reflexul organizatoric al expansiunii geografice este apariția unei clientele politice, care amenință puritatea ideologică a partidului.

Electoratul PUNR nu poate fi însă definit prin apartenența la o categorie socială distinctă. E vorba de o categorie eterogenă, care, chiar fără să-și fi identificat bine interesele, este coalizată de tradiția adversității dintre români și maghiari. Să remarcăm că fieful PUNR îl reprezintă județele care au fost administrate de unguri, după Arbitrajul de la Viena. De altminteri, PUNR încearcă să-și legitimizeze antimaghiarismul invocînd insistent această tradiție și propunînd implicit un soi de revanșă istorică. PUNR a făcut sistematic apel la simbolurile identității naționale, dar din motive evidente nu se poate revendica de la tradiția Partidului Național condus de Iuliu Maniu și caută surse mai apropiate sau mai îndepărtate, nereușind, de fapt, decît să recupereze temele uzate ale naționalismului profesat de regimul comu-

nist. Activitatea parlamentară a PUNR, partid lipsit de o doctrină economică și de un proiect credibil de reformă, s-a limitat de altfel la chestiunea maghiară. În dezbaterile Constituantei, deputații transilvăneni au fost foarte activi la articolele care prevedeau dreptul minorităților naționale de a folosi limba maternă în școli, justiție și administrație, propunînd de fiecare dată versiunile minimale. În general, PUNR a avut o funcție de intimidare, denunțînd intenții ascunse, iredentiste, care s-ar afla în spatele fiecărui amendament UDMR. Pe scurt, PUNR se definește pe sine ca *watchdog* al integrității teritoriale și lingvistice românești.

Poziția PUNR în sistemul partidelor românești

Este deja o achiziție certă că noțiunile de "stînga" sau "dreapta", cu accepțiuni nu întotdeauna identice chiar în spațiul Europei occidentale, nu reușesc să descrie realitatea politică postcomunistă.

Așezarea grupurilor politice în parlamentele postcomuniste s-a realizat după alte criterii decît cele care au structurat cîmpul politic înainte de război sau în alte țări cu tradiție parlamentară. Criteriul cel mai simplu de formulat și cel care ne ferește de ațitea și ațitea excepții ineluctabile este fără îndoială poziția față de *punctul 8* al Proclamației de la Timișoara. În manifestul politic lansat în martie 1990 se cerea la *punctul 8* introducerea în viitoarea legislație a unei interdicții electorale pentru membrii aparatului represiv al Securității și pentru activiștii Partidului Comunist. Acest *punct 8* a devenit imediat principalul subiect al dezbaterii publice și a fost introdus ca amendament în dezbaterile primei legi electorale, în cadrul Consiliului Provizoriu de Unitate Națională. Cei care s-au pronunțat pentru interzicerea participării în alegeri a celor care exercitaseră puterea politică în regimul comunist au constituit ceea ce putem numi *dreapta*, iar ceilalți au constituit *stînga*. Acest criteriu nu îngăduie o rafinare a descrierii, și nu poate da seama de diferențele doctrinare, are în schimb avantajul de a fi un punct de plecare în descrierea funcțională a sistemului partidelor românești. Liberali, creștini-democrați sau social-democrați, partide structurate în jurul supraviețuitoarelor clasei politice antebelice, s-au grupat laolaltă în zona *dreapta* în temeiul acestei opțiuni. În partea cealaltă găsim Frontul Salvării Naționale, PUNR și alte cîteva grupuscule satelite. *Dreapta* s-a definit, prin urmare, pe baza unui criteriu de excludere a *stîngii*, situație contradictorie prin raportare la regulile sistemului politic pluripartit, dar izvoită din modalitățile diferite de legitimare. La dezbaterile noii legi electorale, în primăvara lui 1992, gruparea disidentă a lui Petre Roman își descoperă interese politice noi și se pronunță în favoarea unei versiuni restrînse a *punctului 8*, trecînd practic în *dreapta*, cu toate că va continua să se definească ca partid social-democrat. Dreapta își pierde astfel omogenitatea inițială și devine mai permisivă, pregătind disoluția sistemului bazat pe clivajul comunisti-anticomunisti.

În ansamblul *stîngii*, PUNR are însă o poziție originală, deoarece este singurul partid care se definește, la rîndul său, pe baza criteriului de excludere a unui segment al *dreptei*. PUNR s-a pronunțat cu perseverență pentru elaborarea unei

(continuare în pag. 7)

Partidele simius

ROMULUS BRÂNCOVEANU

The article refers to some Romanian political parties called simius parties (in Latin "simius" means monkey). These simius-party imitates authentic parties and their action.

164 de partide, alte 7 în curs de înscriere și o "mică teorie" a acțiunii sociale

În februarie 1994, pe listele Tribunalului Municipiului București figurau 164 de partide și formațiuni politice, alte 7 aflându-se în curs de înscriere. Cu aproape doi ani în urmă erau înregistrate "numai" 141 (*Expres*, an 3, nr. 21). O creștere importantă așadar, chiar dacă multe dintre aceste partide nu mai sînt altceva decît un număr într-un registru.

Între partidele noi, unele sînt rezultatul binecunoscutului fenomen de fracționare. Altele anunță mișcări politice astăzi abia bănuite, cum ar fi cazul Partidului Popular care, după cum se zvoneste, a fost creat cu scopul de a constitui un refugiu, la o adică, pentru aripa conservatoare a PDSR. Altele sînt, poate, rezultatul unor inițiative independente. Oricum ar fi, continuitatea acestui proces de la revoluție încoace dovedește că noua raționalitate socială încă nu s-a așezat, crearea de autoobligatii și imitația rămînd între principalele forme de raționalizare a acțiunii politice. Căci "istoria nu este făcută de forțe abstracte și impersonale, ci de acțiunea oamenilor".¹

Prin acțiune înțeleg, într-o manieră weberiană², orice comportament individual cărui actorul îi acordă un sens subiectiv, iar prin raționalizare - modalitățile (procedurile) prin care actorul acordă un sens acțiunilor sale. Sensul unei experiențe noi, în curs de trăire, rezultă din raportarea acesteia la contextul general al experienței trecute, anterioare, a unui actor, prin intermediul schemelor de experiență. Schemele de experiență desemnează procedee tipice de raportare a experienței noi la experiența trecută.³ Dintr-un anumit punct de vedere, orice experiență în curs de trăire este o experiență nouă. Există însă și situații în care o parte a noii experiențe nu se încadrează în scheme tipice și trebuie învățată. Un om care nu și-a părăsit niciodată satul natal, mîndru-se la oraș, își va construi lumea pornind de la ceea ce știe, prin rupturi repetate de obiceiurile sale. Mai devreme sau mai tîrziu, el se va dumiri și nu-și va mai căuta neamurile întrebînd din om în om ("unde stă a lui cutare?"), ci interesîndu-se de o "adresă". În orice caz, despre noi, astăzi, nu se poate spune că am fi în posesia unor scheme de experiență specifice unei lumi democratice. Dimpotrivă, realitatea socială ni se oferă pre-interpretată în termenii vechii societăți, comportamentele politice fiind condiționate adeseori de reflexele dobîndite în anii comunismului. Altfel spus, pentru a căuta pe cineva, continuăm să întrebăm din om în om, cu toate că avem idee despre ceea ce vrea să zică o "adresă". În lozincă "cine-a stat 5 ani la ruși nu poate gîndi ca Bush" există, deci, un adevăr. Nu pentru faptul că învățul n-ar avea de zăvăt sau că un individ n-ar fi capabil să-și schimbe opțiunile adaptative, ci

pentru că schemele de acțiune pe care le deținem, cu sau fără voia noastră, ne interpretează ele lumea, cel puțin ca un cadru de referință implicit al noilor noastre proiecte. Există însă și scheme de experiență foarte generale care, în situații cu totul noi, ne permit să ne descurcăm. Una dintre acestea este "a face ca alții" sau, altfel spus, imitația, copierea. O asemenea schemă înlocuiește propriile noastre calcule de eficiență, ne scutește de efortul învățării prin încercare și eșec și ne orientează integrativ în raport cu ceilalți. O alta este crearea de autoobligatii în virtutea unor alegeri și soluții anticipate, prin autoobligatia actorului mobilizîndu-se în vederea susținerii unui comportament anticipat de reșezare și selecție a stocului de opțiuni oferite de cadrul social.⁴ Autoobligatia este mai evidentă atunci cînd acțiunea vizează un cadru de referință valoric sau interpretabil valoric. Mă regăsesc, de pildă, odată cu ruperea de comunism, ca un adept al liberalismului și îmi creez obligația de a acționa în conformitate cu această concepție. În funcție de ceea ce știu, de ceea ce învăț, de noile mele experiențe, îmi construiesc în continuare opțiunile eliminînd proiectele alternative în baza unor criterii de selecție ce satisfac obligația pe care mi-am creat-o.

Imitația și autoobligatia au stat la baza apariției unei mari părți a societății noastre civile și politice: partide și formațiuni politice, syndicate, ligi ale apărării drepturilor omului, cluburi de dezbateri intertextuale și de atitudine politică ș.a.m.d. În crearea acestora s-a urmat modelul unor organizații similare din țările democratice, din alte țări ale Estului sau ale diverselor noastre tradiții, invocîndu-se obligații (comandamente) izvorînd din trebuințe sociale, necesități istorice, valori sau interese.

Imitația și crearea de autoobligatii nu au neapărat rezultate rezonabile. Dimpotrivă, putem găsi zeci și sute de situații în care, departe de a fi mijlocit un autentic transfer de experiență, imitația și autoobligatia au condus la rezultate inconsistente sau aberante, moleculele noii raționalități sociale înotînd încă și astăzi, la aproape cinci ani de la revoluție, într-o masă de formațiuni spontane, lipsite din capul locului de viabilitate. Înaintea alegerilor din 1992, din inițiativa sindicatelor s-a format Convenția Solidarității Sociale, cu autoobligatia de a apăra în plan politic interesele membrilor de sindicat. A fost un eșec! Confederația, deși a beneficiat de sprijinul sindicatelor și de logistica acestora, de experiența politică acumulată de liderii sindicali, n-a reușit numărul necesar de voturi intrării în parlament. Această inițiativă politică rămîne, totuși, în planul rezonabilului. De multe ori însă, rezultatele combinației dintre imitație, crearea și asumarea de obligații par să nu mai aparțină fenomenologiei politice, ci aceleia a patologiei sociale. În ceea ce mă privește, eu le plasez în domeniul fenomenologiei politice "autentice", multe dintre acțiunile unor asemenea partide nedeosebindu-se cu nimic de acțiuni gîrate de partide "serioase", calificate așa nu numai de percepția obișnuită asupra lor, dar și de testele electorale: incoerență doctrinară și de discurs, politicianism excentric, demagogie absurdă etc. Propunerea ca Regele să candideze la președinția României, de pildă, nu se deosebește prea mult de prevederea continuată în platforma-program a unui partid, potrivit căreia "conducerea unității, colectivității, se va face prin rotație, în mod obștesc, nu va fi retribuită, de membrii cu capacitate și curățenie morală ai unității".

Asemenea acțiuni, să le numim "neconvenționale", sînt produsul imitației și al asumării de autoobligatii, fără un minim spirit critic și un minim autocontrol. Dacă se poate spune așa, cele două scheme de raționalizare a acțiunii de care vorbeam sînt, mai plastic, dacă nu mai exact spus, *maimuțării*. Vreau să subliniez că nu folosesc acest cuvînt în mod peiorativ, ci descriptiv, intenția mea fiind de a sugera fenomenul de înlocuire a încercărilor de raționalizare cu automatismele lor. Partidele cărora le sînt proprii asemenea manifestări - așa cum presa este numită "ciune de pază" sau cum Pareto a făcut distincția între "elitele-lei" și "elitele-vulpi" - ar putea fi numite *partide-simius* (lat. *simius* = maimuță).

Despre o distincție în interiorul distincției, partide-simius, partide-clown, și totuși clowni și bufoni.

Cel mai cunoscut partid-*simius*, care a beneficiat de mediatizarea CPUN-ului și care a constituit subiectul mai multor scandaluri de presă, a fost *Partidul Național Progresist*, condus de "contele" Zambra Iosipescu și de membrii casei sale "nobiliare". Despre modul în care s-a format acest partid avem informații de la dl. Emilian Moceanu, vicepreședintele, mai apoi dizident și autor al fracționării partidului: "Ideea creării acestui partid a fost a mea, dar Iosipescu l-a înscris. Iosipescu cunoștea încă din 20 decembrie situația din țară, dar nu știu de unde. Era atunci total cu puterea. După căderea lui Ceaușescu, pe 22, Iosipescu s-a îmbrăcat militar - se purta pe atunci lozincă "Armata e cu noi". Totuși a stat ascuns. Locuiau în același bloc, el la etajul 8 eu la etajul 12. M-a mai șocat că, deși partidul nu era înscris, după evenimentele de la Palatul Victoria, pe data de 29 ianuarie 1990, a dat un comunicat" (*Expres magazin*, 3-10 iulie 1991). Odată format, cu un program alcătuit din "doleanțe", partidul a revendicat pentru șeful său, care își declarase, în ciuda fragedei sale vârste de 18 ani, profesia de "politician", funcția de senator pe viață. Deși dl. Moceanu încearcă să sugereze originile oculte ale partidului pe care l-a moșit cu buna sa credință, comportamentul viitorului său șef de partid, care "cunoștea situația din țară" și se îmbrăca militar, sugerează mai degrabă o primă încercare de identificare simbolică și de investire opțională. El vrea, mai întîi, să fie *militar*, căci armata îi pare a fi deținătoarea autorității, a legitimității și a prestigiului, după care se hotărăște să devină *om politic*. Mulți au luat în zilele acelea o asemenea decizie, dar puțini au fost aleși de jocul întîmplării să întrușipeze într-o formă așa de pură tranziția la noua idee a omului politic, pentru că dl. Iosipescu și-a creat autoobligatia de a ajunge politician, lipsit aproape de orice argument care s-o motiveze în ochii celorlalți, ai electoratului și ai poporului, cum s-ar spune. Domnia-sa nu avea, după cum scriau ziarele, nici măcar o profesie care să sugereze un posibil prestigiu de fructificat politic. Fiind așa de tînar, s-a declarat de aceea politician, asumîndu-și răspunderea cuvenită. Faptul de a fi senator pe viață nu vine defel în contradicție cu rolul social pe care și-l asumase și care trebuia să fie completat cu un statut. Cu atît mai mult, calitatea de "conte", în lipsa altui suport de prestigiu și de legitimitate, îl îndreptătea pe dl. Iosipescu să dețină funcția (titlul) de senator. Ea sugerează dezinteresul pentru funcția în sine,

il ridică deasupra politicianilor de rînd, ba chiar îi conferă acea aură de mister care îi înconjoară pe supraviețuitorii luptei de clasă. Dl. Iosipescu se înfățișează, astfel, ca un erou romantic, un descălecător politic gata să-și asume serviciile bărbatului de stat în numele idealului generos al libertății și democrației.

Nu doar Partidul Național Progresist invocă drept sursă a legitimității autoobligatiilor pe care și le-a asumat instituții ținînd de zilele desenate ale mitologiei istoriei.

Antetul unuia dintre partidele formate, cum altfel, după revoluție arată astfel: România, PARTIDUL UMANITAR AL PĂCII, CONSILIUL DE COROANĂ, SEDIUL CENTRAL BUCUREȘTI, Telefon etc. În platforma-program a acestui partid există "puncte" precum: "Partidul Umanitar al Păcii, în ilegalitate din 1953, a fost reînființat pe 10 mai 1978, la Canalul Dunăre-Marea Neagră, fostul regim și-a exercitat represiunea și l-a suprimat, condamnînd inițiatorul la 12 ani detențiune forțată, cu înfometare și nopți nedormite, rupîndu-i piciorul stîng... Schimbarea posturilor unde lucrează slabi și anemici cu posturile comode ale celor roșuși pe profesioni... Urgentarea prezentei salarelor verzi, în tot timpul anului, a supelor, a mîncărurilor de grătar în toate unitățile... Adoptarea unui decret prin care să se instituie obligativitatea pentru fiecare șofer, de pe mașini de stat sau particulare, de a lua orice călător dacă are loc... În limbajul comun persoanelor superioare ca pregătire, chiar dacă au vîrsta mai mică, li se va zice "dv.", ca formulă de adresare, iar celor inferioare li se va zice "tu"... Treptat se va circula numai cu scaunele ocupate, în toate mijloacele de transport, ajungîndu-se astfel la adevăratul transport civilizat" ș.a.m.d.

Se vede bine din această platformă că Partidul Umanitar al Păcii și-a luat obligația de a-i apăra pe cei umili, neajutorati, și că segmentul său electoral îl constituie infirmii *Umwelt*-ului. PUP încearcă să-și apropie acest segment legitimîndu-se cu teme precum "ilegalitatea", "represiunea", "condamnarea", "canalul Dunăre-Marea Neagră", "10 mai" chiar, ținînd de un eroism care, pentru liderul său, chinuit de înfometare și de nopți nedormite, nu poate fi, cum altfel, decît păgubos. Închipuindu-se asemenea sergentului lui Vasile Alecsandri, inițiatorul acestui partid, la rîndu-i cu piciorul rupt, nu vede o altă demnitate mai mare decît aceea de a fi obiect al compasiunii. Revendicările practice, dorința de a pune ordine în spațiile celulare ale societății, de a reglementa și facilita transportul persoanelor sînt dovada unui pragmatism focalizat, bazat pe judecățile spontane iluminate ale bunului simț. Deși în unele puncte ale programului partidului, idealul păcii, al conviețuirii liniștite și în ordine, al umanismului predomină, totuși, "crearea de condiții pentru ființele umane rămase fără mijloace umane și fără adăpost datorită invidiei și persecuției umane" rămîne, pînă la urmă, obiectivul

său cel mai de seamă.

Putem vorbi, așadar, de imitația și de autoobligatia unui populism, care, lipsit de retorica viguroasă proprie altor partide, este în același timp sfios, melodramatic, revendicativ, dar nu lipsit de intransigențe, de scortosenie și artag. Șoferii care nu-i vor lua pe autostopiști "vor fi pedepsiți contravențional 6 luni". De asemenea, formulele de politete față de noocrație sînt stipulate prin lege și obligatorii. Acționînd sub deviza "Viata înseamnă zîmbet, frumusețe, cîntec", PUP a încercat să-și facă loc în viața politică dînd soluții concrete - afit de cerute - la nervozități și incomodități pe care, în viziunea sa ideologică, societatea democratică le exclude.

Politici concrete, cu ambiții structurale, ne oferă și *Partidul Eroilor Căzuți Pentru Libertatea Eroilor Rămăși în Viață, Afectați de Gloantele Barbare*. Înființat de un "membru CC, ofițer al inteligenței serviciu de la 19 ani", platforma acestui partid conține următoarele: "Partidul prevede însănătoșirea economiei naționale în termene scurte de 10 zile... Partidul dînd libertate economiei de piață unde valoarea leului va crește mult... Scopul partidului e un popor bogat, e și o țară bogată, e și conducători ce îi servesc în administrație și pe plan internațional politic... Partidul Eroilor dă libertate crescătorilor de animale de a-și tăia vite-lul, bou, vaca pentru uz casnic și a-l vinde la piață. La 1.000 de kg carne de pasăre impozitul este de două kg... Partidul militează tărînimii fără de pensie la anii bătrînetii, la 60 de ani, tărînul cu pensie de mizerie de la CAP etc. Se va ridica pensia la vîrfurile celor cu mapa, fiind mai grea sapa... Partidul militează înlocuirea debandadei militare să fie mutat din colt în colt de țară provocînd oboseli, surmenaj armatei..."

Ceea ce este interesant în aceste platforme-program e că prin toți porii ele respiră "terapia de șoc", un radicalism necrutător față de relele domestice. Fondatorii acestor partide au reveria autorității și a puterii asemenea pensionarilor întepeniti de ger sau bătuți de soare în cap pe la cozi. Unele din "punctele" pe care le propun nu se deosebesc foarte de soluții date de te miri cine chiar în parlament, așa cum s-a întîmplat cînd patriarhul a fost propus cap al oștirii. Faptul că ei nu ne programează o tiranie ca-n Rusia e numai consecința obligației pe care și-au asumat-o de a milita pentru o societate democratică bazată pe pluripartidism.

Ca în orice arenă, nu este exclus ca partidele-simius să aibă lîngă ele un dresor. Dacă nu-l au, atunci, cu siguranță, partenerii lor cei mai potriviti sînt partide-clown. Partidele-clown, cu bună știință, parodiază partidele-partide. Dacă în alte țări din Est, partidele-clown și-au propus să reprezinte interesele băutorilor de bere sau diverse preferințe erotice, partidele-clown parodiază chiar ideea de partid, năzuind la gratuitatea absolută tocmai pe baricadele politicii. Despre clowni și bufoni, despre *Partidul Liberal-Schimbist și Uniunea Liberală Brătianu*, poate, cu prilejul unei alte "mici teorii" a acțiunii politice... □

NOTE:

1. J.F. Revel, *Democracy against itself*, 1993, New-York, The Free Press, p. 85.
2. Vezi, M. Weber, *Wirtschaft und Gesellschaft*, 1924, Tübingen, vol. I, p. 1.
3. Pentru chestiunile teoretice legate de raporturile de sens, vezi A. Schutz, *The Phenomenology of the Social World*, 1972, London, Heinemann.
4. Vezi J. Elster, *Ulysses and the Sirens. Studies in rationality and irrationality*, 1979, Cambridge, Paris, Cambridge University Press, mai ales capitolul 2.

ROMULUS BRÂNCOVEANU (born in 1957), he graduated from the Faculty of Philosophy and History (University of Bucharest, in 1982). Currently he is a senior researcher at the Institute for Educational Sciences; he publishes articles and political analyses in *România Liberă*, *Contrapunct*, 22 etc.

LEXICON

Partid politic

Definițiile acestui tip de grup politic au cunoscut o serie de diferențieri, în funcție de rolurile asumate în soci-

etate, de contextele economice și culturale, de epocile istorice. Astfel, în 1810, Benjamin Constant a formulat o definiție liberală, a partidului ca grup ideologic: "Un partid politic este o reuniune de oameni care profesază aceeași doctrină politică". Cu timpul, s-a impus o definiție pragmatică (de pildă, la E.E. Shattschneider, *Party Government*, 1942 sau la Joseph Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy*, 1942): *partidele sînt grupări politice ai căror membri acționează concertat într-o competiție pentru cucerirea și menținerea controlului puterii (sau al mijloacelor de guvernare)*. Într-o lucrare de referință pentru studiul problemei, Joseph La Palombara și Myron Weiner enunțau cele patru condiții pentru existența unui partid politic: 1) continuitatea în organizare, ceea ce presupunea o durată de viață care să nu depindă de cea a liderilor săi; 2) organizare locală manifestă și permanentă, cu comunicații regulate și alte relații între unitățile naționale și locale; 3) hotărîrea conștientizată a liderilor, afit la nivel național cît și local, pentru a captura și deține puterea deciziei singuri sau în coaliție cu alții, nu numai pentru a influența exercițiul puterii; 4) o preocupare a organizației pentru a-i duce pe simpatizanți la urne (*Political Parties and Political Development*, 1966).

Este interesant că definiția pragmatică avea să fie respinsă de către Giovanni Sartori, considerat autoritatea supremă în teoria partidelor, pe motivul că la capitolul cîștigării și menținerii puterii (sau a mijloacelor de guvernare) se califică și sindicatele, bisericile, precum și armatele publice sau particulare. Analiza partidelor din Asia, America Latină și Africa (cu caracterele lor regionale, tribale, etnice, fără continuitate sau organizare centrală/locală etc.), l-a condus pe Thomas Hodgkin să dea următoarea definiție: "Pentru moment, probabil că este cel mai convenabil să considerăm ca 'partide' toate organizațiile politice care se privesc pe ele însele ca 'partide' și care în general sînt considerate a fi astfel". (*African Political Parties*, 1961). Realitatea politică postcomunistă a descurajat pe mulți dintre cei care ambiționau să elaboreze o teorie generală a partidelor politice. Totuși, pentru a nu cădea în capcanele și aporiile filosofiei analitice cu privire la posibilitatea de a vorbi cu sens despre orice există în realitate, să acceptăm măcar o definiție de lucru. Este vorba de definiția minimală propusă de Sartori: "Un partid este orice grup politic care se prezintă la alegeri și este capabil să-și plaseze, prin intermediul alegerilor, candidați pentru posturile publice" (în *Parties and Parties systems. A framework for analysis*, vol. I, 1976). Despre funcțiile, organizarea și sistemele de partide politice, puteți citi în numerele tematice ale revistei noastre. (D.P.)

(urmare din pag. 5)

legi care să interzică funcționarea partidelor constituite pe bază etnică și a cerut, la fiecare moment mai important de reafirmare a revendicărilor autonomiste maghiare, scoaterea UDMR în afara legii. Dar, pe măsură ce confruntarea stîngii cu dreapta și-a atenuat dramatismul, PUNR a rămas într-o poziție de cvasiizolare, acceptat cu oarecare rezerve de stînga și dezavuat cu energie de dreapta.

PUNR s-a plasat, de la bun început, în zona stînga și s-a regăsit, după alegerile legislative din 20 mai 1990, în toate grupările majoritare, relativ omogene, care au susținut guvernele postcomuniste. Tema însăși a pericolului maghiar era dezvoltată cu energie cel puțin egală de un segment al partidului de guvernămînt provenind, în parte, din chiar membrii Uniunii Vatra Românească care acceptaseră oferta de a candida pe listele FSN. Partidul majoritar încercase să asimileze toate grupurile marginale, raliindu-le la ideea interesului național și creînd întreprinderi și dependente reciproce. La municipalele din februarie 1992, bunăoară, candidatul PUNR este ales primar al Clujului după al doilea tur de scrutin, cu ajutorul FSN, ieșit din competiție. Legislativele se desfășoară însă după un sistem diferit. În toată evoluția sa, PUNR pare să confirme "legile" lui Maurice Duverger, care stabilesc o corelație între tipul de scrutin și sistemul de partide politice. Reprezentarea proporțională, observa Duverger, tinde să creeze un sistem de partide multiple, rigide și independente unele de altele.

Într-adevăr, PUNR, după două scruturi, reușește să se afirme ca partid independent, provocînd chiar serioase dificultăți în colaborarea partidelor stîngii. Puterea sa electorală nu i-a dat dreptul după primele alegeri să pretindă o poziție mai bună în cadrul coaliției, dominată categoric de FSN, dar, după alegerile din septembrie 1992, stînga realizează o coaliție minimală, amenințată de retragerea oricăruia dintre membrii săi. PUNR, care deține poziția a doua ca pondere electorală, a încercat să-și impună condițiile, eșuînd însă din pricina valentelor amputate de colaborarea cu dreapta. Prin urmare, PUNR nu pare încă pregătît să facă față unei noi organizări a sistemului politic românesc, în care criteriile de excludere tind să fie înlocuite cu cele de competiție.

Comparația cu partidele Europene occidentale

Reprezentanții PUNR la Consiliul Europei, mai întîi ca invitați și apoi ca membri cu drepturi depline, au avut reale dificultăți în a-și alege grupul parlamentar la care să se afilieze. Un deputat PUNR, de exemplu, atras de eticheta, în aparență, cea mai cuprinzătoare, a ales grupul democrat, care grupează însă în primul rînd pe conservatorii britanici; alți membri PUNR s-au prezentat la grupul liberal, dar, și într-o situație și în cealaltă, s-au formulat obiecții. Nimeni nu era entuziasmat de a primi în rîndurile sale pe reprezentanții unui partid cu faimă de a fi naționalist și izolaționist. Dificultatea a fost nu numai a noilor sositi din România, dar, deopotrivă, și a parlamentarilor Consiliului Europei, care au ajuns la concluzia că e necesar să se elaboreze un set de criterii care să dirijeze opțiunea politică. Schimbînd ceea ce e de schimbat, dificultăți asemănătoare au existat ori de cîte ori organisme europene au fost în situația de a primi noi membri. Intrarea, bunăoară, în sînul Comunității Europene a Marii Britanii, Irlandei și Danemarcei în 1973, țări cu o cultură politică specifică și ostilă tendințelor federaliste care animau continentul, a produs încurcături în Parlamentul European. Dacă partidele laburiste, cel britanic și cel irlandez, au aderat imediat la grupul parlamentar socialist, Partidul Conservator s-a confruntat cu situația că pe conti-

ment nimeni nu se dorea asociat cu conservatorii. De fiecare dată însă noii veniți au slăbit coerența grupurilor parlamentare, sporindu-le gradul de permisivitate. Grupul democrat-cresștin, de exemplu, a primit în rîndurile sale partidul irlandez *Fine Gael*, care avea cele mai mici legături cu democrația-cresștină, fapt care, din motive de rivalitate internă, a împiedicat aderarea la același grup a partidului *Fianna Fail*. După schimbările politice din Europa de Est, la Consiliul Europei s-a petrecut un lucru asemănător. Reprezentanții PUNR s-au îndreptat către grupul liberal, profitînd de absența din delegația românească a unui deputat al partidului liberal, dar, odată ce liberalii români vor reuși să promoveze un reprezentant la Strasbourg, vom asista cu siguranță la o nouă încurcătură.

Pe de altă parte, partidele care au constituit după ultimele alegeri legislative majoritatea parlamentară (PDSR, PUNR, PSM, PRM) n-au reușit o afiliere la internaționalele partidelor democratice. Spre deosebire de PDSR, care și-a schimbat titulatura la ultima convenție națională (FDSN>PDSR) și cu scopul afilierii la social-democrația europeană, PUNR nu a avut nici o tentativă asemănătoare, deoarece dificultatea definirii și originalitatea sa în contextul partidelor europene era foarte subliniată.

Receptarea occidentală conține la rîndul ei o anumită neadecvare. PUNR are o consolidată imagine de partid extremist ultranaționalist, etichetă aplicată de regulă unor partide regionale separatiste, cum ar fi ETA, partidul naționalist basc, care-și face un titlu de glorie din lupta violentă împotriva regimului. Ar fi, de asemenea, extravagantă o apropiere între PUNR și grupările neofasciste. PUNR rămîne, deocamdată, cu toate încercările sale de a-și extinde aria electorală în provinciile vechiului Regat, un partid naționalist, preponderent regional, dar, dacă ar fi să căutăm cu tot dinadinsul un termen de comparație, ar trebui să coborîm în istoria țărilor europene mult către începutul secolului. PUNR ar fi mai curînd asemănător, ca poziție într-un cîmp politic conflictual, cu mișcarea *Ulster Volunteers*, creată în 1912 de protestanții unioniști din Ulster, favorabili menținerii Uniunii Irlandei cu Marea Britanie. Tot atunci, catolicii irlandezi creaseră *Irish Volunteers*, care luptau pentru independență. De aici înainte însă încep diferențele. PUNR este un partid legalist, care se exprimă pentru păstrarea status quo-ului și reprezintă expresia radicală în combaterea autonomismului profesat de UDMR. În general, PUNR trebuie așezat alături de toate acele contramișcări născute ca replică la revendicările secesioniste și care afirmă explicit sau implicit o vulnerabilitate a statului. Extremismul este, desigur, continuat ca virtualitate.

Militanții PUNR sînt în permanență contrariați de percepția occidentală și ei cred că ea se datorează exclusiv contra-propagandei UDMR. Se spune că activiștii ai autonomismului maghiar au furat ștampila PUNR cu care au parafat textul unui program politic apocrif în care antimaghiarismul dobîndea expresia verbală cea mai violentă, răspîndindu-l în toate mediile politice occidentale cu intenția de a crea despre UDMR imaginea unui partid de tip fascist. Episodul e semnificativ, el exprimînd cel mai bine senzația militanților PUNR că mesajul politic emis ajunge distorsionat la receptor. Dificultatea receptării se datorează însă în primul rînd diferențelor de cultură politică dintre o Europă preocupată tot mai mult de soluții federaliste și centrismul naționalist al Estului. □

HORĂTIU PEPINE - born in Brașov (1959); graduate from the Department Romanian Language and Literature of the University of Bucharest (1985). Former editor of 22 magazine, he is currently a correspondent of Radio Free Europe in Bucharest.

Partidul Alianței Civice

LIANA IONESCU

Desprins în vara anului 1991 din Alianța Civică – cea mai prestigioasă organizație politică apărută din România – Partidul Alianței Civice a dobândit un statut legal la 1 august 1991, prin decizia nr. 19 a Tribunalului Municipal București. Inițiativa creării lui a aparținut unor elite intelectuale, care au considerat oportuna asumarea unor responsabilități politice nemijlocite și implicarea directă în competiția politică. În contextul politic românesc, PAC este, așadar, un partid nou, fără corespondent în trecutul pre-comunist, care nu a rezultat nici dintr-o fracționare, asemenea altor partide, ci din dorința de a depăși etapa acțiunilor de stradă și lupta politică în forma ei civică, oferind în același timp o alternativă stilului de acțiune al partidelor istorice. Apariția PAC s-a înscris în procesul ce marchează toate țările post-comuniste, de trecere de la mobilizarea civică la instituționalizare, respectiv de la angajarea unor păături ale populației în lupta pentru diverse obiective – economice, sociale, politice – la constituirea instituțiilor fundamentale, necesare funcționării unei societăți democratice.

În momentul apariției acestui partid, oferta politică era structurată astfel: o propunere de restaurare completă a regimului politic și social interbelic: o perestroika românească, bazată pe nostalgia perioadei de liberalizare și relativă prosperitate din anii 1965-70 și care a încercat sincronizarea societății noastre cu ceea ce se întâmpla în imediata vecinătate la Răsărit; reapariția, sub forma naționalismului, a direcțiilor celor mai periculoase din politica românească, susținute de nostalgia comunismului. În ceea ce privește cererea politică, exista o categorie a populației care, deși animată de o rădăcină anticomunistă, nu se regăsea în stilul politic al partidelor de opoziție existente. Oferta politică pe care o prezenta PAC a corespuns acestei cereri nesatisfăcute, evidențiată, îndeosebi la categoria de populație tânără și la o mare parte din intelectuali. În "Declarația de principii" se precizează că "PAC se pronunță pentru schimbări ample, pentru o reformă economică radicală, pentru o rapidă integrare în structurile europene". Asumându-și un discurs politic pragmatic, la nivelul anilor '90, PAC a dat prima probă a capacității sale de reacție și a puterii de a genera curente de opinie politică, de a transforma în gesturi politice raționale atitudinile de principiu, cu ocazia puciului de la Moscova, din 19 august 1991. Imediat după declanșarea puciului, PAC a condamnat deschis încercarea de reinstaurare a stalinismului în URSS. A fost, de altfel, singura atitudine de acest fel în România, deoarece, în acel moment, nici președintele țării, nici partidul de guvernământ (FSN), nici partidele din opoziție, nu au riscat o condamnare a puciului. Câteva zile mai târziu, cu prilejul unei reuniuni naționale a AC și PAC, a fost elaborată o Declarație-Apel care sintetiza cele mai importante deziderate românești ale momentului, după experiențele celor "trei zile care au zguduit lumea": dezastruarea de către președinte și ceilalți demnitari a ideologiei PCR; interzicerea partidelor de factură național-comunistă; interzicerea propagandei sovine în instituțiile puterii; pedepsirea celor vinovați de reprimarea singeroasă a revoltei anti-comuniste din Decembrie 1989; democratizarea regimului politic; integrarea României în structurile politice și economice occidentale. Această reacție promptă, pragmatică și responsabilă a creat repede imaginea unui partid modern, decis, o alternativă reală pe eșichierul politic. Lucru reflectat și de sondajele de opinie care, în septembrie 1991, esti-

The Civic Alliance Party (CAP) was created by an intellectual elite, as an alternative to historical parties and as an expression of the post-communist civic movement. With a neo-liberal leaning, CAP became famous in Romania thanks to its unique and courageous attitude in a crucial, historical moment: the Moscow's neo-communist coup from August 1991.

An important member of the Democratic Convention from Romania and of the Parliament, CAP was confronted with an internal split when came the moment of a decisive ideological option between three competitive platforms. Now this modern party is trying to define its constituency outside intellectual and urban circles.

mau intenția de vot pentru PAC între 12 și 18%. Ca o recunoaștere a faptului că era cel mai puternic partid neparlamentar, în octombrie 1991 PAC a fost primit în CNID – expresie a opoziției anticomuniste unite la acea dată.

Procesul organizării și structurării PAC a coincis cu pregătirea și desfășurarea alegerilor locale din februarie 1992, sub semnul opoziției unite, ceea ce a făcut ca obiectivul fundamental al partidului să fie succesul opoziției și nu propria individualizare. Deși importantă a fost victoria Convenției în alegeri (peste 40% din sufragiile electoratului) și nu a partidului ca entitate politică, trebuie amintit că 30 de primari și 370 de consilieri locali sînt membrii PAC. Primarii PAC sînt în general în orașele mari – Timișoara, Arad, Sibiu, Ploiești, Brașov, Iași –, primarul sectorului 2 și viceprimarul capitalei, precum și în orașe ca Sinaia, Cîmpina, Gura Humorului, Coșca Mică.

În continuare, PAC s-a angajat, alături de Convenția Democratică, în cursa pentru alegerile legislative și prezidențiale din toamna lui 1992. Un moment delicat, cu implicații asupra moralului partidului, l-a constituit desemnarea candidatului unic la președinție al CD. Pînă atunci, singurul lider al opoziției care se afirmare și dobîndise procente importante în electorat, fiind prin aceasta cel mai îndreptățit candidat, era Nicolae Manolescu, președintele PAC. Jocurile de culise, decizia AC de propriul potențial candidat și un "concurs de selecție" cu mască democratică, din care reieșea clar că decizia fusese deja luată, au făcut ca "alesul" să fie o altă personalitate, neafirmată încă pe scena politică. Cu orgoliul rănit, președintele PAC a știut totuși să accepte nemeritarea înfrîngere și, mai mult, în campania electorală să-i ofere tot sprijinul candidatului Convenției. La rîndul său, Emil Constantinescu a recunoscut că este "ultimul alergător într-o probă de ștafetă", căruia cei plecați mai înainte i-au transferat popularitatea și prestigiul lor. Conflictul AC-PAC era deschis, reala înfruntare dintre liderii celor două formațiuni fiind însoțită și de numeroase speculații care au creat confuzie în rîndul electoratului.

Nici negocierea listelor Convenției pentru Parlament nu a favorizat PAC. În urma celor 33 de procente obținute de Convenție în alegerile legislative, PAC a intrat în Parlament cu 8 senatori și 13 deputați, ceea ce desigur, nu era puțin lucru pentru un partid tînăr, dar era insuficient pentru un partid care se dovedise o forță în alegerile locale.

Congresul de la Timișoara

Un moment de răscruce în evoluția PAC l-a constituit primul congres al partidului, din aprilie 1993, de la Timișoara. Perioada premergătoare congresului a fost deosebit de tensionată, întrucît pentru prima dată se punea problema clarificării identității partidului, a formulării opțiunii pentru o doctrină și a adoptării unui statut de organizare și funcționare a partidului. Asemenea altor partide din Est, născute dintr-o mișcare civică, PAC se găsea în situația de a depăși stadiul de

grup de inițiativă, al unui partid de lideri, și de a se defini în raport cu societatea, cu segmentul electoral pe care-l reprezintă, de a-și preciza opțiunile tactice și strategice. Oamenii care pînă atunci erau doar anticomuniști, s-au găsit în situația de a spune nu numai ceea ce *nu sînt*, ci și ceea ce *sînt*, persoane cu diferite convingeri politice – sau fără! – trebuiau să alegea un drum.

Un prim moment al procesului de clarificare doctrinară l-a constituit masa rotundă organizată în decembrie 1992 la Timișoara, împreună cu Centrul Cultural Francez și Organizația Studenților din Universitatea Timișoara. Cu acel prilej a fost lansat și primul număr al revistei *Sfera Politicii*. "O problemă de doctrină nu este o problemă de vot – iar un partid este o mașinărie prea complicată pentru a o pune în mișcare printr-un buton", declara, cu ocazia simpozionului, Nicolae Manolescu, subliniind, prin aceasta, importanța participării tuturor membrilor partidului la demersul clarificator. Dezbaterile au continuat în diverse forme, finalizîndu-se cu trei moțiuni: civic-liberală, civic-democrată și creștin-democrată. Prima dintre ele a ieșit majoritară în conferințele filialelor județene. Concomitent, PAC a organizat întîlniri cu oameni de afaceri, în vederea apropierii de acest segment electoral, a identificării problemelor pe care aceștia le consideră prioritare pentru dezvoltarea sectorului privat și a capitalului autohton.

În acord cu opțiunea liberală ce se contura tot mai mult în partid și cu ideea că o doctrină are nu numai un aspect teoretic, ci unul mai ales practic, PAC își îndrepta atenția către sprijinirea nașterii clasei mijlocii, a oamenilor întreprinzători, care știu să facă bani și să-i investească. Cu prilejul acestor reuniuni, liderii PAC și-au exprimat opinia că viitorul economic al României și scoaterea țării din impas depind de apariția claselor de mijloc. (Abandonată după Congresul de la Timișoara, această inițiativă a fost reluată de curînd, prin înființarea în județul Constanța a "Asociației întreprinzătorilor", membrii sau simpatizanii PAC – INTERPAC).

Problema-cheie, "miza" Congresului de la Timișoara a constituit-o însă statutul privind viitorul mod de organizare și funcționare a structurilor partidului, mecanismele de decizie, alegerea liderilor. Problema descentralizării partidului – cu care toată lumea era de acord – comporta însă nuanțe, grade, și de la aceste nuanțe și grade au pornit disensiunile între liderii PAC. Stelian Tănase, împreună cu așa-numitul grup civic-liberal din PAC, a elaborat și susținut un proiect de statut ce prevedea o descentralizare maximă a deciziei, pe baza principiului subsidiarității, care face ca o problemă concretă să fie rezolvată de participanții direcți și nu la niveluri superioare. Se avea în vedere un statut care să mobilizeze structurile orizontale, să acorde o mare autonomie filialelor și în care puterile liderilor să fie bine delimitate și necumulative. Propunerea care a generat cele mai aprige dispute a fost cea referitoare la existența fracțiunilor. În timp ce statutul grupului civic-liberal permitea existența fracțiunilor în partid, Nicolae Manolescu a respins categoric această propunere, susți-

nînd că "nu trebuie să fii partid leninist, stalinist, ca să nu accepți fracțiunile. Nici un partid din lumea asta nu acceptă fracțiuni". A urmat un schimb epistolar între 16 personalități din PAC și președintele Nicolae Manolescu, încheiat cu demisia a patru membri din conducerea PAC: Stelian Tănase (vicepreședinte), Dan Grigore, Emil Tocaci (ce se va dovedi oscilant și va reveni asupra deciziei), Călin Anastasiu – toți membri în Colegiul Executiv și Comitetul Național. Senatorul Emil Tocaci afirma cu acel prilej: "Nu doctrina, ci metoda de conducere ne separă". Cu toate că ambele părți negau existența unei crize în partid, pericolul scindării se conturase deja.

Desfășurat într-o atmosferă tensionată, Congresul de la Timișoara a decis prin consens (nu prin vot) că PAC este un partid de orientare neoliberală, bazat pe valorile civismului, democrației și moralei. Totodată, a adoptat Statutul partidului (fără a lua în dezbateri proiectul grupului civic-liberal), a ales președintele și vicepreședintele – Nicolae Manolescu și Nicolae Tăran –, a ales Comitetul Național, pe care l-a însărcinat cu redactarea Programului partidului. Statutul PAC conține numeroase elemente pozitive: conferă o mai mare autonomie filialelor, introduce Curtea de Onoare și Demnitate (prezidată de senatorul Al. Paleologu), conferă atribuții relativ restrînse președintelui partidului. Menține însă structura piramidală, conferă o putere excesivă Comitetului Național, care poate decide desființarea filialelor și, mai ales, interzice fracțiunile. Un asemenea statut favorizează dezvoltarea unui partid de lideri, de personalități, în detrimentul creării unor structuri organizatorice elastice și democratice, esențiale pentru rezolvarea multelor probleme privind informația, decizia și acțiunea.

De la criză la scindare

Grupul civic-liberal, profund nemulțumit de desfășurarea congresului și de faptul că nici unul din documentele propuse de el – Program, Motiune, Statut – nu au fost puse în discuție, a continuat să acționeze ca un grup informal în interiorul partidului, promovîndu-și ideile. "Existența grupului nu contravine Statutului PAC, care prevede libertatea exprimării opiniilor politice în cadrul partidului", afirma Al. Popovici, pe atunci liderul grupului civic-liberal din Senat. Alcătuit din numeroși parlamentari PAC, șefi de filiale și chiar cîțiva membri ai Comitetului Național, grupul a continuat să militeze pentru unificarea mișcării liberale din România.

Comitetul Național al PAC a decis însă, prin vot, să nu recunoască existența în cadrul partidului, a acestui grup. Întrunită la sfîrșitul lunii iunie 1993, Convenția Națională a PAC (organul suprem de decizie între congrese) a hotărît, la rîndul său, că un asemenea grup nu poate fi acceptat conform statutului. Scindarea a devenit inevitabilă. Situația creată a fost caracterizată de Nicolae Manolescu drept consecința unui conflict dintre o minoritate și majoritatea partidului. "Niciodată majoritatea nu poate fi acuzată că se dezice de cîțiva refractari. Cei ce se dezic sînt întotdeauna cei puțini. Minoritatea trebuie să se încadreze în regulile jocului majorității sau să plece". Unitatea PAC și participarea la reunificarea mișcării liberale prin realizarea unei alianțe cu PL-93 erau, pentru moment, compromise. În aceste condiții, grupul civic-liberal din PAC a hotărît să fuzioneze cu

PL-93. Primul pas: migrarea a 8 deputați și a unui senator către grupurile parlamentare ale PL-93. A urmat, în 3 iulie 1993, așa numita conferință de fuziune, în fapt trecerea unor membri PAC și a unor șefi de filiale, împreună cu cei 9 parlamentari, la PL. Această "migrare" a fost considerată un pas important în unificarea mișcării liberale din România și explicată printr-un alt tip de înțelegere a raportului dintre majoritate și minoritate. "Politica este a oamenilor practici – declara Stelian Tănase la întrunirea grupului civic-liberal, care a premers aderării. Politicianul este o conștiință pozitivă: rezolvă probleme, dă soluții. Totodată, politica este o carieră. Ea cere timp, profesionalism, implicare continuă. În PAC (ca și în alte partide, de altfel) o minoritate și-a sacrificat timpul său și adesea propria carieră profesională pentru a asigura dinamismul partidului, în timp ce majoritatea a rămas pasivă. Primii știu mai bine ce este de făcut, în timp ce în mîna majorității a rămas votul". Disponibil, majoritatea s-a dovedit intransigentă cu cei care puseseră de fapt bazele partidului și contribuiseră în mod esențial la afirmarea lui pe scena politică a țării. Intransigența majorității s-a conjugat cu o anumită intoleranță și incisivitate a președintelui PAC față de mai tinerii săi colegi de partid, care aveau alte opinii și propuneau alte strategii. Înverșunarea în înfierarea lor publică nu a făcut decât să degradeze imaginea PAC și să diminueze încrederea electoratului în virtuțile politice ale intelectualilor.

Pierderea parlamentarilor PAC a însemnat, indiscutabil, slăbirea partidului și scăderea audienței sale. Pe de altă parte, infuzia de personalități și aderarea unor membri din filiale au asigurat partidului lui Dinu Patriciu și Horia Rusu întărirea poziției pe scena politică românească.

Nici pînă astăzi nu s-a realizat însă necesara și dorita unificare liberală. Între liderii PL-93 și grupul venit de la PAC (tratat oarecum ca un grup distinct) au apărut disensiuni și cu privire la modul în care acest lucru ar fi posibil: unificare prin competiție (adică prin absorbție) – cum susțin primii – sau unificare prin negocieri cu partidele de orientare liberală?

Lucrurile au luat o așa întorsătură încît PL-93 declară acum "inactualitatea dialogului pe tema unității de acțiune a mișcării liberale", în timp ce PAC își intensifică eforturile în direcția stabilirii unor structuri de cooperare cu formațiunile politice de orientare liberală, menite a constitui o alternativă liberală reprezentativă în cadrul opoziției democratice din România. În acest sens, Declarația din 17.02.1994, semnată cu prilejul înființării reprezentanților organismelor de conducere ale PAC, PNL-CD, PNL și grupului pentru unificarea liberalilor din PL-93, pleacă de la constatarea că "această unitate nu trebuie să se facă nici în afara și nici împotriva formelor constituite ale opoziției democratice". O altă expresie a dorinței de cooperare a PAC este Declarația PAC, PNL, PD (FSN) privind poziția comună față de principalele probleme care frământă țara: criza politică, morală, economică. Dincolo de toate aceste declarații, de bază rămîne cooperarea PAC în cadrul CDR, considerată o alianță necesară și după depășirea momentului electoral.

După scindare, PAC a rămas în Parlament cu 7 senatori și 5 deputați. În funcție de apartenența la comisiile de specialitate, aceștia sînt: a) în Senat, Ioan Păun Otiman (Comisia pentru agricultură, industrie alimentară și silvicultură); Nicolae Manolescu (Comisia pentru apărare, ordine publică și siguranță națională); Alexandru Paleologu (Comisia pentru drepturile omului); Emil Tocaci (Comisia pentru învățămînt și cercetare); Ștefan Radof și Ștefan Augustin Doinas (Comisia pentru cultură, arte și mass media); Emil Negruțiu (Comisia pentru cercetarea abuzurilor și petiții); b) în Camera Deputaților, repartizarea PAC pe Comisii este următoarea: Vasile Popo-

vici (Comisia pentru politică externă); Șerban Rădulescu-Zoner și Dorel Coc (Comisia pentru drepturile omului); Alexandru Athanasiu (Comisia pentru muncă, protecție socială și problemele șomajului); Gh. Gorun (Comisia juridică de numiri, disciplină, imunități și validării).

Opțiunea pentru neoliberalism

Congresul de la Timișoara a reușit în linii mari să clarifice identitatea partidului și să-i precizeze oferta politică declarîndu-l partid de orientare neoliberală. Prefixul "neo" se referă mai ales la completarea doctrinei clasice liberale cu elemente de protecție socială. De altfel, PAC intenționează să elaboreze în curînd, pe lângă programul de dinamizare a privatizării și un program de protecție socială a cetățenilor. Totodată, PAC se declară un partid bazat pe valorile civismului, democrației și moralei, rămînd prin aceasta fidel angajamentelor sale inițiale, de partid născut dintr-o mișcare civică. Iată de ce fundamentul doctrinei PAC îl constituie promovarea drepturilor fundamentale ale omului, a valorilor și instituțiilor societății civile românești.

În conformitate cu principiile doctrinei, Programul PAC își propune să soluționeze problemele României dintr-o perspectivă generală, dar și analitică. Este poate cel mai analitic program al unui partid politic din România. Pornind de la analiza diverselor tipuri de crize existente astăzi în România – criza societății civile, criza politică, economică – Programul stabilește prioritățile în rezolvarea problemelor mai vechi, ce împiedică funcționarea normală a societății, dar și a celor acumulate după schimbarea de sistem din 1989, în primul rînd, restructurarea competențelor statului, excomunist în raport cu societatea, cu scopul înlăturării dominației autoritare a statului. "Într-o societate democratică, prezența statului trebuie să fie activă, dar nu pentru a dirija și a servi, ci pentru a arbitra prin instituții și norme democratice." Programul stipulează, totodată, necesitatea de a se renunța la politica jumătăților de măsură, la tergiversarea rezolvării problemelor, democratizarea, descentralizarea instituțiilor statului, privatizarea și liberalizarea economiei nemaiputînd fi amîinate. O parte din soluțiile formulate și-au găsit o dezvoltare ulterioară în programele speciale ale partidului, consacrate unui anumit domeniu. Amintim, în acest sens, proiectul de reformă a asistenței medicale elaborate de Clubul medicilor din PAC, care de curînd au constituit, împreună cu medicii din partidele CDR, "Convenția medicilor democrați".

Un electorat urban, de centru-dreapta

O doctrină are nu numai un aspect teoretic, ci și unul mai ales practic, care vizează strategiile politice și segmentul electoral capabil să le susțină. PAC este un partid cu 11.400 de membri. Ne putem întreba dacă, prin Program și Statut este un partid "de mase" sau de elite. Cui se adresează? A reușit Congresul de la Timișoara să-i identifice segmentul electoral? Este acesta un segment dinamic și influent în societate? Ce spun sondajele de opinie?

PAC contestă situarea periferică a intelighenției în raport cu zona politicului, considerînd absolut necesar că, așa cum se întîmplă în toate țările Europei Centrale și Răsăritene, intelectualii, competențele să depășească stadiul de "instrument" al comunistilor reformatori și să controleze din interiorul guvernului, al Parlamentului procesul tranziției spre democrație. În acest sens, el poate fi considerat un partid al intelectualilor care au optat pentru pluralism și democrație. Prin discursul său practic politic, este însă deschis tuturor categoriilor socio-

profesionale și de vîrstă. La fel ca membrii săi, electoratul este mai ales urban, un electorat de centru-dreapta, alcătuit din toate vîrstele – preponderentă fiind cea medie –, oameni ai păturii mijlocii cu studii superioare și cu ocupații în zona învățămînt, medicină, cultură, culte, administrație, studenți. Membrii și simpatizanzii PAC, avînd profesiile amintite, vin în contact cu numeroși oameni, ceea ce permite o bună difuzare a ideilor și imaginii personalităților partidului, cu toate că nu este și nu-și propune să fie un partid de mase. Caracterul declarat neoliberal a creat șansa de a trezi interesul oamenilor de afaceri, șansă valorificată de PAC prin reluarea înființirilor periodice cu această categorie și prin proiecte concrete cum ar fi alternativa PAC la programul de privatizare. Cu toate acestea, sondajele de opinie îi acordă doar în jur de 6% adeviziune a electoratului, semn că mai rămîn multe de făcut pentru sporirea credibilității și a audienței partidului. Dacă situația financiară i-ar permite să editeze o publicație PAC s-ar face mult mai cunoscut electoratului. Cum singurele surse de venit sînt cotizațiile și puținele donații, activitatea publicistică se reduce la cîteva buletine informative. Neexistînd surse financiare de sprijin, nu există nici grupuri de presiune în partid.

Atitudini echilibrate, realiste

PAC se pronunță împotriva acelor demersuri naționaliste, care încearcă să cîștige capital politic prin manipularea sentimentelor naționale și prin propagarea suspiciunii și a adversității în relațiile interetnice. Susținînd dreptul la diferențierea socio-culturală a minorităților, PAC are în vedere crearea unui asemenea climat încît diferențierea să nu determine sciziuni, iar integrarea să nu se transforme în asimilare. Este important de remarcat că PAC se pronunță atît împotriva naționalismului grupurilor majoritare, cît și împotriva naționalismului, la fel de periculos, al grupurilor minoritare. În acord cu această poziție principială, PAC a luat de fiecare dată atitudine atunci cînd în discuție a fost ceea ce se cheamă "problema națională", condamnînd excesele, indiferent de ce parte s-au manifestat. Criticînd consecvent atitudinile xenofobe, antimaghiare și antisemite ale unor publicații și ale unor lideri politici, PAC a exprimat un punct de vedere de asemenea critic în problema Memorandumului adresat de UDMR Consiliului Europei, prin care se propuneau "discriminări pozitive", în sensul de privilegii acordate minorităților. "Rolul PAC – afirma Nicolae Tăran, vicepreședintele partidului – este de a nu lăsa ca această comunitate maghiară să fie antrenată în dezbinarea societății românești și ca breșa apărută să se adîncească. Problema drepturilor minorităților implică un context național, iar națiunea reprezintă un concept, în primul rînd, juridic. Ea nu înseamnă exclusivism lingvistic și etnic. Națiunea română include și minoritățile etnice; ea înseamnă societate – un spațiu politic ce nu poate fi fragmentat".

Fără a fi un partid monarhist, lăsînd membrilor săi libertatea opțiunii în această problemă, PAC acționează în spiritul Declarației adoptate la Congresul de la Timișoara, prin care atrage atenția asupra faptului că este obligatorie, din punct de vedere moral și legal, recunoașterea cetățeniei române a MS Regelui Mihai, și prin aceasta, a dreptului său de a veni în țară necondiționat, ori de cîte ori dorește, sau de a rămîne să locuiască definitiv în țară. În document se arată că "PAC declară solemn că nu există o altă soluție în afara anulării actului rufinos prin care MS Regelui Mihai i-a fost retrasă cetățenia română de către guvernul comunist, iar perseverența autorităților române într-o atitudine de dispreț față de un fiu al acestei țări, născut pe pămîntul ei și care face parte din istoria ei, jignesc bunul simț al poporului român și aduce imense prejudicii imaginii Româ-

niei în lume".

Consecvență în critica puterii

Partid care a debutat în arena politică printr-o precizare clară de poziție față de un eveniment istoric de răscruce, PAC a continuat, în aceeași manieră pragmatică, să ia poziție fermă în toate momentele cheie, atît în cele parlamentare (cum ar fi în cazul motiunilor introduse de CDR), cît și extraparlamentare, precum și față de instituția prezidențială. În cazul motiunilor opoziției, PAC a acționat în unitate cu partidele din CDR, fidel acordurilor existente. Chiar atunci cînd nu a dorit să se numere printre inițiatorii unei motiuni, cum ar fi în cazul motiunii din martie 1993, deoarece a avut obiecții asupra momentului introducerii ei în dezbaterile parlamentare, PAC a susținut-o și a votat "pentru". De asemenea, PAC a avut o poziție clară față de scandalurile politice generate de corupție. Cu prilejul scandalului provocat de dezvăluirile generalului Florică, Nicolae Manolescu a formulat celebrul – de-acum – paradox pe care ni-l propune Puterea: "După ce am avut terorism fără teroriști, acum avem corupție fără corupți". Un paradox ce trebuie odată și odată demontat. "Dacă există corupție, cum spune toată lumea și cum strigă tot parlamentul, trebuie să fie și corupți – arăta președintele PAC. Nu văd cum poate fi corupție fără corupți. E un paradox de care nu are cum să se țină partidul de guvernămînt la nesfîrșit și va trebui să accepte și numele cîtorva corupți." Eșecul generalului Florică și implicit al motiunii opoziției au fost explicate astfel: "Războiul s-a pierdut în plan psihologic. Înfrîngerea demonstrează că generalul Florică nu a fost manipulat de opoziție. Nu a existat o complicitate între noi și general. Dacă i-am fi scris noi discursul, motiunea ar fi reușit singur. Pe de altă parte, înfrîngerea nu e atît de gravă și nu avem de ce să dramatizăm. Nu poate fi oprită discutarea cazurilor de corupție". Previțiune ce tinde să se confirme.

Atitudinea PAC față de guvern și față de președintele Iliescu s-a distins prin aceeași consecvență în raport cu principiile asumate. PAC dovedindu-se un critic sever al gesturilor politice ale puterii. În același timp, PAC s-a situat de partea sindicatelor, cu care a încheiat, împreună cu celelalte partide de opoziție, un pact în vederea guvernării. Referitor la participarea la guvernare, concepția PAC este că aceasta trebuie precedată de schimbarea majorității parlamentare și de convenirea asupra unui program de măsuri care să declanșeze cu adevărat reforma. Partid de optimiști, cum îl declara președintele său, PAC speră ca această regroupare de forte să se producă foarte curînd.

Depășind momentele tensionate ale evoluției sale, PAC se afirmă tot mai mult ca un partid cu șanse mari în competiția politică. Opțiunea de a-și păstra identitatea atunci cînd unele voci considerau că a venit momentul să se alătore "carului" liberal s-a dovedit nu numai justificată moral, în acord cu angajamentele inițiale, ci și inspirată politic.

Rămîne de văzut în ce măsură va reuși, în continuare, să stabilească alianțe viabile, să asigure o funcționalitate crescîndă propriilor structuri de organizare, să-și adîncească segmentul electoral pe baza unei oferte pragmatice și credibile – premise ce condiționează în mod esențial accesul la putere. □

LIANA IONESCU - born in Bucharest (1954). She graduated at the Faculty of Philosophy, University of Bucharest (1977). A candidate at Ph. D. in Philosophy of Science, she is a political editor at the daily newspaper România Liberă.

Comuniștii după comunism

GABRIEL IVAN

O naștere grea

Apariția P.S.M., pe 16 noiembrie 1990, a agitat o dată în plus apele și așa tulburi ale tinerei noastre vieți politice democratice. Politicienii din opoziție au cerut, în parlament, interzicerea noului partid, căruia îi erau asociate conotațiile unei veritabile sfidări a "jertfelor Revoluției din Decembrie". Reorganizarea comuniștilor a fost considerată drept un atentat la adresa democrației.

Scenariul standard vehiculat de adepții "teoriei conspirației" vedea în P.S.M. o invenție a Puterii care își creaa astfel propria alternativă pe latura stângă a spectrului politic. Această manevră trebuia să ofere o altă țintă atacurilor opoziției și să modifice percepția Occidentului asupra partidului de guvernământ care acum se putea prezenta drept un partid de centru.

P.S.M. a pătruns în politica românească "pe ușa din spate" a clubului uzinelor "23 August", unde, în noiembrie 1990, s-a desfășurat Congresul Partidului Democrat al Muncii. Grupul de activiști de rangul 1 și 2 din jurul fostului prim-ministru Ilie Verdet a reușit să se impună în organele de conducere ale P.D.M. - partid care obținuse în alegerile din 20 mai 1990 0,33% din voturile pentru Camera Deputaților și 0,38% din cele pentru Senat - și a anunțat resurrecția mișcării socialiste din România. Acest început, înconjurat de marja de penumbră a conspirativității, de rumoarea și de invectivele presei și de spaimile sau de nostalgiile pe care le suscita reintrarea în arenă a unui partid comunist, se prelungește până la începutul anului 1992. Atunci P.S.M. intră în legalitate prin decizia Tribunalului Municipiului București (23 ianuarie 1992) și prin participarea la alegerile locale din luna februarie (în cadrul Uniunii Stângii Democratice - alianță electorală care relevă preexistența unor grupuscule comuniste anterioare P.S.M.: Partidul Socialismului Democrat, Partidul Neoliberal etc.). Radicalismul anticomunist al primilor doi ani de după revoluție, a menținut P.S.M. în subteranele vieții politice.

Raportul adoptat de Plenara Comitetului Național din 16 ianuarie 1993 condamnă "campania antisocialistă extraordinară de puternică, de agresivă și de bine coordonată atât din interior, cât și din exteriorul țării, care a condus la o anumită timorare a cetățenilor cu vederi de stînga" (p. 5). Dacă există un mobil al formării P.S.M., el nu trebuie căutat în conivența cu regimul Iliescu. Dimpotrivă, P.S.M. a fost o grupare a exclușilor din primele luni de reazărare a structurilor de putere, care au urmat prăbușirii regimului Ceaușescu. Asistăm la ieșirea de sub tutela lui Ion Iliescu a unei părți din protejati de pînă atunci. La demersul celor mai puțin mobili dintre membrii fostelor elite comuniste care din varii motive au pierdut startul competiției politice și competiției economice (pentru controlul mecanismelor de spoliere a proprietății socialiste și de ocupare a no-

The Socialist Labor Party (S.L.B., in Romanian P.S.M.) is interesting from a research perspective for at least three reasons. First, the development of a Western type of a party it's a breakthrough resolution of the political transition. Second, S.L.B. is considered by analysts a party of growing importance. Third, the Ceaușescuite stereotypes from its discourse makes this party a very picturesque apparition.

ilor poziții economice privilegiate). Stîngerea valului revoluționar și apariția primelor nemulțumiri împotriva reformei (în urma liberalizării prețurilor din toamna lui 1990), le permite acestora să adopte o poziție de relativă independență în raport cu puterea. Existau mai multe fapte care îi despărțeau pe aceștia de foștii lor protectori: lichidarea lui Ceaușescu; "marginalizarea" unor cadre ale vechiului regim; prelungirea "formalităților" de eliberare a deținuților din lotul C.P.Ex.; tolerarea unei aripi reformiste în interiorul F.S.N.; distrugerea unei părți a structurilor economice socialiste; închegarea unor noi elite politice economice și militare care nu reproduceau întocmai fosta nomenclatură. Aceste frustrări politice, economice și psihologice vor genera o platformă conservatoare, autonomă în raport cu platforma conservatoare din interiorul F.S.N.

Animizitățile pe care le-a produs înființarea P.S.M. în mediile opoziției au fost potentate de încercarea acestuia de a reabilita perioada comunistă: "Partidul Socialist al Muncii se opune cu hotărîre condamnării în bloc și repudierii globale a tot ce a creat, cu brațele și mintea, poporul român în deceniile postbelice, calomnierii și persecuțiilor celor care, acționînd pentru realizarea unui ideal social-politic și sistem economic, au contribuit la sporirea avutului național, la ridicarea prestigiului mondial al țării". (Programul P.S.M. 1991, p. 7)

Dincolo de acest "amănunt" care poate sfînji o percepție ceva mai limpede asupra fenomenului, reprezintă într-adevăr formarea P.S.M. un pericol pentru procesul de democratizare a României?

Existența unui partid comunist care acceptă principiile pluripartidismului, statului de drept și pluralismului formelor de proprietate constituie una dintre condițiile stabilității ordinii democratice. Partidele comuniste occidentale au reușit după al doilea război mondial să capteze și să transfere în interiorul regulilor jocului democratic o serie de interese, de revendicări și de opțiuni politice specifice. Nereprezentarea acestora în cadrul proceselor electorale și al parlamentelor ar alimenta zona extremismului politic. Prin instituționalizarea politică a clivajului stînga/dreapta, disponibilul uman al gherilelor marxiste sau al "armatei proletariului" se transferă într-un pașnic suport electoral pentru partidele comuniste și socialiste. Pacificarea partidelor comuniste din Grecia, Spania și Portugalia a fost una dintre dimensiunile procesului general de democratizare.

Recenta victorie în alegeri a comuniștilor reformați din Polonia nu a fost evaluată în centrele de decizie sau de expertiză din Occident drept un eșec al tranziției. Aceștia reușiseră să convingă

în privința fidelității pentru principiile democratice.

Principala deosebire dintre civilizația politică occidentală și regimurile autoritare (de felul celor din America Latină sau Asia de Sud-Est) este tocmai dezamorsarea extremismului prin inserarea activismului politic de stînga în cadrul parlamentarismului. P.S.M. pare să-și fi asumat obiectivul tranziției de la partidul unic spre un partid comunist de tip occidental. Cel puțin așa reiese din documentele sale programatice: "se recunoaște fără rezerve sistemul pluripartid și separarea puterilor în statul de drept" (Programul P.S.M., p. 3) și "pluralismul formelor de proprietate" (p. 4).

De succesul acestei tranziții depinde, în mare măsură, succesul tranziției românești. Mentalitățile egalitariste și paternaliste; interesele legate de conservarea vechilor structuri economice, păturile defavorizate de procesul reformei formează o realitate socială incontestabilă. Satisfacerea acestui segment, probabil majoritar, al cererii politice, asigură funcționalitatea întregului mecanism democratic. Ea implică un proces de reconversivă a mișcării comuniste și nu lichidarea acesteia.

Construcția noului partid comunist este una din mizele democratizării. O identifică și raportul adoptat de plenara Comitetului Național al P.S.M. din 16 ianuarie 1993: "față de încercările de a se construi pe principii noi o mișcare politică de stînga în România, trebuie să se manifeste înțelegere, avînd în vedere atît necesitatea existenței în societatea noastră a unor asemenea partide, cît și dificultățile enorme ale unui astfel de demers" (p.4).

Reciclarea democratică a comuniștilor în cadrul unui partid "al socialismului modern" (acestea sînt sintagmele prin care se autodefinește P.S.M.) nu este o întreprindere lipsită de dificultăți. Mai ales în condițiile specifice României, țară căreia îi lipsesc tradiția participării partidelor de stînga la viața parlamentară și o cultură politică de stînga deosebită de stalinism și de varianta ceaușistă a acestuia. După bolșevizarea sa, la începutul anilor '20, mișcarea socialistă de la noi devenise total nereprezentativă din punct de vedere național. Comunizarea României a fost, mai mult decît în cazul celorlalte țări din Est, rezultatul ocupației sovietice. Stalinismul și apoi ceaușismul au blocat confruntările de idei care în cazul altor partide comuniste au generat, în perioadele de dezghet, platforme politice alternative. Transformarea culturii politice începînd cu anii '70 nu s-a făcut, la noi, prin adoptarea unor dezvoltări doctrinare ale social-democrației și eurocomunismului ci, prin împrumuturi masive din ideologia dreptei naționaliste. Este

împărtășită opțiunea afirmată de documentele P.S.M. de toți membrii și simpatizanții acestuia? "Dacă aș da un răspuns tranșant negativ sau pozitiv cred că aș greși. Nu este suficient să decretezi în partid că toată lumea trebuie să vadă lucrurile în mod democratic și a doua zi ei le și vor vedea. În partid, cu siguranță, există oameni care au dificultăți de adaptare, care au o anumită viziune care îi apropie de un radicalism de tip comunist" - declara vicepreședintele P.S.M., Tudor Mohora.*

P.S.M. se poate legitima prin funcționalitatea sa în angrenajul democratic, și nu prin istoria mișcării comuniste din România. Declarîndu-se "exponentul și continuatorul legitim al tradițiilor progresiste ale mișcării socialiste", P.S.M. este nevoit să apeleze la tradiția comunistă a manipulării adevărului istoric. Deși se amintește despre "antrenarea mișcării socialiste și muncitorești pe căi străine intereselor naționale", Programul P.S.M. consideră că "prigoana suportată de membrii Partidului comunist sub diverse guvernări liberale, național-tărăniște, legionară și antonesciană" s-a datorat "delictului de opinie". Metoda "prelucrării critice" îi permite să împace "succesele considerabile de după 23 august" cu "repreziunile brutale din anii '50"; să vorbească despre acțiunea "pentru contracararea pierderilor teritoriale (1940)" fără a aminti de mesaje de salut transmise de PCR cu ocazia răpirii Basarabiei; să "preia tot ce s-a realizat bun, pozitiv și constructiv în acest bogat capitol de istorie contemporană (1947-1989) și să se delimiteze categoric de toate abaterile și erorile săvîrșite" (pp. 5-7). În capitolul "Temeiuri doctrinare socialiste în evoluție dialectică", Ilie Verdet lămurește problema continuității. "Noi prețuim lupta nobilă a înaintașilor noștri care ne-au dat pilde înălțătoare de cinste și demnitate (...). Noi nu sîntem responsabili pentru greșelile lor" (pp. 11-12).

Ofensiva roșie

Performanța P.S.M. în alegerile locale din februarie 1992 este mai degrabă modestă. Uniunea Stângii Democratice nu obține decît două posturi de primar (dintre care unul la Galați) și aproximativ 250 de posturi de consilieri. Din acest moment P.S.M. devine însă un partid în continuă creștere. La alegerile din septembrie 1992, el primește 3,19% din voturile pentru Senat (care-i aduc 5 posturi de senatori) și 3,04% din voturile pentru Camera Deputaților (și 14 mandate în această cameră). Documentele partidului salută intrarea în parlament (P.S.M. avusesse un "reprezentant" în parlamentul anterior prin cooptarea deputatului F.D.S.N. S. Somîcu, care fusese însă nevoit să funcționeze ca independent). Entuziasmul este oarecum moderat. Faptul că "cea mai mare parte a societății românești se așază în mod obiectiv la stînga" ar fi îndreptățit P.S.M. să obțină voturile unui segment din electorat mult superior baremului de 3%. (Plenara din 16 ianua-

rie 1993, p. 5). Se consideră că partidele de dreapta (C.D.R. și P.D.) au câștigat mai mult decât era normal în conformitate cu structura societății. Dar principala cauză a scurgerii capitalului electoral al P.S.M. este concurența sa cu partidele cu care colaborează în cadrul "pentagonalei roșii". De aici preocuparea de a se delimita de doctrina sau de practica politică a acestora: P.U.N.R. este un partid fără doctrină clară care "sare" de la centru-dreapta la centru-sfînga și invers; P.R.M. pune accent pe aspectele "naționale"; F.D.S.N.-ului i se reproșează poziția duplicitară: el s-a prezentat în alegeri cu un program de stînga, dar actele sale de guvernare (ca și cele ale F.S.N.-ului inițial) "au favorizat capitalizarea". După părerea lui Tudor Mohora, "P.S.M. este singurul partid care crede în promovarea unei politici de stînga autentice". În alianța dintre P.S.M. și partidul de guvernămînt par să se fi produs cel puțin două defectiuni. Prima este legată de incapacitatea P.D.S.R. de a ancheta cazurile de corupție din guvernarile anterioare - datorită participării membrilor săi la guvernarile Roman și Stolojan. Cealaltă condiție pusă de P.S.M. - "legiferarea reconcilierii naționale printr-o amnistie politică și morală generală" (Plenara din 17 iulie, 1993, pp. 20-21) - a fost, în mare, îndeplinită. A doua defectiune provine dintr-o diferență de fond care desparte opțiunile celor doi piloni ai stîngii românești: cea cu privire la politica externă. În raportul prezentat la Plenara din iulie 1993, Ilie Verdet denunță "terorismul exercitat pe plan mondial de S.U.A.", critică embargourile impuse Iugoslaviei, Irakului și Cubei și condamnă încercarea României de a se integra în N.A.T.O. Soluția de politică externă propusă de P.S.M. este "reluarea relațiilor tradiționale cu China, republicile ex-sovietice, țările arabe etc." (pp. 23). Cel puțin din motive conjuncturale, partidul de guvernămînt nu poate subscrie acestor poziții.

Cea mai evidentă dintre tendințele înregistrate de sondajele de opinie din vara anului 1993 a fost migrarea unei părți a electoratului P.D.S.R. în direcția P.S.M. Sondajele IRSOP și "Gallup" atestau creșterea intențiilor de vot pentru P.S.M. pînă la 7%. Liderii partidului susțin că - potrivit unor sondaje efectuate "pentru uz intern" - popularitatea actuală a P.S.M. s-ar situa între 14 și 15%. Ei afirmă că datele publicate de IRSOP în iarna anului 1993-1994 - care acordă P.S.M. doar 4% din intențiile de vot - au fost falsificate. (Totuși, și în sondajul întreprins de C.I.S. în luna ianuarie a.c., P.S.M. deține numai 3,8%).**

Dacă ar fi reală, creșterea popularității P.S.M. nu se explică prin "charisma" unor personaje de felul lui Ilie Verdet, Adrian Păunescu, Traian Dudaș sau Gheorghe Răboacă. Nici prin forța de atracție a demagogiei populiste și naționaliste: discursul reprezentanților săi în parlament este uneori mai temperat decât cel al "tribunilor" P.U.N.R. și P.R.M. (partide a căror cotă de popularitate a rămas neschimbată). Superioritatea P.S.M. în raport cu partenerii săi din "partida națională" provine din forța de penetrație a acestuia în mediile muncitorești. Spre deosebire de P.U.N.R., care a rămas un partid regional, și de P.R.M., care se reduce la redactorii și la publicul revistelor lui C.V. Tudor, el a reușit să se infiltreze în colectivele de muncă ale în-

treprinderilor care suportă rigourile tranziției. Conform declarațiilor lui Tudor Mohora, P.S.M. avea, la începutul anului 1994, 250.000 de membri. Extraordinar de mult pentru o țară în care lumea refuză angajarea politică! Dacă și această cifră este reală, explicația ne-o oferă unul din articolele Statutului partidului "Art. 13 - Membrii de partid proveniți de la aceeași unitate economică sau platformă industrială, se pot constitui în organizații de partid distincte, în afara incintei unităților" (p. 63). La plenara din iulie 1993, I. Verdet revine cu indicații: "alături de principiul de organizare teritorial, să-l adăugăm și pe cel al locului de muncă" (p. 15). Penetrarea întreprinderilor cu probleme pare să reprezinte o strategie câștigătoare. Singura barieră în calea organizării partidului în fiecare unitate și instituție poate fi concurența sindicatelor. De aici provin atît ostilitatea marilor centrale sindicale împotriva P.S.M., cît și criticile aduse mișcării sindicale în documentele acestuia (pp. 16-18).

Între a treia cale și principiul luptei de clasă

Etichetarea P.S.M. ca partid antireformator rămîne unul dintre locurile comune ale opiniei publice românești. Indică actualele opțiuni doctrinare ale acestuia vreo evoluție din direcția comunismului ortodox în cea a socialismului democratic? "Condamnarea capitalismului - care se confruntă cu șomaj, degradare morală, droguri și prostituție - și a încercărilor de restaurație a unui sistem de mult apus pe aceste meleaguri" (Plenara din 16 ianuarie 1993, p. 2) nu constituie, neapărat, un simptom al cantonării în dogmele ideologiei marxist-leniniste. Înfierarea capitalismului a devenit un punct de intersecție al discursului socialist, ecologist și chiar social-democrat; o chestiune de "bon ton" pentru stînga intelectuală din lumea liberă.

Proiectul societal promovat de P.S.M. este cel al "celeii de a treia căi". Programul partidului oferă prima formulare explicită a acestei opțiuni strategice în spațiul politic românesc. "Reforma nu trebuie să ducă, în nici un caz, la instaurarea tipului de economie capitalistă, după modelul românesc din anii 1938, 1947 sau la alt model contemporan, și nici la o societate supracentralizată, birocratică, cu slabă eficiență economică și socială, cum a fost aceea pe care abia am părăsit-o" (p. 12). Reforma preconizată de P.S.M. se menține în limitele reformismului gorbaciovist. Ea vizează "instaurarea pluralismului politic prin înlăturarea monopolului partidului unic, statornicirea principiului separării puterilor, descentralizarea factorilor de decizie și crearea unei autonomii administrative și de gestiune" (Plenara din 17 iulie 1993, p. 3). Sint respinse politicile de dezetatizare, liberalizare și privatizare, care duc la apariția economiei libere de piață. În acest context, partidul de guvernămînt este acuzat de "furtul" conceptului "economiei sociale de piață", a cărui paternitate ar aparține P.S.M. Nici acest concept nu reprezintă un apanaj al comuniștilor. Iluzia "celeii de a treia căi" a fost cultivată în anii '70 de partidele social-democrate occidentale și de teoreticienii post-capitalismului. La sfîrșitul anilor '80 ea a fost preluată de partidele socialiste din

Est, de mișcările civice și de o parte a Solidarității. Cu excepția P.L. '93, a grupării liberale din P.A.C., a unei aripi din U.D.M.R. și a unor reprezentanți ai P.D., partidele de la noi nu s-au delimitat în mod tranșant de acest model.

Principiul luptei de clasă individualizează partidele comuniste ortodoxe în contextul mai larg al mișcării socialiste. Ele proclamă antagonismul ireconciliabil dintre exploatați și exploatați, încercînd să stimuleze acest conflict, și își asumă conducerea luptei celor dintîi pentru desființarea proprietății private asupra mijloacelor de producție. Pentru partidele socialiste și comuniste reformate îmbunătățirea situației salariaților nu presupune aruncarea în aer a sistemului: este suficientă limitarea privilegiilor capitalului și redistribuirea unei părți cît mai mari din profit. Adoptarea noii paradigme a negocierii drepturilor și obligațiilor celor două părți în cadrul regulilor economiei de piață implică o transformare a imaginii "exploatorului": capitalistul nu mai este văzut ca un parazit, ca un jecmănitor care trebuie exterminat în numele cauzei. Documentele P.S.M. plasează inițiativa privată în zona ilicitului (unde va la granița dintre speculă și jaf). "În concepția noastră, bișnitarii, speculanții, afaceriștii rapaci, nu sînt categoriile ideale și nici specifice economiei contemporane de piață" (Programul P.S.M., p. 17). P.S.M. se definește ca partid de clasă: "P.S.M. este exponentul categoriilor sociale care își asigură existența din muncă cinstită" (Statutul P.S.M., p. 58); "telurile sale sînt subordonate intereselor celor ce muncesc"; "este un partid al celor mulți" (Programul P.S.M., pp. 7-8). Baza sa socială este cea tipic stalinistă: muncitorimea din industriile "celui de al II-lea val" (siderurgia, mineritul, petrochimia și celelalte ramuri care suportă în țările dezvoltate consecințele procesului de dezindustrializare); muncitorii agricoli; birocrăția economiei supercentralizate. De aici apologia "performanțelor" industriei românești; opoziția față de politica de restructurare a "mastodontilor industriali"; pledoaria pentru formele asociative în agricultură; concepția dirijistă; revendicarea garantării locului de muncă; votul masiv pentru P.S.M. în județele recent industrializate. Reforma comunismului a fost determinată de conștiința faptului că U.R.S.S. și sateliții săi fuseseră surclasate de țările "celui de-al III-lea val". Recentele evoluții doctrinare din partidele comuniste occidentale s-au datorat schimbărilor masive produse în structura socială și economică din societățile postindustriale. Ele au fost nevoite să-și reorienteze oferta politică în direcția salariaților din servicii și din industriile de vîrf. În schimb, P.S.M. "dă o înaltă apreciere eforturilor făcute de întregul popor român, eroismului manifestat în procesul de industrializare a țării" și "și cheamă clasa muncitoare, intelectualitatea, tărînimă... să apere această cucerire". (Programul P.S.M., pp. 21-22) Considerațiile și aprecierile cuprinse în capitolul "Strategia dezvoltării industriale" din Programul P.S.M. ne aruncă în plin ceaușism. Din această perspectivă, partidul d-lui Verdet pare, încă departe de procesele reformatoare care s-au derulat în partidele eurocomuniste, în deceniul al 8-lea, și apoi în partidele comuniste din Est, în perioada lui Gorbaciov.

După plenara P.S.M. din ianuarie

1994, analiștii politici lansau ipoteza existenței în partid a unei aripi reformatoare, și a unei aripi conservator-comuniste. Liderul aripii reformatoare era considerat Tudor Mohora. Domnia-sa își exprima certitudinea că "ponderea în partid aparține celor care optează pentru un socialism modern". Multe din punctele de vedere oficiale ale P.S.M. par să îl contrazică.

PS

Al doilea congres al P.S.M., desfășurat la București în zilele din 9 și 10 aprilie, pare să indice o variantă evolutivă pe care nu o luasem în calcul în studiul elaborat la începutul lunii martie. Ne întrebăm atunci dacă P.S.M. va deveni un partid socialist-democratic de tip occidental sau va rămîne cantonat pe pozițiile comunismului ceaușist. Prin promovarea lui Adrian Păunescu în funcția de prim-vicepreședinte, congresul a demarat procesul de transformare a P.S.M., într-un "partid-cenaclu". 600 de "tovarăși cu munci de răspundere" aplaudînd la unison în ritm de rock, imnul creat de Păunescu: această nouă imagine poate să-i scutească de griji pe analiștii și pe politicienii care prognozau posibilitatea câștigării viitoarelor alegeri de către P.S.M. Partidul care sub bagheta lui Tudor Mohora reprezenta un concurent serios pentru opoziție, dar și pentru aliații săi din coaliția majoritară, se va transforma treptat într-una din incintele în care își face numărul obișnuit "show-man"-ul cu barbă al cultului personalității lui Ceaușescu. "Voi relansa, întîi la sediul nostru din Strada Negustori, apoi în toată țara, Cenaclul «Totuși iubirea». Pregătiți-vă să-l pregătim" - declară noul prim-vicepreședinte în încheierea discursului rostit la congres" (Vremea, 12, 13 aprilie a.c.). Reacțiile sălii la acest discurs (21 de reprimări de rîs, scandarea numelui senatorului, "sala și membrii prezidiului se ridică în picioare ovaționînd" etc.) probează faptul că procesul de "păunescizare" a P.S.M. nu doar că a început, dar nici nu mai poate fi oprit. □

NOTE

* Aici și în restul articolului am utilizat interviul care ne-a fost acordat la sfîrșitul lunii februarie a.c. de Tudor Mohora, vicepreședinte și purtător de cuvînt al P.S.M.

** Nici cele două sondaje de opinie realizate simultan în luna martie de IRSOP și IMAS, nu acreditează P.S.M. decât cu 4-5% din intențiile de vot ale electoratului. Procentajele obținute de P.S.M. în cadrul unei investigații sociologice pot să se îndepărteze sensibil de cota sa reală de popularitate (și de eventualele sale rezultate electorale). Păturile populare cele mai puternic comunizate nu își exprimă în mod public opțiunile în favoarea unui partid care prin relațiile de filiație cu vechiul regim se plasează în zona ilegitimității. Cei care nu au "curajul" să se declare în mod deschis că în cazul unor alegeri ar vota cu P.S.M. formează probabil o parte importantă a categoriei indecizilor (care în ultimile sondaje de opinie reprezintă aproape 30% din subiecți).

GABRIEL IVAN (born in Bucharest in 1957). Graduated from the Faculty of Philosophy of the University of Bucharest. Senior researcher at the Institute for Educational Sciences in Bucharest. Articles and studies published in the following publications: *Futures, Lumea, 22, Contra-punct*.

Pe marginea cărții lui F. Veiga

PAVEL CÂMPEANU

Întimplarea a făcut să trăiesc episodul statului național-legionar nu numai ca pe un eveniment istoric, ci și ca pe unul biografic. Critica cărții lui Francisco Veiga (*Mistica ultranationalismului. Istoria Gărzii de Fier*) nu putea să nu îmi împăspăteze amintirea acelor împrejurări, stimul dublat de calitățile cărții: rigoarea informativă, finetea reflexiei și echilibrul cercetătorului, care nu se lasă nici fascinat, nici indignat de fenomenul cercetat. La toate acestea trebuie să adaug bănuiala că zguduirile acelei epoci se află într-o articulație profundă cu cele prin care trecem acum.

La originea mișcării legionare stă, așa cum remarcă Dan Pavel, "eșecul accesării la modernitate" a României născute după primul război mondial (Dan Pavel, "Noua schimbare la față a României", *Sfera Politicii*, Nr. 11, noiembrie 1993 p. 29). Se poate spune că mișcarea legionară a agravat acest eșec, dar nu că l-a generat. Prelungirile acestui eșec ne apasă și acum, după ce stalinismul a încercat să-l depășească modernizând tehnologia cu ajutorul unor pîrghii socio-economice eminentamente retrograde. Ne zbatem cu greutatea unei întîrzieri istorice stabilizate, din care nu ne putem desprinde fără a-i desluși izvoarele. Mișcarea legionară s-a ivit în preajma acestor izvoare.

Mai presus de îmbinarea dintre terorismul etic, mistica ortodoxă, xenofobia populistă și voința unei înfeudări suicidare la axa Roma-Berlin. Legiunea a reprezentat în esență protestul tinerei generații de intelectuali contra structurilor politico-sociale în care s-a realizat unitatea națională. Mișcarea legionară a fost curentul cel mai semnificativ de contestare inadecvată a unei societăți contestabile. Cine vrea să facă procesul acestei mișcări este dator să facă și procesul acestei societăți.

Contactul meu direct cu această mișcare a durat 17 zile: între 11 noiembrie 1940, cînd am fost arestat de poliția legionară, și 28 noiembrie același an, cînd am fost pus în libertate de poliția de stat. Legată de activitatea mea în rîndurile tineretului comunist, arestarea a avut loc a doua zi după marele cutremur din acel an – iar eliberarea a doua zi după masacrul de la Jilava, uciderea lui Iorga și Madgearu și împușcarea, chiar în beciul Prefecturii, unde ne aflăm, a unor comisari din poliția de stat. Arestarea mea s-a produs într-un debit din apropierea Halei Traian, autorul ei fiind un băiat care nu m-a (și nu s-a) legitimat, dar a avut bizareria de a se recomanda: comisarul legionar Oprea. Declinîndu-și numele – care, aveam să aflăm mai tîrziu, era de fapt un pseudonim – el gesticula amenințător cu pistolul. Nu știam atunci, după cum nici nu aveam să aflăm vreodată, dacă de același pistol se va folosi Oprea peste numai 15 zile, ca participant la masacrele de la Jilava. Din documentele procesului judecat în vara următoare reiese că adevăratul său nume era Dumitru Anghel, din satul Sinești, județul Ilfov; că înainte de a fi uns comisar al poliției legionare, avusese o profesie incertă – cînd plugar în satul lui, cînd angajat al serviciului CFR Buzeni; că nu-și recunoscuse nici un amestec în crimele de la Jilava deși, fiind perchezitionat, s-au găsit asupra lui inelul și ceasornicul uneia dintre victime (Virgil Diclescu, negustor de vinuri închis la Jilava din întîmplare); și că prin sentința Curții Martiale a fost condamnat la moarte și executat în 28 iulie 1941, la opt luni și puține zile de cînd făcusem cunoștință.

Schizofrenie polițistă

Noaptea care a urmat arestării am trecut-o în beciul sediului legionar din Bariera Vergului, faimos pe acea vreme în capitală. Nedorind să adaug la literatu-

Francisco Veiga's book and his personal experience of having illegally arrested by the legionary police are for the author the pretexts for a very inghtful analysis on the nature of the National Legionary State. Comparisons between three coups d'état (September 1940, August 1944, December 1989) serve as a base for challenging some Romanian historical taboos.

ra torturilor, voi spune că nu a fost o noapte liniștită, cum nu au fost nici zilele și nopțile care au urmat. Beciul adăpostea un grup de arestați pe care numeroșii vizitatori ai locului – mai ales STB-iștii – îi băteau fără să-i întrebe nici cine sînt și nici pentru ce vină se află acolo.

Aș numi acest interval prima fază a anchetei, dar felul cum s-a desfășurat nu justifică însă decît parțial această denumire. Scenariul acestei nopți a cuprins anumite elemente ale unei anchete clasice, dar sub forme cu totul neclasice. A existat obiectul anchetei – oameni privați de starea de libertate; a fost prezent instrumentul preferat al anchetei – violența fizică; și au existat, în sfîrșit, persoane care, menținîndu-și starea de libertate, erau abilitate să exercite violența fizică împotriva celor care fuseseră private de ea. Elementele care lipseau erau: motivația privătuinii de starea de libertate a celor supuși acestui tratament; justificarea legală a celor abilitați să exercite violența fizică împotriva celor constrînși să o suporte; și, în sfîrșit, lipsa de scop a violenței exercitate sau lipsa unui scop compatibil cu o anchetă.

În termenii acestei experiențe poliția legionară apărea ca organizatorul unui ritual al violenței gratuite – sau mai exact de două ori gratuite: o dată pentru că exercitarea ei era la îndemîna oricui, și apoi pentru că nu avea nici un scop. Sub această formă, ancheta nu urmărea să pregătească temeiurile unei pedepse, ci era pedeapsa însăși. Ritualul introducea o diviziune dihotomică a societății, între pedepsitori și pedepsiți. Singura condiție pentru a putea deveni pedepsitor era să nu te afli printre pedepsiți.

Aș descrie acest episod în ansamblul său ca pe o fișă posacă a violenței – bucuria ancestrală, cu sedimente ludice, a violenței de care ești ferit, dar pe care o poți exercita fără nici un risc, într-o deplină libertate egal distribuită. Militînd pentru anularea libertăților civice, mișcarea legionară reabilita în compensație libertatea violenței. Orice nepedepsit putea deveni sau nu, după propria lui voință, pedepsitor; odată intrat în acest rol, pedepsitorul avea întreaga libertate de a-și alege victima și de a folosi procedeele violente pe care le dorea, afit timp și de atîtea ori cît dorea. Pentru pedepsitor, pedepsitul nu reprezenta un individ decît prin această ipostază, el nu avea nici un fel de identitate, și în primul rînd pe aceea pe care i-ar fi dat-o culpa. Nesanționînd o culpă și nefiind îndreptat spre corectarea celui pedepsit, actualul pedepsit se dizolva în violența formei lui. Violenta devenea propria ei substanță și propria ei motivație. Funcția acestei cruzimi aleatorii era un elogiu adus violenței pure suficiență sieși.

Poliția legionară se profila ca un organism de revizie a mecanismelor prin care lumea civilizată controlează folosirea violenței. Acțiunea ei de revizie mergea în două direcții: socializarea accesului liber la exercitiul violenței – implicînd cu necesitate statornicirea unei (unor) clase de victime și, implicit, eliberarea exercitiului violenței din chingile reglementărilor legale.

Acesta era chipul poliției legionare, așa cum l-am putut desluși la sediul legionar din Bariera Vergului. Văzut din beciul Prefecturii, unde am fost transportat a doua zi, acest chip avea să îmi apară considerabil modificat. Pentru cineva sosit aici în postura de arestat, fenomenul dominant nu mai era folosirea de către poliția legionară a unor pedepsitori la fel de anonimi ca victimele lor, ci rela-

ția a două poliții distincte, coexistînd literalmente sub același acoperiș: poliția de stat și poliția legionară, între cele două nemanifestîndu-se vreo delimitare a competențelor perceptibilă din acest unghi.

Aduși de poliția legionară, am fost luați în primire de poliția de stat, intrînd pe banda rulantă a procedurilor uzuale: legitimarea, luarea amprentelor-digitale, perchezitionarea, depunerea conținutului buzunarelor, cingătoare și șireturilor de la ghețe, semnarea adevăritei de predare-primire – un șir de operații sîcîtoare, generînd totuși sentimentul stenic al recuperării identității – un soi de întoarcere fără glorie pe un pămînt neprimitor, dar măcar cunoscut.

Cele 16 zile și nopți petrecute în arestul Prefecturii mi-au dat prilejul să aflăm despre poliția legionară ceva mai multe decît știam înainte. Am aflat, de pildă, că membrii ei aveau un comportament mai puțin omogen decît cel al comisarului Oprea și al colaboratorilor lui improvizati de la sediul din Bariera Vergului; că variațiile de comportament mergeau de la bestialitatea cu care fusese recent ucis micul L.R., în vîrstă de 15 ani, pînă la dorința de a-și înțelege adversarii, pe care am remarcat-o la unul dintre anchetatori; că elaborarea acestor comportamente era condiționată de puternice impulsuri exhibiționiste, o nevoie necontrolată de spectacol; că neprofesionalismul și totala impermeabilitate la reglementările legale se regăseau la toate nivelele acestei aproximative organizații; și, mai evident ca toate, că între poliția legionară și poliția de stat nu domneau relații de colaborare, ci de profundă animozitate.

Legionarii din anii '30 aveau motive mai mult decît îndestulătoare pentru a nu vedea în poliția de stat o instituție umanitară. Nepăsarea protectoare cu care mă tratase aceasta din urmă nu semnala simpatia pe care aș fi inspirat-o agenților ei, ci faptul că fusesem arestat de o pseudo-poliție, în ochii lor incompetentă, concurențială și amenințătoare. Punerea mea în libertate se datora astfel mai ales ostilității pe care poliția de stat o resimțea față de poliția legionară.

În vecinătatea masacrelor

Această ostilitate latentă căpătase forma unui măcel desfășurat în mai multe secvențe, dintre care una se petrecuse în imediata vecinătate, dar de care nu aveam să iau cunoștință decît ulterior. Cu puține ore înainte ca șeful-comisar al poliției de stat Dumitrescu-Sava să îmi fi înmînat ordinul de eliberare, își făcuseră apariția la Prefectură legionarii Gheorghe Crețu, Marcu Octavian, Romulus Oprea și Grimalschi Pavel. Conduși de șeful arestului, comisarul legionar Ion Tănăsescu, și cu ajutorul lui activ, ei i-au împușcat mortal în celulele în care se găseau închiși de mai multă vreme pe comisarii poliției de stat Nicolae Ralet, Nicolae Suciu și Paul Voinescu ale căror cadavre le-au transportat apoi și le-au aruncat în pădurea Băneasa. Alți doi comisari ai poliției de stat, de asemenea arestați, Ionel Dumitrescu și Alexandru Davidescu, au fost predați tot de Ion Tănăsescu ajutorului de comisar legionar Nicolae Topliceanu – care, cu ajutorul altor cîtorva legionari i-a transportat cu o mașină pe șoseaua București-Ploiești pînă în dreptul pădurii Balota-Vlăsia unde i-a dat jos.* Grupul de legionari și-a descăr-

cat pistoalele în cei doi comisari dintre care Alexandru Davidescu a murit pe loc pe cînd Ionel Dumitrescu, deși ciuruit de gloanțe, a izbutit să scape cu viață, devenind la proces unul dintre principalii martori ai acuzării.

În aceeași zonă – lîngă Strejnic – și în aceeași dimineață, fuseseră descoperite cadavrele lui Nicolae Iorga și Virgil Madgearu. Iar în noaptea de 26 spre 27 noiembrie, care precedase această dimineață, fuseseră asasinați la Jilava 64 de deținuți, dintre care fostul prim-ministru g-ral Gh. Argeșanu, fostul ministru V. Iamandi, fostul prefect g-ral Gavrilă Marinescu, fostul șef al Serviciului Secret și alții.

În sfîrșit, în aceeași dimineață, prefectul Zăvoianu îi ordona cheștorului Stângă să-i ridice de la domiciliul lor pe foștii prim-miniștri C. Argetoianu, Gh. Tătărescu și I. Gigurtu, precum și pe foștii miniștri g-ral Ilasievici, M. Ghelmegeanu, Ed. Mirte, g-ral dr. Marinescu ș.a. Conform aceluiași rechizitoriu, aceste persoane "ce urmau să fie ridicate și aduse la Prefectura de Poliție – trebuiau să și fie ucise" (*Asasinatele de la Jilava*, Ed. Scripta, București, 1992, p. 160). Ordinul a fost executat doar în parte, căci aflînd despre această operație, locotenent-colonelul Rioșianu, subsecretar de stat la Ministerul de Interne, a ridicat acest grup de foști demnitari de la Prefectură, transportîndu-i (pentru a-i pune la adăpost) în clădirea ministerului său.

Contactul meu direct cu poliția legionară, asociat faptelor îngrozitoare din ziua punerii mele în libertate, conferă, din punctul meu de vedere, o pondere considerabilă întrebării: ce a reprezentat de fapt această poliție? întrebare căreia cartea lui Veiga nu îi dă decît un răspuns parțial.

Poliția legionară și statul național-legionar

Prima problemă rămasă neelucidată este: de vreme ce fusese instituit statul național-legionar, de ce era nevoie de o poliție legionară, exterioră acestui stat? Abordată astfel, problematica poliției legionare depășește perimetrul raporturilor ei cu poliția de stat, aducînd în prim plan raporturile ei cu mișcarea legionară, cu statul național-legionar, și în general cu puterea. În lumina acestei abordări, ipotezele spre care înclin și pe care îmi propun să le examinez sînt următoarele:

1. mișcarea legionară avea nevoie de o poliție legionară plasată sub controlul ei exclusiv, întrucît ea nu controla statul național-legionar;
2. exterioritatea sub aceeași formă a mișcării legionare în raport cu statul național-legionar implica și reciprocă, adică exterioritatea statului național-legionar în raport cu mișcarea legionară;
3. prin urmare, în pofida denumirii sale, statul național-legionar nu reprezenta puterea de stat a mișcării legionare;
4. poziția secundară pe care mișcarea legionară o deține în raport cu noua putere de stat se datora rolului secundar pe care ea l-a avut în instituirea acestei puteri;
5. neputînd controla societatea prin mijlocirea statului, mișcarea legionară încerca să o controleze pe cale extrastatală, prin mijlocirea poliției legionare;
6. calea extrastatală este calea extralegală;
7. forma prioritară pe care poliția legionară o dăduse activității sale extralegale a fost cea a terorismului politic;
8. practica terorismului nu a fost inaugurată de poliția legionară, ea este inse-

parabilă de întreaga istorie a mișcării legionare;

9. combaterea terorismului legionar antistatal a căpătat în cele din urmă forma terorismului de stat, practicat de dictatura regală, iar apoi de dictatura militară;

10. activitatea poliției legionare exprima incapacitatea Legiunii de a urmări cucerirea puterii prin alte metode decât cele ale terorismului.

După cât se pare, ideea unei posibile poliții legionare a fost avansată pentru prima oară de Codreanu în circulara nr. 127 din ianuarie 1938, în care se referă la nevoia unei "poliții speciale" (Veiga, p. 270). Constituirea efectivă a poliției legionare a început cu data de 5 octombrie 1940. Baza ei legală nu a constat într-un ordin al conducătorului statului sau într-un decret al Consiliului de Miniștri, ci într-o decizie a ministrului de interne, g-ral Petrovicescu, prin care se prevedea "înființarea unui corp de poliție auxiliar al poliției de stat, alcătuit numai din elemente legionare". (Vezi: Asasinatele... p. 289, Sentința nr. 145 1941 a Curții Martiale a Comandamentului Militar al Capitalei.) Selectarea celor angajați în acest corp și distribuția funcțiilor au fost efectuate personal de lt. colonelul Șt. Zăvoianu, prefectul Capitalei. Prin formarea acestui corp, mișcarea legionară își asuma exercitarea funcției represive în numele unui guvern care nu îi conferise această rol. Este drept că g-ralul Petrovicescu era membru al mișcării legionare, dar Antonescu nu cunoștea acest detaliu capital în momentul în care îl numise ministru de interne cu convingerea că încredințează acest departament-cheie unui militar.

Intenția proaspătului conducător al statului de a-i mentine pe legionari în poziții de rang secundar reiese cu claritate din însăși compoziția cabinetului. La conducerea Finantelor, Economiei, Agriculturii, Justiției, Apărării Naționale fuseseră numiți fie militari, fie tehnocrați provenind mai ales din Partidul Liberal, legionarilor revenindu-le Educația, Munca, Sănătatea, Învățământul și Lucrările Publice, cărora li se adăugau Externele, pe considerentul că un aristocrat-legionar (prințul Sturdza) ar putea găsi o audiență mai binevoitoare în cancelariile lui Ribbentrop, și Internele din cauza confuziei menționate.

De altminteri, confuziile nu se opresc aici, iar cele mai elocvente dintre ele relevă aceeași tendință, spre o includere limitată a Legiunii în structurile noii puteri. Se poate reține astfel respingerea de către Antonescu a cererii legionarilor de a se adopta, pentru definirea noii puteri statale, formula de "stat legionar", de unde întârzierea cu 8 zile a creării "statului național-legionar", proclamat de abia în 14 septembrie; aceeași tendință se regăsește în confuzia instaurată la vârful noii ierarhii statale, care are aspectul unui triptic: regele, care rămânea șeful constituțional al statului, generalul Antonescu, primul-ministru, dar totodată și "conducător al statului", după care urma Horia Sima, investit cu titlurile vagi de vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și Ministru Secretar de Stat.

Această din urmă confuzie crea un paralelism formal care putea deveni real fie chiar la vîrf, fie pe palierele interioare ale ierarhiei statale. Sub acest unghi, poliția legionară poate fi socotită ca principala tentativă a șefilor legionari de a conferi paralelismului formal de la vîrf o substanțialitate care să se afirme în avantajul lor. Prin ea, paralelismul din interiorul structurii statale devenea paralelism cu structura statală. Poliția legionară pare a fi reprezentat principalul – dacă nu cumva unicul – instrument pe care Sima și-l pregătea pentru a dobîndi preeminența în tripticul de la vîrf al ierarhiei statale.

Rolul regelui rămînînd strict simbolic, tensiunile care bîntuiau acest nebulos triptic decurgeau exclusiv din fricțiunile între conducătorul statului și comandantul Legiunii.

Două lovituri de stat:

În exact 4 ani (fără două săptămîni), România a trecut prin două lovituri de stat, una desfășurată sub semnul extremei drepte și îndreptată împotriva regelui, iar cealaltă inițiată de rege în colaborare cu extrema stîngă care avea să tragă în cele din urmă foloasele, ambele în decursul aceluiași război, sub o puternică presiune militară din exterior. Compararea celor două lovituri de stat ar putea oferi noi sugestii despre ambele – și, uneori, indirect, chiar și despre revoluția din 1989.

lata cîteva dintre aspectele comparabile revelatoare:

1. Atît în 1940 cît și în 1944 schimbările din România au urmat schimbărilor intervenite în mersul războiului, fiind astfel implicate în evoluțiile pe termen mediu sau lung ale Europei răsăritene.

2. Ambele lovituri de stat au constituit răspunsuri la situații istorice deosebit de nefavorabile: 6 septembrie 1940 urma prăbușirii hotarelor, consecință a unei înfrîngerii politice – 23 august 1944 urma prăbușirii frontului, consecință a unei înfrîngerii militare.

3. Edificiul politico-militar improvizat de Carol al II-lea se năruie odată cu influența anglo-franceză în Estul Europei; Mișcarea Legionară devine partidul unic în preajma ocupării României de trupele germane; ascensiunea PCR are loc sub ocupația sovietică. Soarta României este inseparabilă de soarta zonei geopolitice căreia îi aparține sau, mai precis, de puterea care domina la un moment dat această zonă.

4. De observat că revoluția din decembrie 1989 se înscrie în această prezumtivă regulă referitoare la coeziunea zonei, dar nu și în prezumtivă regulă referitoare la dependența de puterea care domină zona. Distanțarea zonei de controlul Moscovei, intervenită sub Gorbaciov, nu a dus deocamdată la instalarea unei alte puteri dominante. Resemnarea țării din zonă de a-și reface relațiile cu piața CAER și totodată stăruința cu care bat la porțile Comunității Europene și ale NATO ridică o problemă delicată: cît de independentă poate sau dorește să fie această regiune a Europei față de restul continentului și al lumii?

5. Mișcarea Legionară joacă un rol secundar în lovitura de stat din septembrie 1940, ca și PCR în cea din august 1944. Drept urmare, nici Mișcarea Legionară, nici PCR nu ajung la putere în urma respectivelor lovituri de stat.

6. Nici una dintre cele două lovituri nu are ca agent direct o organizație, ci un actor individual. Dar de la un episod la altul, rolurile celor doi actori se inversează: eroul primei lovituri de stat – Antonescu – devine victima celei de-a doua, pe cînd produsul pasiv al celei dintîi – Mihai – apare ca simbol și inițiator al celei din urmă.

7. Pe cînd Mișcarea Legionară a eșuat în tentativa de a converti răsturnarea din septembrie '40 și ocupația germană în propria sa putere, PCR a știut să se folosească atît de lovitura din august '44 cît și de ocupația sovietică pentru a-și instaura puterea la sfîrșitul lui 1947.

8. Mișcarea Legionară și-a păstrat preeminența confuză vreme de 131 de zile – PCR și-a păstrat puterea peste 40 de ani.

9. Eșecul Mișcării Legionare, dar mai ales iuteala cu care s-a produs, configurează o ipoteză: în situația geopolitică a României sprijinul unei armate de ocupație poate fi suficient pentru instituirea unei anumite formule statale, dar nu pentru menținerea și consolidarea ei. Persistența noii formule statale depinde și de alți factori, a căror influență reunită poate contrabalansa, în anumite împrejurări, preferințele ocupantului.

10. După eșutări care au durat două săptămîni, loviturii din septembrie '40 i-a urmat proclamarea statului național-legionar. Statului i se conferea astfel în termeni juridici o identitate pe care nu o căpătase în termeni politici și administra-

tivi. Nimic asemănător în august '44, cînd nu se instaurează regimul unui partid unic, ci se restaurează pluripartidismul, și cînd PCR nu trece din opoziție la putere, ci din clandestinitate în legalitate.

11. Regimul instaurat în septembrie 1940 conferă Mișcării Legionare un rol politic dominant (în raport cu celelalte formațiuni politice). Regimul instaurat în august 1944 plasează PCR într-un rol evident secundar, adică într-un raport de competitivitate cu celelalte formațiuni politice.

12. Mișcarea Legionară accede la această poziție ambiguă, dar avantajoasă, decapitată prin asasinarea șefilor săi de dictatura lui Carol al II-lea; PCR accede la noua lui poziție nu decapitat, ci auto-decapitat, prin arestarea secretarului său general Ștefan Foriș, în aprilie 1944, de către echipa Bodnăraș-Ranghet, ghidată din lagărul de la Tîrgu Jiu de către Gheorghiu-Dej.

13. În septembrie '40, Mișcarea Legionară iese dintr-o clandestinitate bizară cînd, deși legal interzisă, reprezentanții ai ei detineau poziții – e drept, secundare – în guvernul Gigurtu. La rîndul său, PCR iese dintr-o clandestinitate neîntreruptă de 23 de ani (dintre care jumătate petrecuți de viitorul lui șef în detenție). În cele din urmă însă, dictatura Carol al II-lea – Călinescu îi asasinază pe șefii Legiunii, dar nu pe cei ai PCR (care va lua asupra lui însuși asasinarea lui Foriș). Acest tratament diferențiat arată că regimul carlist se simtea în perioada respectivă (1938) mult mai amenințat de Mișcarea Legionară decît de PCR.

14. În condițiile create de 6 septembrie, Mișcarea Legionară este pusă, de drept și de fapt, în subordinea generalului Antonescu, "conducătorul statului". În condițiile create de 23 august, PCR este pus, dimpotrivă, într-o relație de egalitate cu celelalte trei partide reprezentate în noul guvern.

15. Valorificarea diferită a celor două lovituri de stat se asociază cu contribuția diferită la înfăptuirea lor. Dincolo de mistificările propagandistice, se pare că PCR a participat la pregătirea loviturii din 23 august mai activ decît Mișcarea Legionară la realizarea celei din 6 septembrie.

16. Atît Mișcarea Legionară, care nu avea veleități de clasă, cît și PCR, care se pretindea partidul clasei muncitoare, au fost reprezentate în aceste circumstanțe istorice îndeosebi de intelectuali aparținînd generației mijlocii și care acționau în numele unor dogme. Prin modul cum au participat la pregătirea, la desfășurarea și la punerea în valoare a loviturii de stat, șefii PCR s-au dovedit mai calificați ca oameni politici decît șefii Legiunii.

17. Propulsarea Mișcării Legionare și a PCR în prim-planul vieții politice în cele două momente nu se datoră nici efectivelor de care acestea dispuneau și nici influenței pe care o exercitau asupra societății, ci faptului că păreau să anticipa pe cel mai bine preferințele prezibile ale viitorilor ocupanți. Era firesc ca Berlinul să privească Mișcarea Legionară cu mai multă încredere decît orice altă formațiune politică din România, prezumție extensibilă în principiu ei și asupra relațiilor PCR cu Moscova.

18. Mișcarea Legionară a supraevaluat și a supralicitat creditul pe care conta din partea Berlinului, ruinîndu-l iremediabil. PCR și-a asumat suspiciunea cu care era privit de Kremlin, a cărui încredere a izbutit în cele din urmă să o câștige – pînă la punctul de a obține în 1958, retragerea trupelor URSS de pe teritoriul României.

19. În contrast cu decembrie 1989, ambele lovituri de stat s-au înfăptuit fără participarea populației și fără vărsări de sînge.

20. Faptul că PCR a reușit nu numai să cîștige, dar să și înșele încrederea Moscovei, nu poate fi despărțit de docilitatea mimetică pe care echipa de la București a manifestat-o aproape ostentativ față de modelul sovietic. Dimpotrivă, Mișcarea Legionară putea să-și afirme

fidelitatea neștrămutată față de Germania nazistă, dar nu similitudinile cu partidul nazist. Deosebirile de substanță dintre cele două entități sînt numeroase, iar dintre ele le-aș remarca pe următoarele:

a) nazismul a exprimat fără echivoc dorința a numeroși germani de a obține revanșa istorică a unui război pierdut – pe cînd Legiunea a exprimat mai curînd aspirația confuză de a preveni eșecul previzibil al unei păci cîștigate;

b) orientîndu-se împotriva puterilor occidentale, nazismul își asuma rolul de apărător autentic al interesului național; orientîndu-se către alianța cu Germania, adversarul păcii din care se născuse România Mare, Legiunea periclita interesul național – așa cum avea să dovedească Dictatul de la Viena;

c) la începutul anilor '30, cînd nazismul cristalizase deja sub oblăduirea lui curentele semnificative ale dreptei germane, Legiunea nu era decît fracțiunea cea mai radicală a dreptei românești profund divizate;

d) ideologia nazistă se delimita net de creștinism, partidul nazist și biserica reformată aflîndu-se în relații de acută ostilitate. Din contră; creștinismul ortodox reprezenta un pilon al ideologiei legionare care, în pofida sprijinului acordat de Patriarhie lui Carol al II-lea, își atrăsese sprijinul unei părți considerabile a clerului ortodox (după unii 2.000 dintre cei 10.000 de preoți hirotonisiți erau membrii ai Mișcării Legionare);

e) ajuns la putere prin voința democratic exprimată a electoratului, partidul lui Hitler a căutat și a izbutit să-și atragă sprijinul marelui capital și colaborarea unor lideri politici naționali (von Papen, Brüning etc.) inclusiv a șefului statului, un militar-simbol de talia lui Hindenburg; ajunsă nu la putere, ci în preajma ei, printr-o lovitură de stat nedemocratică și al cărei merit nu îi aparținea, Mișcarea Legionară a asasinat o serie de personalități naționale de primă mărime atrăgîndu-și ostilitatea unei ample părți a opiniei publice, inclusiv a noului conducător al statului, generalul Antonescu;

f) frenezia naționalistă nu a împiedicat partidul nazist să desfășoare un impresionant program economic care a dus la rapida eradicare a șomajului, la construirea unei vaste rețele de drumuri strategice și la uluitoarea reînarmare a țării. Lipsită de un program economic, Mișcarea Legionară a transformat confiscarea averilor evreiești într-un lanț de abuzuri și ilegalități care au accentuat și mai mult starea generală de insecuritate, atrăgîndu-i antipatia cercurilor financiare și a foștilor lideri politici.

* Rechizitoriul procurorului militar I.N. Vlădescu face, în această privință, următoarea precizare: "Din probele care s-au administrat în cauză, s-a putut stabili că acuzații Stănicel Stelian – directorul de cabinet al prefectului Ștefan Zăvoianu – și Bădulescu Gheorghe zis Gigi, comisar-ajutor legionar în prefectură, au condus operațiunile de îmbarcare a victimelor în mașina cu care au fost transportate la locul de execuție". Condamnat în contumacie pentru participare la masacrul și de atunci fugit în străinătate, Stelian Stănicel este autorul unei ample evocări a lui Codreanu, publicată de revista *Miscarea*.

PAVEL CÂMPEANU is currently the Executive Director of the Independent Center for Social Studies and Surveys and Associated Professor with the International Faculty at the Bucharest University. Without leaving Romania, he published in the USA, between 1980 and 1990, a critical sociology of the Stalinist societies in 4 volumes: *The Syncretic Society, The Origins, The Genesis and Exit*, at M.E. SHARPE Publisher.

Antisemitismul sau delirul sistematizat

GEORGE VOICU

Este o evidentă, recunoscută de la nivelul opiniei publice și pînă la cel al președinției (să ne amintim de scrisoarea d-lui Ion Iliescu adresată procurorului general anul trecut), existența antisemitismului în România post-comunistă. Chiar dacă promotorii acestui curent fac uneori declarații contrare, după o rețetă care a mai fost folosită în istoria antisemitismului românesc, manifestările lor antisemite sînt îndeajuns de izbitoare pentru a fi percepute ca atare și pentru a preocupa o parte însemnată a opiniei publice din țară și din străinătate: ele pot fi întîlnite în periodice ale unor partide (*Noua Dreaptă, Politica*) sau în publicații chipurile neînregistrate (*România Mare, Europa, Mișcarea*), dar și – consecință firească a acestor mesaje incitante – la nivelul străzii (se pot vedea în stațiile de metrou din București inscripții și graffiti patent naziste). Nu discutăm acum amploarea și difuziunea socială a fenomenului antisemit (limitat, plafonat, după toate indicațiile, dar nici neglijabil, ceea ce înseamnă că nu poate fi tratat ca o simplă ciudătenie izolată), ci doar prezenta și formele sale de manifestare, motiv pentru care administrarea probelor – ca să zicem așa – este o procedură absolut obligatorie.

Filiații vechi și noi

Desigur, antisemitismul în România nu este ceva nou; chiar dacă simptomatologia lui nu este întotdeauna reductibilă la un model istoric, estompînd unele aspecte și accentuînd altele, în unele cazuri, fiind chiar "creator", miezul său rămîne în chip esențial același. O scurtă operație de anamneză ar putea da unele lămuriri în privința acestor modificări formale, căci boala a evoluat pe o durată istorică lungă și în două medii politice fundamentale deosebite. Ea s-a manifestat nu numai în România precomunistă, ci și în cea comunistă; mai mult, "tratamentul" care i s-a aplicat în vremea din urmă, departe de a avea efecte terapeutice, a fost – se observă acum – insidios iatrogen (cînd sub-doza, mîzînd doar pe efectul placebo, cînd supradoza).

Maladia este deci veche în România, cu o existență de peste un secol și, în consecință, cronicizată. Naționalismul românesc, atît în forma sa malignă, a dreptei radicale, cît și în cea benignă, a dreptei tradiționale, și-a construit identitatea într-o măsură considerabilă apelînd la xenofobie, în mod special la antisemitism. Este aici una din dramele conștiinței românești multă vreme occultată și ocultată de cercetători, ceea ce un psihanalist ar putea taxa drept "fugă de situație" (abia în ultimii ani au apărut primele studii ale acestei chestiuni; nume ca ale lui Leon Volovici, Norman Manea, Zigu Ornea sau Victor Neumann se cer reținute). Neîndoielnic că prestigiul cultural al celor care au fost într-un fel sau altul antrenati în mișcarea antisemită a fost de natură să inhibe cercetările în această direcție. Căci de la Eminescu și Alecsandri, trecînd prin N. Iorga, Nichifor Crainic, Octavian Goga, Nae Ionescu, ajungînd la "tînăra generație", la Mircea Eliade, Emil Cioran, Constantin Noica ș.a., antisemitismul a căpătat, pe lîngă aura misionară, salvatoristă, un soi de legitimitate culturală, intelectuală, personalități de această talie oferindu-i – cum observă

The Romanian current anti-Semitism is not a new appearance in the political and cultural life of the country. It has got deep historical roots and explanations in the recent, communist reality. The paradox of its our contemporary existence consists in the quasi-absence of its object, because there is an anti-Semitism without Jews. But the historical inertia is able to explain this phenomenon only partly; there is much diversion, this is reason why the anti-Semitic discourse takes a raving-systematized aspect.

This double genesis originates in two main trends of the Romanian post-communist anti-Semitism: (1) the traditionalist one, socially less influential, which wants to rehabilitate and reimpose the ideas of the Iron Guard, pleading for its ideologists (Nae Ionescu, Mircea Eliade, Constantin Noica, Petre Tutea and many others) and founder's "purity" (Corneliu Zelea Codreanu) usually it become a manifest of publications like the Noua Dreaptă, Mișcarea, Gazeta de Vest, but also by political parties (the Movement for Romania, National Right Party), and (2) the national-comunist one, socially more influential, whose main function consists in the reestablishment of the "good reputation" and privileges of the political police and, of its staff; this role is obvious in a lot of texts published by the Europa, România Mare or Politica and in some statements of the Greater Romania Party or Party of the National Romanian Unity. The two main trends have some common topics (marshal Ion Antonescu's cult, prepossession of a "Jewish-masonic worldwide plot" against Romania, denying the Holocaust and so on), but they have some specific features (concerning particularly their religious attitudes: orthodox fundamentalism for the first direction, non-definite Christian rhetoric for the second one).

Leon Volovici – un imens "capital simbolic". Lucrul acesta s-a văzut chiar în epoca anilor '30, cînd "o Românie în delir" – mult dorită de un strălucit intelectual spre a putea s-o iubească – era o realitate care sărea în ochi, căci "subtilele" ideologii ale antisemitismului echipau o întreagă armată de fanatici, bine pregătiți pentru "sfînta războare legionară", pentru acțiuni concrete de "deparazitare" și "descongestionare" a țării de evrei.¹

Proportiiile acestui antisemitism nu puteau să nu lase urme. După o scurtă perioadă de carantină, chiar și "internationalistul" și apatridul regim comunist, aparent decis să curme această maladie, cu *apparatchik*-i avînd interese vitale în acest sens, a dat rapid primele semne autohtoniste, cvasi-xenofobe, cvasi-antisemite; este vorba de eliminările din Biroul Politic al P.C.R. produse în 1952 (Pauker și Luca) și din 1957 (Chișinevschi). Desigur, aceste schimbări aveau o geneză complexă, decisivă fiind lupta pentru putere dintre două grupuri de interese (interior și moscovit), dar asta nu înseamnă că ele nu aveau și sensul unei – cum remarcă Vladimir Tismăneanu – "rapide etnicizări a elitelor partidului și guvernului".²

Dacă aceste prime tentative "purificatoare" din vremea lui Dej mai degrabă tatonau o posibilă direcție a "politicii de cadre", indicînd vag o orientare naționalistă, pusele de acest fel vor deveni cu timpul tot mai frecvente. Direcția aceasta, începută timid dar continuată tot mai hotărît de primul regim comunist, va fi desăvîrșită în timpul regimului lui N. Ceaușescu. Acesta a procedat la o sistematică, programatică "purificare etnică" a vîrfurilor partidului, înlăturat fiind cu predilecție evreii și maghiarii. Național-comunismul ajunsese astfel o realitate, frapantă prin comparația cu începuturile regimului.

Consecința directă a acestui comunist *numerus valachicus* a fost emigrarea în masă a evreilor. Ceea ce doriseră ardent, zgomotos, violent antisemitei de dinainte de război au reușit comuniștii, mutește, "diplomatic" și – pe deasupra – cu un însemnat câștig valutar, evreii fiind tratați ca o marfă căutată la export. În felul acesta, minoritatea evreiască număra astăzi doar 9.107 persoane, după rezultatele recensămîntului din 1992. Dacă o raportăm la cei aproximativ 400.000 evreii care supraviețuiseră celui de-al doilea război mondial și la cei 767.000 din

perioada interbelică, cifra de astăzi comunică oricui o extraordinară dramă. Visul celor care clamau înainte de război "pericolul evreiesc" și imperativul "deparazitării" (Istrate Micescu, Gh. Brătianu, Al. Vaida-Voievod, N. Iorga, Mihail Manoilescu ș.a., pentru a nu-i cita decît pe cei "ponderați", pentru că erau și din aceia care cereau – protochronic, s-ar spune – soluția finală, precum I. Sân-Georgiu, I. Nisipeanu, A.C. Cuza etc.) s-a împlinit prin Holocaust și prin emigrare.

"Descongestionarea" comunistă prin export de evrei s-a făcut multă vreme – cum am arătat mai înainte – la adăpost, "pe șest", fără expresie în plan public, dar cu un clar – chiar dacă secret – program de acțiune, traducînd *sui-generis* obsesiile antisemite antebelice și soluțiile preconizate (*numerus clausus, numerus nullus, expulzare*). Cu timpul, antisemitismul regimului a început să țîșnească în toată "puritatea" sa ideologică și să se exprime public, ca în vremurile "bune" de altădată. Iată, bunăoară, ce se putea citi în 1980 în revista *Săptămîna* într-un editorial: "Noi, oamenii de cultură din România, iubim *partidul comunist* nu numai pentru noua viziune și spiritul proaspăt pe care le-a întronat în evoluția de ansamblu a societății românești (...), ci și, în egală măsură, datorită curajului său cu adevărat revoluționar de a fi înțeles că o națiune nu se poate edifica decît pe oamenii locurilor, care s-au născut aici de sute și mii de ani și care nu părăsesc frontul muncii cînd dau de greu. Partidul știe toate astea, și multe altele, fapt care reprezintă temelia politicii sale de cadre. El știe, bunăoară, că onorurile cele mai înalte trebuie să le primească cei ce săvîrșesc fapte patrioticești, după cum spune cronicarul, nu vizitatorii avizi de câștig, dascăli de tarantelă democratică, înveșmîntați în tartanul lor rău mirositor, irozii străini intereselor acestei nații, cei care zornăie din pîntenii trufiei și-i amestec pe unii cu patriotismul lor ghesefar. Noi n-avem nevoie de leneviți profeți, de iude care nu au dimensiunea jerfei românești în sîngele lor ușor de cumpărat".³

Un astfel de text (editorial) avea, fără îndoială, avizul și semnătura Consiliului Culturii și Educației Socialiste. Dar el ar fi putut fi iscălit și de gazetarii de la *Porunca Vremii* și *Sfarmă Piatră*, ba poate și de unii de la *Gîndirea* (N. Crainic, într-un fel, a și făcut-o), chiar dacă el omitea unele teme pe vremuri sacrosancte.

Ar fi putut fi semnat, de asemenea, de Hitler însuși. Cît despre semnatarii de astăzi, aceiași din 1980, alții noi, ei sînt mîndri de isprăvile lor "patrioticești, după cum spune cronicarul", și își continuă neabătut lupta cu evreii care nu mai sînt.

Național-comunismul se întîlnea astfel – în ipostaza sa antisemită – nu numai cu legionarismul sacrificial, "jertfelnic", ci și cu național-socialismul german. Pentru o întîlnire de acest fel, culturicii care redactau astfel de texte aveau nevoie nu numai de sprijin politic, ci și de unul logistic. În acest sens, doctrina protochronismului a jucat în epocă – păs-trînd proporțiile – rolul pe care, mai înainte, îl jucase "tînăra generație".

Ritualuri tribale cu Martin Mallette și James A. St. John

Aceste două etape ale antisemitismului românesc, precomunist și comunist, cu unele elemente comune în ordinea tematică, dar și cu deosebiri importante, au dat naștere, începînd cu 1990-1991, la două curente antisemite. Ele, evident, nu diferă în privința scopului, ci în cea a finalității și – adesea – în cea a mijloacelor. Altminteri, au ambele întinse zone comune, tîmîieri și coșmaruri identice. Cultul mareșalului Ion Antonescu, satanizarea evreului în general (din România, din America, de la F.M.I., din Israel), negarea pogromurilor din România și a Holocaustului ș.a. sînt marote comune amîndurora. Au – s-ar zice – cîteva "principii" călăuzitoare identice, pe baza cărora au stabilit un fel de pact de neagresiune; dovada acestuia e că se ignoră reciproc sau – cum s-ar mai putea spune – se tolerează, deși între zeul unora (Corneliu Zelea Codreanu) și zeul altora (N. Ceaușescu) s-ar putea imagina un "război sfînt", ca și între "ideologii" aceluiasi curent, ba chiar ai aceleiasi reviste (de pildă, între Pompiliu Marcea și Petre Tutea).

În ordine genetică, primul antisemitism care s-a manifestat a fost al nostalgicilor vechiului regim de la *Europa și România Mare*. El a dat, cred, și primele "roade" sociale. Bunăoară, în septembrie 1991, la București, în Piața Victoriei, liderul mineriadei declara în fața camerelor de televiziune: "Am venit să dăm jos jidanii din Guvern!". Aceasta a fost o temă favorită a presei, și, mai restrîns, continuă să fie și astăzi: "În România, primii, la colivă și la ciolan s-au aflat, ca de obicei, reprezentanții minorităților evreiești. Imediat după lovitura de stat din decembrie 1989, dragii noștri jidani, îndepărtați pe drept de Dej și Ceaușescu din structurile fundamentale ale societății românești, s-au instalat din nou în fruntea României".⁴ Dar mai era un cap de acuzare, pronunțat mai timid la început, pentru că era lipsit de viabilitate la niste persoane care fuseseră stîlpi ai fostului regim (ofiteri ai securității, culturicii reputați etc.), dar devenit cu vremea capital: participarea numeroșilor evreii la instaurarea comunismului în România. Antibolșevismul ipocrit, trucul anticomunist a devenit astfel principalul reazem al antisemitismului. În rest, evreofobie primară, fanatică, în care se conjugau prejudecățile istorice și culpabilită-

țile relativ recente. Alergiile, fobiile și vulgaritățile de sorginte precomunistă sînt reluate în noul arsenal naționalist și antisemit într-un mod selectiv, "argumente" esențiale la vremea lor fiind omise. Este cazul, în primul rînd, al aceluia capitol tematic care făcuse centrul de greutate al doctrinei naționaliste românești, radicale și tradiționale deopotrivă: ortodoxismul. Filiația comunistă a noilor naționaliști ar putea explica această omisiune, deși ei nu-și recunosc ateismul și, cîteodată, au chiar tupeul de a mima învătura creștină. Dar mai este ceva, mai degrabă de ordin personal, știut fiind că unul din militanții noului naționalism și antisemitism, poate cel mai eficient în demersul său doctrinar, senator și redactor-șef la două săptămînale, șef de partid, are alte obligații religioase decît cele ortodoxe. Asta explică pesemne de ce *România Mare* își oferă frecvent paginile unor predicatori americani, ca Martin Mallette sau James A. St. John, și de ce textele acestora sînt urmate de chemări la prozelitism. Că acest lucru intră într-o contradicție de fond cu întreaga tradiție românească a naționalismului, de la care *România Mare* chipurile se revendică, nu contează la o mișcare ce se confundă practic cu liderul ei, a cărui voință este, desigur, literă de lege. Această situație pune direct sub semnul inautenticității naționalismul clamat isteric în *România Mare* sau *Politica*. El este la rigoare, o diversivune, la adăpostul căreia sînt cultivate xenofobia și antisemitismul, izolaționismul și antioccidentalismul.

Cealaltă direcție, nu atît de unitară precum cea național-comunistă, este profund legată de tradiție. A apărut ceva mai tîrziu structurarea sa, spre sfîrșitul anului 1991 și – și mai clar conturată – în 1992 și 1993; unele semnale ale acestei orientări s-au putut însă remarca încă din 1990, atunci pîrînd reductibile la atitudini individuale izolate ale unor personalități (Gheorghe Zamfir, Sorin Dumitrescu) și, în consecință, apreciate ca simple ciudățenii. Astăzi însă curentul este cristalizat în cîteva publicații (*Noua Dreaptă*, *Mișcarea*, *Gazeta de Vest*) și în cel puțin două partide ("Mișcarea pentru România" și "Partidul Dreptei Naționale"). Deși în manifestările sale se pot depista unele convenite cu mișcarea național-comunistă (la *Noua Dreaptă* în privința aprecierii Securității ceaușiste, la *Mișcarea* în privința împărtășirii ideilor protocrionismului), acest curent se revendică direct de la mișcarea legionară și în general de la tradiția naționalistă românească. Elogiul "purității" originare a mișcării fondate de Corneliu Zelea Codreanu, ortodoxismul conceput într-un mod extrem, fundamentalist, respingerea vehementă a democrației parlamentare, persiflarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, modelul statului autoritarist-polițienesc sau autocratic, xenofobia, antisemitismul, toate acestea formează centrul de greutate – ca acum 60-70 de ani – al acestei ideologii. Figurile antisemitismului antebelic, chiar și cele mai macabre, sînt necentenit popularizate și monumentalizate. Texte ale lui Corneliu Zelea Codreanu sau ale unor nume de prestigiu (alese însă după criteriul antisemitismului; i.g. "Iudaica", de N. Iorga) sînt retipărite și considerate literă de evanghelie. Eroizarea unor figuri sinistre din istoria țării ia proporții nemaîntîlnite: despre Corneliu Zelea Codreanu, bunăoară, se spune că "el îmbină în mod strălucit mesianismul primilor creștini cu spiritul justițiar și războinic al dacilor liberi", că este "un uriaș printre pigmeii politici". Vechiul fanatism este resuscitat pînă într-acolo încît ajunge să justifice și să facă apologia crimelor legionare, asasinarea lui Mănciu, I.G. Duca și Armand Călinescu fiind considerată legitimă, necesară.⁹ Peste toate acestea tronează antisemitismul umoral, primar-reactiv, vulgar, tribalist, canibalic, chiar

și atunci cînd încearcă în mod căznit să reia un vechi poncif teologal și sectar: "evreii sînt vinovați de răstîgnirea lui Iisus"⁷ sau "complotul evreilor, masonilor și slujitorilor Bisericii catolice"⁸ sînt idei care fac identitatea "Noii Generații", prin, chipurile, moștenirea "tinerei generații". Aceste "idei de-a gata" tratate rudimentar sau filosofic, cu savantific trec însă și în tabăra cealaltă, care nu putea rămîne insensibilă la ideea că evreii sînt un "popor deicid."⁹ Dar toate aceste "subtilități" rămîn totuși în plan secund, discursul antisemit așezîndu-se de regulă pe fundamente îndătinate: evreii sînt în mod funciar "paraziți", "corupători", "sanghinari" ș.a.m.d. Citind aceste texte, ai impresia că ai coborît în plin ev întunecat, în care mituri ca acelea analizate de Andrei Oișteanu¹⁰ sînt încă vii, formînd combustia de bază a antisemitismului de azi. Singura diferență este că închipuirea patologică ia o formă perseverentă și canonică, prezentîndu-se ca un delir sistematizat.

Noutățile antisemitismului

Am semnalat deja ortodoxismul "cu înlocuitori" pe care îl practică *România Mare* în încercarea ei de a-și apropria istoric-creștinește naționalismul. Acesta nu are însă decît rolul de a umple un gol, de a simula o prezentă, de a crea o iluzie, de a truca o identitate; este și motivul pentru care, în economia desfășurării antisemite, are loc doar simbolic și periferic. El contrazice, de fapt, o apartenență sau, mai bine zis, o face inautentică.

Dar naționalismul de azi și antisemitismul adiacent se hrănesc din contradicții. Cea mai izbitoare, pentru curentul de sorginte național-comunistă, rămîne cea care are ca obiect de referință vechiul regim. Astfel, evreii sînt condamnați pentru două lucruri care se bat cap în cap: pe de o parte, pentru că au adus comunismul în România, pe de alta, pentru că l-au demolat. A susține în aceeași revistă, tunînd și fulgerînd, că experiența comunistă "ne-a fost impusă de evreimea kominternistă"¹¹ și că prăbușirea ei s-a datorat "puciului sionist din 22 decembrie 1989"¹² nu suferă – s-ar putea admite – prin logică, dar sigur suferă prin atitudine, care certamente nu poate fi aceeași; într-una din situații, dacă nu în amîndouă, autorul trișează; iar dacă nu trișează în atitudine, atunci trișează la probe, contraface cel puțin una din ele. Oricare ar fi situația, este cert că avem de-a face cu un antisemitism pur, sălbatic.

Dar antisemitismul instinctual este și "abstract", căci – vorba lui Adam Michnik – avem astăzi un "antisemitism fără evrei". Așa se face că redușă minoritate evreiască din România nu este cîtuși de puțin un motiv de inhibiție pentru antisemiți. În logica lor delirantă, cifra de 9.107 evrei, din care mulți sînt la vîrsta senectutii, este o simplă stratagemă. Funcționează în demersurile lor o proiectie asupra realității sociale românești, ca în testul Rorschach, ei "văzînd" evrei peste tot. Mai mult, se produc "iudaizări" prin simplul contact sau prin "cumpărare", de unde necesitatea unei severe carantine. Intrarea președintelui Ion Iliescu în Templul Coral este percepută ca un sacrilegiu, deși Biserica Ortodoxă nu interzice un asemenea act. "Intrarea președintelui Iliescu într-o sinagogă, în chiar sînta zi de Paști, a provocat, după semnalele noastre, o imensă emoție în rîndurile drept-credincioșilor români (...). Dacă a făcut acest lucru acasă, nu e de mirare ce se întîmplă în străinătate"¹³, afirmă purtătorul de cuvînt al P.U.N.R. Mîhnirea naționaliștilor, stîrnită de gestul sefului statului, cunoaște accente antisemite încă și mai tăioase, prin care sudalma și mîrlănia se exprimă cum nu se poate

mai patrioticește: "Educat la școala iudeo-stalinismului și crescut printre evrei, dl. Ion Iliescu este astăzi prizonierul acestora. Vizita în ziua de Paști la Templul Coral este cea mai mare umilintă la care a fost supus Președintele", pentru că nu se poate accepta "prezența blidului jidănesc pe chelia domniei sale"¹⁴, susține un fost ofiter de securitate, astăzi "Conducător" al unei foi ce-și zice *Europa*.

Teama de "pericolul evreiesc" este încă, la acest nivel de exprimare, destul de incomprehensibilă. Pentru a o face pe înțelesul tuturor, antisemitismul se folosește de un argument forte, pe cît de redutabil pe atît de fantasmagoric, și care stă în imaginația pură și bolnavă: "complotul iudeo-masonic mondial" care și-ar fi propus aservirea națiunilor. Este un subiect reluat mecanic și maniacal, incontinent și halucinant, în toate publicațiile naționaliste, *Europa*, *Mișcarea*, *România Mare*, *Noua Dreaptă*, *Politica*, uneori cu detalii care-ți sugerează bogata imaginație din opicii. Denumirile sînt diverse, "oculta internațională", "Imperiul invizibil", "FORTELE OCULTE", "dictatura sionistă", "sionismul mondial", "Israelul", "F.M.I." etc. etc., dar ideea este întotdeauna aceeași. Într-o publicație se susține, de pildă, existența unui "MARE RĂZBOI AL FORTELOR OCULTE ÎMPOTRIVA NAȚIUNILOR LUMII": "Pentru că a doua etapă a «războiului sînt» avea ca obiectiv major ANIHILAREA PÎNĂ LA DESFIINȚARE A NAȚIUNILOR LUMII, începînd cu cele mai «incomode» ale «bătrînelui continent» – prioritar cu națiunea germană, dar și națiunea română era, se pare, tot în «primul esalon» vizat"¹⁵, susține un "doctor în istorie". Halucinația merge pînă la a-l prezenta pe A. Hitler – sub inspirația lui Valeri Liemelianov, fondator al Pamiat-ului – ca pe o marionetă a evreimii: "Hitler a fost ridicat la putere de către evrei. Ei au făcut din el un personaj ridicol, special pentru a discredita ideea că goimii (neevreii) pot fi superiori evreilor. Hitler a jucat rolul de călău, însărcinat să lichideze evreii care nu erau utili evreilor"¹⁶. Dar nu numai Hitler și Ion Iliescu sînt victime ale manipulării evreiești, ci și alți conducători, bunăoară chiar actualul secretar general al O.N.U.: "de altfel, soția d-lui Boutros Ghalli e evreică, asta și explică alegerea acestui egiptean (...) ca secretar general"¹⁷, este încredintat unul din vestiiți secretari ai Senatului României, care mai știe și alte lucruri de acest fel, cum ar fi faptul că "America e colonia Israelului"¹⁸ sau că Bill Clinton "este legat de mîini, fiindcă aproape toți consilierii lui sînt evrei"¹⁹. În această situație, reproșul adus – de același senator, împreună cu alți doi parlamentari – bietului președinte al României este de-a dreptul gratuit: "Evreii v-au adus la putere, evreii vă cheamă la ordine, evreii vă mențin în scaun cu prețul ruînării din temelii a României"²⁰. Așa cum o propozitie ca "după profetii evrei și Iisus, Templul este Casa Poporului din Noul Ierusalim – București"²¹ nici nu mai miră, conșternează de-a dreptul. Vizionarul senator o confirmă: "să nu ne mirăm că prin anul 2000 planeta noastră nu se va mai numi Pămînt, ci Israel"²².

Cum să mai accepte antisemiții, în aceste condiții, suferințele evreilor din timpul războiului? Pogromurile, Holocaustul sînt – în judecățile acestora – diavolești invenții, menite doar să aducă bani și dominație planetară. Negarea sau minimalizarea Holocaustului constituie – cum constata Deborah Lipstadt – un semn nou, dar sigur, de antisemitism, care, la noi, este extrem de frecvent. Probleme care s-au adunat la Muzeul Holocaustului? Raspunsul te lasă interzis: "unii reprezentanți ai evreilor au un talent înnăscut în a falsifica documente"²³. În altă parte, titlurile singure sînt edificatoare:

"Holocaustul a fost o minciună", "Rabinul minte cu nerușinare: n-a existat nici un progrom!", "Martori oculari ai masacrului de la Dorohoi: Nu a fost progrom, a fost război!"²⁴. Și, ca să nu fie nici un dubiu, redactorul-șef al *României Mari* scrie negru pe alb, cu autoritatea sa de șef de partid: "încin să cred că Holocaustul n-a fost decît o stratagemă sionistă, pentru a stoarce Germania cam de 100 miliarde de mărci, în 40 de ani, și pentru a ține sub teroare pe oricine nu e de acord cu jugul evreiesc"²⁵.

Și, ca răsturnarea logicii să fie dusă pînă la capăt, antisemiții protestează vehement că sînt făcuți antisemiți și atribuie antisemitismul evreilor înșiși. Și au impresia – sau mimează, cine știe? – că toate acestea sînt acte "patrioticești", ca lumea să știe că "în România nu a fost, nu este și nu va exista niciodată antisemitism, fiindcă românii sînt un popor nobil și creștin"²⁶, după cum afirmă trei parlamentari români. Încît nu poți să nu te întrebi, citind toate aceste lucruri, și încă altele, poate mai siderante, dacă acești români nu sînt mai români decît românii, adică un fel de supra-români sau de români noi. Personal, n-am nici un dubiu în această privință. □

NOTE:

1. Leon Volovici, *Ideologie naționalistă și antisemitism în viața intelectuală românească din anii '30*, *Dialog*, nr. 147/151, 1993.
2. Vladimir Tismăneanu, *Reinventing Politics* (New York, The Free Press, 1992, p. 82).
3. *** "Idealuri", *Săptămîna*, nr. 509, 5 septembrie 1980.
4. Ilie Neacșu, "Sînt la modă cîrpele?", *Europa*, nr. 124, 1993.
5. Radu Sorescu, "Corneliu Codreanu, un uriaș printre pigmeii politici", *Noua Dreaptă*, nr. 8, 1994.
6. Vasile Roșu, "Asasinarea lui Virgil Madgearu", *ibidem*.
7. *** "Avertisment", *Mișcarea*, nr. 6 (27), 1994.
8. *** "Acțiunea iudeo-masonică în conciliul Vaticanului", *ibidem*.
9. Mireille Astrid Popa, "Cine produce antisemitismul?", *România Mare*, nr. 164, 1993.
10. Andrei Oișteanu, "Xenofobie și xenocid ritual", *Dilema*, nr. 61, '94.
11. Radu Theodoru, "Sinteze", *Europa*, nr. 128, 1993.
12. Ilie Neacșu, *art. cit.*
13. Cornel Brahaș, apud Evenimentul zilei, 29 aprilie 1993.
14. Ilie Neacșu, *art. cit.*
15. Martian Cornescu, "Națiunile nu pier!", *Europa*, nr. 128, 1993.
16. Mireille Astrid Popa, *art. cit.*
17. Corneliu Vadim Tudor, "Biserica sau abator?", *România Mare*, nr. 191, 1994.
18. *idem*
19. *idem*
20. Corneliu Vadim Tudor, Eugen Barbu, Mireea Mușat, "Scrisoare deschisă adresată președintelui Ion Iliescu", *România Mare*, nr. 147, 1993.
21. *** "Noua dezordine mondială", *România Mare*, nr. 165, 1993.
22. C.V. Tudor, "Biserica sau abator", *rev. cit.*
23. Ilie Neacșu, "Ziaristi mercenari în slujba Sinagogii", *Europa*, nr. 138, 1993.
24. În *România Mare*, nr. 148/1993, 195/1993, 164/1993.
25. C.V. Tudor, "Biserica sau abator?", *rev. cit.*
26. C.V. Tudor, Eugen Barbu, M. Mușat, "Scrisoare deschisă...", *rev. cit.*

GEORGE VOICU (born in 1950) graduated in 1974 from the Sociology Department of the University of Bucharest. Then he worked as a research fellow in the sociology of law and criminology. He has published a number of political essays in independent publications 22, *Epoca*, *Astra*, *Contrapunct*.

The Romanian extreme right in the post-communist period(II)

MICHAEL SHAFIR

(urmare din numărul trecut)

Audi Alteram Parte?

One year earlier, in 1992, Chioreanu had published his memories. The Iasi European Institute, which published the book, is owned by Iosif Constantin Dragan, a former Iron Guardist who amassed a fortune in the West and a close collaborator of the Ceausescu regime.³⁴ Since his return to Romania, Dragan, who is the honorary president of "Vatra romaneasca", the anti-Hungarian "cultural" organization that gave birth to the PRNU, is known to have backed mostly the parties of "radical continuity", and particularly the GRP. In 1993, together with Corneliu Vadim Tudor, he patronized the unveiling of the first statue of Romania's wartime leader, marshal Ion Antonescu, as president of the Pro Marshal Antonescu League.³⁵ Dragan had personally undergone an "evolution" from "legionism" to "Antonescianism" and, in the last years of the Ceausescu regime, he was one of the main channels through which the regime undertook a campaign in the West for Antonescu's partial rehabilitation. In Chioreanu's case, in any event, the historical rivalry between the Iron Guardists and the "Antonescians" seems to have been forgotten.

The book was but one in a series of several volumes published in Romania in 1992 and 1993 with the purpose of rehabilitating the Iron Guard. Codreanu's memoirs, the famous *For the Legionnaires*, originally published in 1936, were re-issued in 1993 by the Gordian publishing house of Timisoara, alongside Ion Mota's so-called "Testament".³⁶ The director of the Gordian publishing house is the young

journalist Ovidiu Gules, who is also editor in chief of the monthly *Gazeta de Vest*. *Gazeta de Vest* has been in the forefront of the drive to rehabilitate the former Iron Guard. According to one of its former editors, this publication is financed from abroad by those exiled Iron Guardists who have remained faithful to Horia Sima, who inherited Codrea-

Archangel Michael, Gules confessed that he had close ties with Sima's half-brother, Eugen Ratiu³⁹; and in an article in *Gazeta de Vest* he reported to his readers that Ratiu had told him after their first encounter that "Marian Munteanu's heroic struggle and sufferings are in line with the Legionary Movement".⁴⁰ But Munteanu's sympathies for the anti-Sima

The Mission of Nationalism was launched in December 1993; and the memoirs of another Sima sympathizer, Filon Verca, originally published in exile, were brought out by the Gordian publishers in the same year.⁴²

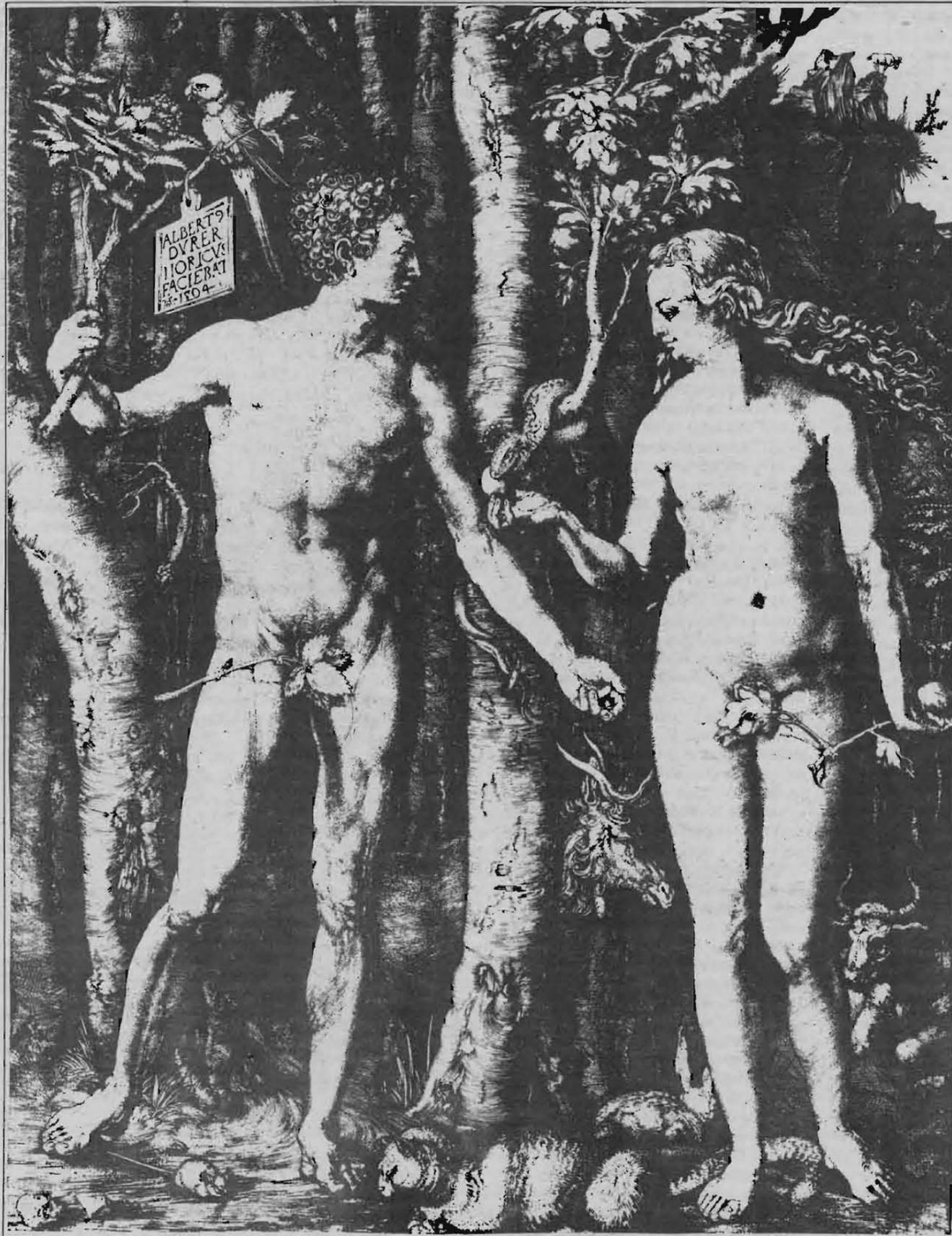
The rival wing, on the other hand, printed and marketed in the same year three volumes geared to the rehabilita-

tion drive, two of which were made available to readers through the "good offices" of the MFR, at the Bucharest headquarters of which they could be purchased (according to a notice in *Miscarea*) at discount. The first had the "neutral" title *From the Struggles of the Romanian Youth 1919-1939*, but was mainly a collection of Codreanu's articles, speeches and other pronouncements. The second purported to be a history of the legionary movement written by a priest and, once more, had been originally published in exile under the no less telling title *The Iron Guard for Romania's Resurrection*.⁴³

Hand in hand with this effort by the parties of "radical return" to rehabilitate the Legion, publications such as *Baricada*, *Formula AS*, *Tinerama* and others sought to improve circulation by publishing articles on the movement and Codreanu in particular. This was usually done by presenting the "debates" as contributions to understand a phenomenon that had been neglected or distorted by communist historiography. Along this line of argument, it was also claimed that the judicial principle of *audi alteram parte* (hearing the other party) must be respected. It was allegedly in the name of this

principle, as it was specified on the back cover, that the Gordian publishers reissued Codreanu's memoirs. And the same claim was made by editor of Hitler's *Mein Kampf*, a lawyer and prominent member of the Democratic Agrarian Party, who launched the translation of Hitler's book.⁴⁴

Launched in April 1993, the distribu-

nu's mantle as leader of the movement, and who died in 1993.³⁷ (A significant segment of the movement, in exile, accusing Sima of having "deviated" from Codreanu's doctrine, split in 1954 and set up a separate organizational structure³⁸). In a book published in 1992 under the telling title *How I Became acquainted with the Legion of the*

wing of the exiled Iron Guardists⁴¹ precludes, for the time being at least, any alliance; *Miscarea*, on one hand, and *Gazeta de Vest* and *Puncte cardinale*, on the other hand, have been known to exchange what can be termed as "unfriendly mutual punches". Sima's own memoirs were serialized in *Gazeta de Vest* in 1992 and 1993 and his book

tion of the book was originally stopped by the Sibiu branch of the Prosecutor General's office, in line with a provision of the Penal Code forbidding the dissemination of anti-semitic and racist incitement. The publishers, however, appealed the decision and the Prosecutor General personally ruled that the publication of the book was not an infringement of the law, taking into consideration the purported intention of "informing the public" and precedents in other countries.⁴⁵ Following the protests of Chief Rabbi Moses Rosen, on 19 June 1993 President Ion Iliescu sent a letter to the Prosecutor General, asking him to re-examine the case. At the same time, the president demanded that the legality of the activities of the MFR, the PNR and the "For The Fatherland Party" be examined in line with the provisions of the Constitution that forbid the existence of fascist or legionary political formations. Finally, Iliescu also asked the Prosecutor general to examine the content of articles in some *unnamed* publications which, he said, could be suspected of antisemitism and incitement to racial hatred.⁴⁶ The unnamed publications alluded to were mainly Tudor's *Romania mare* and *Politica*, and *Europa*, whose editor in chief, Ilic Neacsu, had been an unsuccessful candidate on the GRP lists in the 1992 general elections. The fact that the president abstained from mentioning their names placed a large question mark on the endeavor; some extremists (those belonging to the "radical continuity" stream allied with the president's party), were obviously being treated differently than those extremists who belonged to the "radical return" stream. Not that this distinction always helped Iliescu to appease his allies. When he objected to the attempts to rehabilitate Antonescu, Tudor reacted by threatening to withdraw political support from Iliescu.⁴⁷ It was interesting to note, however, that both streams reacted similarly to the appeal, accusing Iliescu of giving in to pressure exercised by people (re: Rabbi Rosen) who had made themselves guilty of "anti-Romanianism" and of failing to speak up against this alleged aspect of political extremism.⁴⁸

Replying to the presidential request in early November, the Prosecutor General said that his office had concluded that none of the specified cases constituted an infringement of the letter of the law. The parties in question, he said, had had their statutes examined by the courts and no deviation from the provision of the law had been found to exist. Furthermore, the Romanian Service of Information and the Ministry of the Interior had not informed his office about activities underway in or by the three political parties that would warrant any special measures being taken against them. He reiterated the former position of his office on the *Mein Kampf* affair, emphasizing that freedom of information was a particularly important facet of democratic rights; and he said that libels against anti-semitic articles hitherto examined had been found invalid from the legal point of view, though his office would continue to examine possible infringements in the future.⁴⁹ Expressing satisfaction with the Prosecutor General's findings, the MFR called on Iliescu to officially apologize. The reaction was printed in a statement dated "the day of the Archangels Michael and Gabriel", under a portrait of Corneliu Zelea Codreanu⁵⁰ (The Archangel Michael was the patron saint of the Legion).

The Future

The prospects of the parties of "radical return" are not easy to assess. One is probably safe to dismiss any danger, even a potential one, being posed by for-

mations such as the "For the Fatherland" Party, the CDU-SC and the NCR. Not only is there apparent overlap in membership in these parties, but they seem to be hopelessly divided and fighting among themselves "yesterday's wars". It is unlikely, moreover, that any significant segment of the Romanian electorate will lay any eggs in baskets carried by a hopelessly aged leadership, though viewed from this perspective, Suru is an outstanding exception.

Things are different, however, with the PNR and, in particular, with the MFR. Both parties ran in the 1992 elections, and both garnered less than 1% of the vote. Yet there are numerous reports that these parties' popularity is growing among the young generation. Sorescu's party is apparently building political capital with its declared anti-Gypsy policies. A number of skinhead groups have emerged in Romania in the course of the last year and their main declared target are the Gypsies.⁵¹ Sorescu claims that his party has by now "several thousands of registered members" active in the ten branches hitherto set up, but "hundreds of thousands of sympathizers".⁵² This may or may not be so. Sorescu does not have a good reputation on credibility. In more than one way, his PNR seems to be attempting to emulate the MFR, thus possibly weakening the impact of a movement of nationalist-minded young people. Marian Munteanu, in any case, openly voiced the suspicion that the PNR is a fake creation of the ruling party, with the purpose of discrediting his own formation.⁵³ While there is no hard evidence to support this claim, one noticed that, when announcing the intention to set up the party's para-military units (see above), the PNR said they would collaborate with the Ministry of Interior and be under its jurisdiction and, furthermore, that (much in contrast to Marian Munteanu), Sorescu abstained from attacking Iliescu when his party's legality was challenged, declaring that the PNR "will not lift the glove" that has been thrown on its face.⁵⁴

According to the editor in chief of *Miscarea*, George Roncea, opinion surveys indicated in 1993 that 3% of the electorate supported Marian Munteanu and that 1% backed his party. "And the numbers keep growing", Roncea wrote.⁵⁵ The claim seems to be supported by many reports in the independent press, where the MFR's popularity with the young generation has often been noticed. Rather than boasting, as Sorescu does, Munteanu has reportedly opted for "a long term strategy", aimed at slowly attracting certain "target segments" among the country's youth. According to a report in the daily *Azi*, a primary target are members of the young generation who are for the time being affiliated to other parties or organizations, with the MFR leader exploiting possible generation conflicts in these formations. One of these targets was the "young guard" of the Bucharest branch of the nationalist *Vatra romaneasca*, where Munteanu lectured in May 1993. That a long-term strategy rather than an immediate electoral success is what the MFR is envisaging was confirmed by Munteanu himself in December 1993.⁵⁶

Throughout the year 1993, and apparently in pursuit of the same long-term strategy, Munteanu lectured often before young audiences, where he admitted, among other things that the organizational principles of the MFR are the same with those made explicit by Codreanu in the latter's *Carticica sefului de cuib* [Booklet for the legionnaires]. He also stated that he was "honored" to be considered a heir of Codreanu, but nonetheless had to decline the merit because his organization was attached to the values of democracy. But it is just as important

to note that, at one of these meetings, Munteanu emphasized that democracy was "a means, rather than an aim in itself" for the MFR.⁵⁷ At some of these encounters with young audiences, the cassette with Codreanu's speech of 1937 (see above) was played and the legionary anthem "Holy Legionary Youth" was sung by those present.⁵⁸ The students' Bucharest radio station "Uniplus" also broadcast the Codreanu speech and interviewed his brother on the occasion of the anniversary of Codreanu's assassination.⁵⁹

There are indications that the "long term strategy" is indeed paying off. As a former leader of the Bucharest Students' League, Munteanu still has strong connections with branches of that organization. In October 1991 *Miscarea* was noting with satisfaction that a publication of the league's branch in Brasov, *Cuvintul Studentesc*, has wholly embraced the MFR line.⁶⁰ Furthermore, the MFR ideology has apparently now extended to some music bands. One of these is called "The Green Sleeves" and its preferred tune has been set to music using poetry written by Radu Gyr, who, also happens to be the author of "Holy Legionary Youth"; and green also happens to have been the color of the Legion.⁶¹

What is likely to happen if this tide will indeed grow was perhaps best illustrated in a threatening letter addressed to the editor in chief of the weekly 22, which had always opposed the MFR. "We, the young members of the MFR", wrote a 20-year old student, "bow our heads before the sufferings of the legionary martyrs. 'The legionary spirit is identical with the Romanian spirit'. The MFR members, the letter's author went on to say, are "ready to follow Marian Munteanu to our death, for our trust in him is unlimited". The time when "we shall be ready to take over power", he added in an allusion to the MFR "long term strategy" will certainly come. And the editors of the weekly should pray that this will not happen "too soon", for "we shall do justice and shall not forget you, just as we shall not forget the communists". For, he concluded "whoever is not with us, is against us".⁶² That time, according to Munteanu, may by now be not too distant. Zhirinovskiy's victory in the Russian parliamentary elections, he said, was "natural", because "the East is paying more and more attention to the national idea".⁶³

It may take a joint effort on the democratic opposition and those segments of the ruling PSDR to ensure that this does not happen. However, one sure way to make it easier for the likes of Munteanu to become more and more credible is to pursue the present policies, whereby the country's leadership, or parts thereof, is tightening, rather than loosening, its alliance with the proponents of "radical continuity". And this, alas, is precisely what is looming large on Romania, for in late January 1993 the PSDR announced that it intended to bring the GRP and the PRNU into a formal ruling coalition.⁶⁴□

NOTES:

34. Nistor Chioreanu, *Morminte vii* [Living Tombs] (Iasi: Institutul European, 1992).

35. See Michael Shafir, "Marshal Ion Antonescu and Romanian Politics", *RFE/RL Research Institute Report*, forthcoming.

36. See Corneliu Zelea Codreanu, *Pentru legionari* (Timisoara: Editura Gordian, 1993) and *Testamentul lui Ion Mota* (Timisoara: Editura Gordian, 1993). Codreanu's book is a "photocopied reproduction" of a photocopied reproduction published in the West, with some concluding remarks by Codreanu's successor as leader of the legionary movement, Horia Sima. The original was published in 1936 by Editura Totul pentru Tara in Sibiu.

37. See *Expres*, No. 12, 24-30 March 1992.

38. The "divorce" document was repro-

duced in *Miscarea*, Nr. 4, April 1993. From Marian Munteanu's statements on different occasions it transpires that he is backing the lines of the so-called "Codrenists", who strive to exonerate the Legionary Movement of any crimes, attributing these crimes to the Sima "deviationists" alone, in what in itself is more than a distortion of historical fact. See Munteanu's statements in *ibid.*, No. 6, 15 June 1993 and the interview with him in *Jurnalul de Bucuresti*, No. 16, 19 May-4 June 1993.

39. See Ovidiu Gules, *Cum am cunoscut Legiunea Arhangelului Mihail*, (Timisoara: Editura Gordian, 1992).

40. *Gazeta de vest*, No. 29, 1990.

41. Cf. footnote 38 above.

42. See Horia Sima, *Misiunea nationalismului* (Bucuresti: Editura Vremea, 1993) and Filon Verca, *Parasutati in Romania vanduta*, [Parachuted in Sold-Out Romania] (Timisoara: Editura Gordian, 1993).

43. See *Din luptele tineretului roman 1919-1939 (Culegere de texte)* (Bucuresti: Editura Fundatiei Buna Vestire, 1993) and Preot Stefan Palaghita, *Istoria Miscarii Legionare scrisa de un legionar: Garda de Fier spre invierea Romaniei* [The History of the Legionary Movement Written by a Legionnaire: The Iron Guard for Romania's Resurrection] (Bucuresti, Editura Roza vinturilor, 1993). The third volume was Nae Tudorica, *Marturisiri in duhul adevarului: Miscarea legionara si Capitanul, asa cum au fost* [Testimonies in the Spirit of Truth: The Legionary Movement and the Captain, As They Have Been] (Bacau: Editura Plumb, 1993). This volume has not been made available to the author; its publication was announced in *Adevărul*, 4 August 1993.

44. See Oliviu Tocaciu's introduction to Adolf Hitler, *Mein Kampf* (Bucharest: Editura Pacifica, 1993), p. 1.

45. See *Evenimentul zilei*, 24 and 26 April and *Adevarul*, 26 April and 10 June 1993.

46. See the text of the letter in *Revista cultului mozaic*, No. 761-762, June-July 1993.

47. For details see Shafir, "Growing Political Extremism" and "Marshal Ion Antonescu and Romanian Politics".

48. Compare the declarations of the GRP and the statement of the MFR in *Politica*, 24 July 1993 and *Miscarea*, No. 8, 15-30 July 1993, respectively.

49. The reply was reproduced in *Adevarul*, 9 November 1993.

50. *Miscarea*, No. 13, 15-30 November 1993.

51. See *Tineretul liber*, 18 March 1993 and *Evenimentul zilei*, 15 October 1993.

52. See the interview with him in *Barricada*, No. 39, 28 September 1993.

53. See *Tineretul liber*, 8 May 1993 and the interview with Munteanu in *Jurnalul de Bucuresti*, No. 16, 19 May - 4 June 1993.

54. *Noua dreapta*, No. 4, September 1993.

55. *Miscarea*, No. 9-10, 15 August 1993.

56. See *Azi*, 8 May 1993 and *Evenimentul zilei*, 16 December 1993.

57. See *Libertatea*, 6-7 May 1993, *Tineretul liber*, 8 May 1993, *Evenimentul zilei* and *Adevarul*, 10 May 1993 and *Evenimentul zilei*, 16 December 1993 for the remark on "democracy as a means".

58. *Evenimentul zilei*, 10 May 1993.

59. *Adevarul*, 19 May 1993 and *Evenimentul zilei*, 30 November 1993.

60. *Miscarea*, No. 11, October 1993.

61. *Ibid.*, No. 8, 15-31 July and No. 11, October 1993.

62. 22, No. 20, 27 May-2 June 1993.

63. *Evenimentul zilei*, 16 December 1993.

64. Radio Bucharest and Romanian Television, 27 January 1993.

MICHAEL SHAFIR is a Senior Analyst with the Radio Free Europe/ Radio Liberty Research Institute in Munich, Germany. Dr. Shafir was born in Romania and received his Ph.D. in Political Science from the Hebrew University of Jerusalem in 1981. He taught political science at the University of Tel Aviv and was director of foreign news at Kol Israel and deputy director of RFE's Audience and Public Opinion Research. Michael Shafir's latest book is *Romania: Politics, Economics and Society. Political Stagnation and Simulated Change*, published by Frances Pinter, London, 1985.

Chronology

January 1994:

03 - In a letter sent to President Ion Iliescu, Democrat Party (NSF) propose a national pact of the political forces for a period of one-two years, with the possibility of prolonging it.

04 - Permanent Bureau of Chamber of Deputies rejected an extra-ordinary Sesion requested by the Opposition, aiming to debate *Legea pentru abilitarea guvernului de a emite ordonante*.

- Liberal Party '93 (LP '93) propose a political pact of all the liberal parties under the name of "Liberal Union".

- A. Năstase, Executive President of Romanian Social Democratic Party (RSDP) declares that the anticipated elections would be a solution to the political crisis.

06 - DP (NSF) is reluctant to the idea of political coalition with RSDP (the governing party), according to the declaration of President P. Roman.

08 - The parties from the electoral coalition Romanian Democratization Convention decide to participate on a common list in the negotiations with President I. Iliescu, related to a political and social pact.

10 - RDC pronounces for anticipated elections.

- Negotiating with President Ion Iliescu, the leaders of RDC sustain their coalition could offer a program for a real step towards the social and political pact.

11 - President I. Iliescu declares that Romania accepts the Partnership for Peace.

- Constitutional Court adopts *Legea abilitării*.

- RSDP tries to co-opt the Party of Romanians' National Unity (PRNU) for a future new governmental formula.

12 - Leader of RDC, Emil Constantinescu, announces there would be initiated negotiations with DP-NSF and RSDP for a political coalition.

13 - Deputies of the Opposition require from the Executive to assume the responsibility of respecting the economic program of the Memorandum, in front of the Parliament.

14 - RDC and DP-NSF support a common declaration asserting that they are ready to assume the responsibility of governing Romania together.

17 - Democratic Christian Peasant National Party (DCPNP) is ready to support the Memorandum under the condition that the economic program had a real chance to be realised.

19 - RSDP rejects any coalition with the Labour Socialist Party (LSP) because of the differences in their programs.

21 - RSDP announces its new anti-crisis program.

26 - Romania signs the Partnership for Peace at Brussels.

27 - PRNU threatens RSDP to withdraw their support in Parliament if they are not co-opted in the new governmental formula.

- RSDP makes clear to their allies the principle of forming the new Cabinet: the percentage in the elections.

28 - RDC announces they were ready to negotiate with RSDP for a new majority in the Parliament, based on: RSDP, RDC and DP-NSF.

29 - Military Treatise between Romania and Bulgaria.

31 - DCPNP (PNTCD) accepts the invitation to negotiate with the governing party - RSDP.

Opinion Pollings in Romania

In Romania, there is a great debate over opinion polling. Unlike Western countries, where the assumptions about the role of public opinion in democratic government differ according to the option between majoritarian and pluralist models of democracy, here the assumptions differ according to the option between pollsters. In a culture of distrust, there is a lot of suspicion and manipulation. Who are these pollsters? Which are infiltrated by the former Securitate agents and which are accurate and reliable? A good chance of finding out the answer is by encouraging a plurality of independent pollsters. Another chance is to practice regularly the exercise of analysing opinion polling and

pollsters. Before polling will become an accepted part of the Romanian political scene, before the government will be responsive to public opinion, we have to adress a lot of critical questions. Our contributors are trying hard to comment the last polls of IMAS and IRSOP. Their interpretations reflects the difference between those who are prepared to take political the democratic character of our political life and the accuracy of polls for granted and the skeptics. Anyway, there are some good signs in what public opinion expressed: a growing taste for democratic leaders and parties.

Electoratul dă un avertisment în toate direcțiile

CĂTĂLIN ZAMFIR

Dacă ar fi să rezum într-o formulare foarte concentrată starea opiniei publice așa cum reiese ea din ultimul sondaj realizat de IMAS, ca parte a barometrului de opinie publică, aş utiliza o expresie din lumea sportului:

Toți concurenții au primit un avertisment

◆ Guvernul este aspru criticat. Politica sa în domeniile cheie ale economiei - locuri de muncă, nivel de trai, salariizare, combaterea corupției și criminalității, industrie și agricultură - nemulțumesc pe mai mult de 80% din populație. 56% față de 29% care gândesc contrariul consideră că în țara noastră lucrurile merg într-o direcție greșită. 73% din populația chestionată nu are părere prea bună sau chiar una foarte proastă despre guvern. 61% exprimă o părere negativă față de primul ministru. Aproape jumătate (47%) nu crede că politica economică a guvernului va da rezultate pozitive în următorul an, față de 30% care se așteaptă la o îmbunătățire a situației.

◆ PDSR, în calitatea sa de partid de guvernământ, ne-am aștepta ca, urmare a dificultăților economice și sociale din ultimii ani (1992 și 1993 au fost ani de literalmente explozie a sărăciei în România) și ca efect al aprecierii severe a performanțelor guvernului, să cunoască un declin spectaculos în preferințele electoratului. Și într-adevăr și el primește un avertisment serios. Deși rămâne, la distanță, cel mai popular partid, cu cele 18% de preferințe din totalul votanților potențiali își pierde ponderea confortabilă pe care o are în momentul actual. Dacă imaginea sa publică va continua să se degradeze, este clar că după viitoarele alegeri va intra în opoziție. Privit dintr-un alt unghi de vedere, acest fapt deși prezentând o scădere semnificativă, popularitatea pe care și-o menține reprezintă o performanță pe care celelalte partide nu ar trebui să o neglijeze.

◆ Opoziția, deși în avans semnificativ (toate partidele care formează opoziția actuală întrunesc 43% dintre opțiuni), primește, după părerea mea, avertismentul cel mai serios. În momentul probabil cel mai dificil economic și social al țării, ea nu reușește să se instaleze solid în poziția de majoritate. Oprirea căderii economice și o anumită posibilă înviore economică și socială ar putea să blocheze ascensiunea opoziției dacă am considera această situație drept unic factor propulsor al popularității sale. De ce avansul opoziției este atât de lent și ezitant este destul de dificil de explicat. Opoziția însăși a tins să utilizeze o explicație extrinsecă. Principalul factor explicativ sugerat, dacă nu chiar uneori deschis invocat este imaturitatea politică a electoratului, împărțirea încă a iluziilor sădite de regimul comunist. Sondajul actual nu sustine o asemenea presupozitie. Două treimi din populație este în favoarea unei privatizări rapide și a unei retrageri rapide a statului din economie. Este exact ceea ce sustine de fapt și opoziția, criticând guvernul și partidul de

guvernământ că temporizează reforma și, de aici, performanțele economice proaste. Popularitatea modestă a lui Ilie Verdet, perceput ca principal continuator al ideilor comuniste (13% simpatie, față de 71% antipatie) este încă un indiciu clar că acuzația de intoxicare comunistă a electoratului este nedreaptă. Nici pasivitatea și neinteresul politic al electoratului nu pot fi invocate. Datele disponibile indică faptul că populația investeste o atenție ridicată în viața politică. Încă. Dar 7% își exprimă ferm intenția de a nu vota: 17%, o proporție destul de redusă, se declară indecisi. Scenariul "politist" cu privire la complotul subteran împotriva opoziției cred că nu poate fi luat în serios. Prea seamănă cu ideologia justificativă, naivă a oricărei neputințe. Ar rămâne ca factor explicativ cel mai puternic, cel intrinsec: opțiunile practice și comportamentul însuși al opoziției. Dacă opoziția nu își întoarce fața spre propriul electorat, încercând să detecteze ce doare și ce adevărat acesta (de fapt aceasta ar fi proba supremă a democrației) îmi este teamă că ea va pierde momentul probabil cel mai favorabil, putând realiza la viitoarele alegeri performanța deloc de învidiat de a pierde împotriva șansei.

Personalitățile politice din primul plan al scenei, luate în parte, nu par nici ele a duce înaintea popularitatea partidelor din opoziție: nici una dintre ele nu depășește linia de 50%: Emil Constantinescu (49%), Petre Roman (41%), Corneliu Coposu (39%), Nicolae Manolescu (33%). Aceste performanțe nu sînt prea notabile dacă le comparăm cu cota de 33% de simpatie a peste tot criticatului Nicolae Văcăroiu. Doar președintele Convenției Democratice pare să fie simpatizat de toți cei dispuși să voteze cu opoziția, dar nu și de ceilalți. Restul dintre personalitățile citate acumulează destul de multe antipatii chiar din rîndul electoratului opoziției. Singura personalitate politică care, dintre toate cele 14 considerate în sondaj, trece de limita de 50% este Adrian Năstase (55% simpatizanti), care totodată este și cea mai puțin antipatizată (30%). Performanța lui este cu atât mai notabilă cu cît este singurul care acumulează simpatie nu numai din partea electoratului orientat spre partidul de la putere sau a celor care susțin puterea, dar, după cum cifrele o arată, recoltează simpatie și de la o parte a electoratului opoziției (care este motivația acestei simpatii este imposibil de determinat pe baza datelor cercetărilor actuale. S-ar putea însă considera că prin comportamentul său el dă unele semnale în legătură cu personalitatea politică agreată de populație. Ion Iliescu, tinta predilectă a criticilor și glumelor publice, dezavantajat clar de performanțele mai mult decît modeste ale reformei, continuă să își mențină o poziție mult mai bună decît multi se așteptau: 44% simpatie și 52% antipatie. De pe o asemenea poziție de popularitate, el este încă un om politic cu șanse ridicate în orice competiție viitoare. Dar Ion Iliescu și PDSR ar face o greșea-

lă capitală dacă și-ar pune speranțele doar în inabilitatea opoziției de a obține adeziunea majorității electoratului. Există semne că și opoziția se maturizează și vom asista la o confruntare politică, sperăm, nu numai mai civilizată, dar și intelectual mai interesantă.

◆ Partidele considerate destul de larg în opinia publică ca plasîndu-se spre limitele spectrului politic nu par a fi câștigat din cauza dificultăților social-economice și a prestației modeste a principalelor partide politice. Electoratul pare a gusta mai degrabă pragmatismul moderat decît rețetele simpliste înalt afectogene. Și suspiciunea de polarizare naționalistă nu este confirmată. Personalitățile care se fac campioane ale partidei naționale, Gheorghe Funar și Corneliu Vadim Tudor, întrunesc o simpatie modestă (25% și respectiv 24%). Marko Bella este simpatizat nu numai de maghiari, dar și de mulți români (16%); și nici pe departe nu toți românii îl antipatizează (55% din populația anchetată), personalitățile citate mai înainte prezentînd o cotă de antipatie mai ridicată (62% și respectiv 61%).

◆ În fine, electoratul dă un puternic avertisment întregului sistem politic. 76% dintre persoanele interviuate sînt nemulțumite în diferite grade de viața politică din țara noastră. Foarte nemulțumii sînt doar 0,5%. Iar imaginea parlamentului, instituația cea mai reprezentativă a unui sistem democratic, primește o apreciere negativă de la 78% dintre cei chestionați.

Ce așteptări am putea formula în acest moment? Principalele formațiuni politice sînt prinse într-o competiție strînsă. Pînă acum se pare că criteriul de diferențiere a fost unul minimal: cine a făcut mai puține erori. Se pare că electoratul se așteaptă la o competiție plasată mai degrabă la cote maxime: cine va prezenta soluții mai credibile, va răspunde cu mai multă acuratețe la preferințele colectivității, va prezenta personalități politice mai credibile. Punerea unor speranțe prea mari în influența asupra opțiunilor electorale a evoluției situației economice și sociale s-ar putea dovedi a fi o iluzie periculoasă, avînd toate șansele de a reprezenta cartea pierzătoare. □

CĂTĂLIN ZAMFIR - born in Bucharest (1941); graduate and Ph.D. of the Faculty of Philosophy (University of Bucharest, 1962). He is the author of several books and studies, including the latest *Incertitude. A psychological-sociological approach* (1990), *Gypsies between ignorance and worrines* (editor, 1993), *Romania 1989 1993. The dynamic of welfare and social protection* (co-author, 1994). Currently, he is Professor of Sociology at the University of Bucharest and Director of the Institute for the Quality of Life.

Războiul sondajelor sau IMAS contra IRSOP

PAUL BLENDEA

Cele două întrebări cheie ale sondajelor de opinie efectuate de IMAS și IRSOP în luna martie a.c. se referă la liderii politici și la partide. Potrivit sondajelor IRSOP, clasamentul liderilor, ar arăta astfel: 1. Emil Constantinescu (37%), 2. Ion Iliescu (27%), 3. Gheorghe Funar (10%). La alegerile din 1992 ordinea a fost: 1. Ion Iliescu (47%), 2. Emil Constantinescu (31%), 3. Gheorghe Funar (10%). Cota de popularitate a lui E. Constantinescu a crescut foarte puțin, ceea ce ne face să opinăm că și la viitoarele alegeri prezidențiale el va fi candidatul cu șansa a doua. Pierderea masivă de popularitate înregistrată de Ion Iliescu se datorește concepției paternaliste a poporului român. Țăranul român a mers veacuri de-a rândul "cu jalba în protap" la Vodă să-i facă dreptate. Muncitorii și țărani cooperatori au adresat timp de 45 de ani muniți de memoria primilor secretari ai C.C. al P.C.R. Dacă acum lucrurile merg prost în țară, primul vinovat, în opinia oamenilor simpli, nu poate fi decât președintele Iliescu. Totuși, oricât de simpli ar fi acești oameni, ei au intuit că într-o democrație incipientă președintele statului are mult mai multă putere decât scrie în Constituție. Totodată, subiecții care au răspuns la sondaj au sancționat promisiunile fără acoperire făcute de I. Iliescu în campania electorală. Milionul de noi locuri de muncă și creșterea nivelului de trai s-au dovedit a fi doar figuri retorice folosite de candidatul I. Iliescu pentru a capta bunăvoința alegătorilor.

În urma sondajului IMAS rezultă următorul clasament al liderilor politici: 1. Adrian Năstase (55%), 2. Emil Constantinescu (49%), 3. Ion Iliescu (44%). Faptul că A. Năstase, fără să beneficieze de o campanie în toată puterea cuvântului, l-a depășit deja pe E. Constantinescu este un argument în sprijinul opiniei noastre privind șansele d-lui Constantinescu de a câștiga alegerile prezidențiale din 1996.

FDSN, actualul PDSR, a obținut, la alegerile din 1992, 28% din voturi. Dacă ar avea loc alegeri acum, PDSR ar obține 24% (IMAS)/23% (IRSOP) din voturi. E o pierdere extrem de mică pentru PDSR în condițiile în care nivelul de trai a scăzut continuu și rata șomajului a trecut de 10%. S-ar părea că electoratul nu a sesizat încă faptul că răspunderea pentru criza economică o poartă nu numai președintele Iliescu, ci și guvernul Văcăroiu. Într-o democrație matură, atunci când economia merge prost, electoratul sancționează prin vot în primul rând partidul de guvernământ. Aceasta este o lecție pe care electoratul român nu și-a însușit-o, deocamdată.

Concluzia pe care o putem trage din sondajul IRSOP este aceea că dacă în viitorul apropiat vor avea loc alegeri anticipate, PDSR și aliații săi (PUNR, PSM, PRM și PDAR) vor detine în continuare majoritatea relativă în parlament (44% față de 41% opoziția împreună cu PD). Din sondajul IMAS rezultă o concluzie diametral opusă. În cazul unor alegeri anticipate, opoziția împreună cu PD ar detine majoritatea relativă în parlament și ar putea forma noul guvern (54% față de 47% PDSR și aliații săi).

În "Barometrul de opinie publică" realizat de IMAS la cererea "Fundatiei Soros pentru o societate deschisă" se arată că în anul 1994 vor fi efectuate patru

cercetări de opinie publică. "Două etape vor fi efectuate de IMAS, iar celelalte două de IRSOP, în lunile martie, iunie, septembrie și decembrie, utilizându-se eșantioane cu reprezentativitate națională... chestionarul va avea o formă identică în toate cele patru etape ale cercetării... În vederea creșterii calității științifice și a credibilității cercetării, ancheta

metral opuse ce pot fi trase din cele două sondaje, diferența inacceptabil de mare din punct de vedere științific dintre scorurile obținute de putere și opoziție în cele două sondaje (putere-opoziție: 47%-54%, IMAS, 44%-41%, IRSOP), la care se adaugă nerespectarea programului de cercetare, toate acestea nu pot fi explicate decât prin aceea că în România de

efectuată prin alternanță de către două institute de cercetare a opiniei publice, IMAS și IRSOP, care au conceput împreună chestionarul aplicat, unificând totodată și celelalte aspecte de ordin metodologic impuse de cercetare" ("Barometrul de opinie publică", IMAS, 1994, p.1). În luna martie a.c. IMAS și IRSOP au realizat fiecare câte un sondaj de opinie. Principiul alternanței, un sondaj IMAS urmat de un sondaj IRSOP, a fost încălcat. Cele două sondaje au unele întrebări aproape identice, în timp ce altele sînt complet diferite. Spre exemplificare reproducem întrebările referitoare la liderii politici: "Aveți o părere foarte bună, bună, proastă sau foarte proastă despre..." (Sondajul IMAS) și urma o listă cuprinzînd numele a 14 lideri politici. "Dacă duminică viitoare ar avea loc alegeri prezidențiale și s-ar prezenta aceiași candidați ca în 1992, dvs. cu cine ati vota?" așa suna întrebarea privind liderii în sondajul IRSOP. E clar că nu mai poate fi vorba de un singur chestionar aplicat și de unificare metodologică. Prin urmare, programul de cercetare anunțat în "Barometrul de opinie publică" nu a fost respectat. Concluziile dia-

azi lupta politică se desfășoară, din păcate, și pe terenul pe care știința ar trebui să fie suverană. Parcă pentru a ne întări și mai mult această convingere, cotidianul *Evenimentul zilei* din 9 aprilie 1994 a dat publicității rezultatele unui sondaj de opinie realizat la solicitarea Agenției Mediafax. Potrivit acestui sondaj, 24% din subiecții chestionați au răspuns că în cazul în care vor avea loc alegeri anticipate vor vota cu Convenția Democratică, iar 21% vor vota cu PDSR. Pentru alegeri anticipate s-au pronunțat 35% din cei chestionați, în timp ce 42% sînt împotriva lor. După ce am parcurs toate aceste sondaje de opinie, ne aflăm în situația filosofului care se poate relaxa în nihilism, cum zicea Nietzsche. □

11.04.1994.

PAUL BLENDEA, born in 1955. Graduated from the Faculty of Philosophy and History of the University of Bucharest. Currently, researcher at the Institute for Educational Sciences. He published articles in *Contrapunct*, *Convorbiri Literare* etc

Chronology

February 1994

01 - Lord David Owen and Thorvald Stoltenberg, co-Presidents of the Peace Conference for Yugoslavia visit Romania. They ask President Iliescu about his perspective on how the conflict in Yugoslavia will be put an end to:

- RSDP signs a Protocol for governing with PRNU; the latter receives four Departments which are not specified.

03 - RSDP invites RDC and DP-NSF to negotiate on the future reshuffle.

07 - DCPNP (PNTCD) accepts the invitation of RSDP to negotiate.

08 - RSDP assumes all the consequences of the Memorandum's economic program, responding to previous criticism of the Opposition.

- The Chamber of Deputies votes the Memorandum.

09 - The Senate adopts the Memorandum.

13 - Romania and Croatia sign in Bucharest a Treatise of Cooperation (in Transports, Science and Technology).

- DCPNP (PNTCD) claims that RSDP would not be able to realise the economic program of the Memorandum.

15 - RSDP proposes a change of the old electoral law, asking that the percentage of admission in the Parliament should be augmented to 4-5%.

17 - In a document signed by Bill Clinton, Romania is accepted among the countries with a preferential position in the export in the USA; 4400 kinds of products received some exemption from taxes.

- The Opposition presents an "Alternative Program Concerning the Privatization in Romania".

19 - RSDP rejects any kind of coalition with the RDC because the differences of their programs. RNUP (PUNR) is the only party accepted for the new governmental formula.

22 - RSDP and DP-NSF meet to negotiate for a new majority in the Parliament. DP proposes the following alternatives for a new Cabinet: a) based on RSDP, RDC, DP; b) based only on RSDP, with a support in Parliament of the DP and CDR; c) based on RSDP and RDC, with a support in Parliament of the DP.

24 - A. Nastase (RSDP) declares that the only solution for the future reshuffle is a cabinet of RSDP which would be supported in Parliament by RDC and DP.

26 - RDC agrees upon the governmental formula announced by RSDP.

28 - DCPNP (PNTCD) accepts a Cabinet composed on political personalities and technocrats known by the Opposition as not being compromised.

Chronology

March 1994

03 - DPFNS confirms it would sustain the RSDP for a new governmental formula and his intention to break the relations with SPL (PSM).

04 - Negotiations between RSDP and DCPNP (PNTCD). The latter declares it would sustain the RSDP only if the decisions are on the way of real reform in Romania.

06 - Reshuffle through Presidential decision: new ministries at National Defence (Gh. Tinca), Justice (Iosif Gavril Chiuzebaian), Interior (Doru Ioan Tărcilă) and Transportation (Aurel Novac).

07 - DP-FNS accuses RSDP that the Opposition had not been announced about this reshuffle.

08 - RSDP justifies the reshuffle, saying that a coalition with RDC and DP would not be possible soon.

09 - The Parliament validates new ambassadors in France (Caius Traian Dragomir), Norway (Mihai Croitoru) and Belgium (Mihai Drăgănescu).

10 - The Senate adopts the Law of Police

11 - A delegation of the National Liberal Party (NLP) negotiates with RDC its comeback into this coalition.

- Great Romania Party (GRP) announces they would participate into the elections together with SPL, Democratic Agrarian Party (DAP) and PNUR (PUNR), under the name *Partida Nationala*.

15 - Dinu Patriciu, leader of LP '93, threatens with a parliamentary strike of his party if the Parliament accepts the Law of buildings and land nationalization.

- Military Treatise between Romania and Ukraine.

18 - President Iliescu in front of the Cabinet presents the results of his visits in Lituania, South Korea and China.

21 - A delegation of the IMF discuss at the National Bank the 1994 state-budget.

22 - RSDP rejects anticipate elections. Leaders of the governmental party deny that their visits in Cluj, Brasov, Pitesti had an electoral meaning, as they had been interpreted by the Opposition.

24 - Suleiman Demirel, President of Turkey visits Romania.

- A German military delegation negotiates in Bucharest for military common activities which were established for 1994.

24 - The Party Alliance of Civic starts its electoral campaign.

- The deputies of the Opposition, refuse the debate and the vote for the Law of taxing agricultural income.

28 - Representatives of EC visit Romania to check the results of the actions which the Government assumed by joining EC.

29 - Russian Ministry of National Defense visited Bucharest.

- Virgil Măgureanu, Director of Romanian Services of Information reveals that KGB was involved in the events from Romania, in December 1989.

- Dialogue RSDP - DCPNP (PNTCD) on the issue of the anticipated elections. They disagree upon the date of these elections: RSDP - for 1995 and DCPNP for 1994.

31 - DPFNS announces that they were going to stop the negotiations with RSDP if RSDP would not have a clear position upon all the issues of negotiations during the next dialog which is due in April. 5.

Institutionalizing Political Polling in Romania

HENRY F. CAREY

Public opinion polls are like the stock market. Sometimes the results cannot be explained. But that does not stop people from trying. I will resist that temptation here and not attempt to explain the Romanian public opinion and mentality. I had wanted to make some technical comments on the polling, but was unable to obtain sufficient information from interviews on the sampling, interviewing, and recording methodologies used. Instead, I will discuss the growing institutionalization of public opinion sampling in Romania's aspiring democracy. It is indeed exciting that the Soros Foundation has commissioned four polls with identical questionnaires over a one year period. The first by IMAS was released in March 1994 and will be followed by one from IRSOP in June 1994, followed sequentially by IMAS and finally IRSOP.

The results for parliamentary popularity of another March 1994, IRSOP poll for the Romanian Foundation for Democracy converge with those from IMAS, after controlling for the undecided, recorded preferences. This is quite different from the huge differences recorded by IRSOP and IMAS in the 1992 election campaign, when IMAS unreliably mailed questionnaires and waited for mailed responses, instead of conducting random, face-to-face interviews. However, recent polling results from the Center for Urban and Regional Sociology, which also has an experienced, nationally deployed interviewing staff, produced quite a different structure of public opinion. All are to be congratulated for taking the pulse of Romanian civil society in order to make public opinion more autonomous and powerful, a critical dimension of democratization.

Are the IMAS/IRSOP polls, which showed Adrian Nastase and Emil Constantinescu ahead or more popular than the incumbent president credible? I think so. But an Oct. 9, 1992 headline in *Adevarul* asked a similar question: "Public Opinion Polls: Manipulation or Incompetence?" In my impressionistic interviews, urban Romanians since Sept. 1992 have told me that they are very suspicious of these polls. That so many people should doubt is not indicative of Romanian psychology, but of a democratic transition without accountability. Hopefully, after more independent polls by more experienced firms, there will be more public confidence and understanding of what opinions are and how they change. That is, if the right questions are asked in the right way. On the other hand, another election with so many inconsistent forecasts would undermine what appears to be fragile confidence in the electoral process.

The Soros Foundation request for proposals for this barometer of general opinions and the subsequent bids for two specific polls on audience habits for broadcast media and local social life is indeed welcome. If this Foundation remains strictly professional and non-partisan, then much greater understanding of public preferences and the problems of Romania's relatively inactive society should emerge. It could also stimulate and strengthen the capacities of the seven existing firms and empowering new ones, both domestic and foreign.

However, interviews with competing firms for the Soros RFP suggest a few complaints. First, it was not clear what budget authority was available for bids. For-profit and foreign firms were unsure

how much to bid. It would have been desirable to have commissioned polls from at least one foreign firm, given the pervasive suspicions, even if unfounded, that Romanian firms might be infiltrated by intelligence agencies. I am *not* making any allegation or insinuation, but am describing a prevalent perception among almost everyone with whom I have discussed this issue. It is therefore silly to ignore it. Indeed, it is in the interest of the seven Romanian firms to end the suspicion by showing that the results are similar with those of foreign firms with sufficient budgetary resources to conduct a reliable poll, especially during elections. In a number of post-communist countries, most notably the 1990 Nicaraguan election, the domestic firms have been far less accurate than the foreign ones, not for reasons of competence, but because foreign firms arouse less suspicion among those interviewed and are less prone to infiltration. IRSOP, which I believe conducts professional work, suffers from perceptions aroused by its work for TVR and ROMPRESS, which are managed by intelligence agencies and the presidency. The extra cost for a foreign firm would be well worth it to put the issue to rest each time a poll is commissioned.

It is indeed relevant who finances and commissions polls? Almost no one pays hard cash, at least in the West, simply for the public's information unless it is a news agency. I do not believe that the Romanian agencies are any more or less honest than any American firm. Polls commissioned by government agencies are not credible in the US, and they are not in Romania for that reason alone. Who serves on the independent Soros committee for selecting bidding firms is also of crucial importance, as well as the budget authority announced for prospective bids. An IRSOP poll conducted for the Soros foundation is more credible than the same firm performing one for the political foundation of Emil Constantinescu. The less government agencies finance polls and the more news media and non-partisan foundations do so, the more credible these surveys of public opinion will be. But the bidding process should be as fair as possible.

Criticism of polls normally concern the uses and abuses of the poll results, the methodology, and the quality of questions compared with the type and nature of public opinion tapped by these polls. I follow this pattern here. *None* of my remarks are directed exclusively at the polling firms, who are the product of the environment in which they operate. My remarks on how polls are used are directed against the news media for ignoring the important issues. On methodology, I criticize the National Commission for Statistics and intelligence officials for not making a stratified sample possible. Finally, regarding the use of polls to indicate public opinion, I argue that the Soros Foundation's independent committee and the polling firms omitted important questions about democratization in Romania.

Misuse of Polling Results

What draws public attention are the results to only one type of polled question, who is most likely to win elections. This focuses attention on the parties and personalities currently in parliament. The attention to individuals makes

it more difficult to develop strong parties. The attention paid to parties in parliament reinforces a party system fostered by intelligence agencies, the most problematic source of democratization. In a normal democracy, political parties are most commonly started by autonomous parliamentary groups. Less common, but still possible for democratization are indirect parties controlled not by politicians but by businessmen, labor, churches, or intellectuals. Most hazardous for democratization are parties under the control of armies and security forces. Indeed, there might not be a single historical case of a consolidated democracy whose established parties were started by the state's coercive agencies. The next one or two elections will determine whether the Romanian party system will root the SRI - created parties for the long term. Perhaps, Romania will be the first case of party reform from above. Much more likely is that the virtually unchallenged prerogatives of SRI and the presidency to ignore the constitution will continue and allow the latter to pull in the reins anytime the system of its creation moves out of its control. By asking more democratic questions, polls can contribute to altering public awareness of its democratic prerogatives of civilian superiority and constitutionalism. Intelligence agency hegemony over democratic discourse will continue to sanction "original democracy," which in Romania means rule by the executive branch, a presidential system unaccountable to parliament that could easily become totalitarian democracy, with power exercised without restraint.

Since the SRI is secret, many are suspicious of what its sociologists, psychologists and agents are doing in polls and political parties. For example, an advisor to the President, Iosif Boda, told an academic last year over drinks that he received the confidential 1992 polling results by the Center for Urban and Regional Sociology for the U.S. Information Service at the same time. In a tape recorded interview on June 8, 1993, IRSOP Director Dr. Petre Datculescu told me, "If Mr. Boda was drinking, then what he said is probably true."

A second difficulty, which is equally true of the West, is that the inordinate attention to polls on electoral results develops a horse-race mentality in society. Elections should not be just about political popularity and name recognition, but about the issues and public concerns. But the press only considers one out of twenty or twenty-five questions typically asked. There was in-depth coverage in interviews on *Radio Free Europe* and *Radio Total*, and a discussion on whether polls should be published during the end of election campaigns in *Ultimul Cuvint*, in its daily, page-two feature debate, but this did not concern these recent polls. The Soros-commissioned poll by IMAS, which will also be conducted three more times, including twice by IRSOP, asked Romanian habits and opinions of the news media, government performance, government intentions on privatization, perceptions of economic trends, and even a complex question about the relationship between the pace of privatization and the government's intention to privatize. (I could criticize the ambiguity of the term privatization, but that is a matter that the media would find soporific). Yet, the front page of the March 26, 1994 issue of *Romania Libera* had three

pie charts and graphs, with a short text that only discussed the one question on party popularity, without any analysis of 95+% of the questions. The poll merited far more than the two inches of text, less than almost all the other stories in that issue.

The release of these polls coincided with the planned media propaganda for *alegerile anticipate*. In these broadcasted rumors, I never once heard exactly who is anticipating elections and why. The polls encourage the public to focus on presidential popularity ratings, which are not particularly relevant until the latter elections are closer to their scheduled date of 1996.

Methodology

It is impossible to have a reliable election without an independent voter registration process, and it is equally impossible to have a reliable opinion poll unless a complete census or accurate voter registration list is used for the sample. Polls in Romania are conducted without any reliable demographic information. The Center for Urban and Regional Sociology uses voters lists. IMAS and IRSOP use census summaries. This may explain why the latter two had similar and different results for party preferences for parliament than those obtained by the Center. However, the latter's sampling technique may produce results closer to electoral results by using the same faulty voters lists as those used in the elections. Romania has never conducted a proper voter registration by an independent agency or a permanent electoral commission. Instead Romania's mayors are supposed to register voters. In reality the prefects, who are loyal to the ruling parties, produce voter lists without any formal interactions with voters. (Voters have also never received their voting card, which is required under current electoral law.)

The National Commission for Statistics provided inaccurate information for 45 years. It is the same agency that refused at 8:50PM on Sept. 27, 1992, ten minutes before the end of the election, to permit LADO non-governmental organization to conduct a pre-authorized, parallel vote count on their portable computers at all the *judete* offices to check the credibility of results coming from each polling station. This was especially needed at those where the opposition did not have polling agents. Furthermore, it is no accident that the National Commission for Statistics never published or provided computer disks for the election results for all polling stations for any election since the revolution. Nor is it an accident that three years after completing this census, the names and addresses of all citizens have never been published or provided on computer disks. If there is good reason to believe that the National Commission's deliberately withheld publication of the voting result from all the polling stations, then it would not be surprising if it also withheld publication of all the census, as well.

The 1990 election showed 17,200,722 voters registered by the communist government and 14,826,616 turning out, more than the total registration for the 1992 elections, when about three million fewer voters were registered. No explanation for this discrepancy has been offered. How did this number decline so radically in two years, when the population did not change or that there was no formal registration process? If the 1990 number was only an estimate, what competence can be attributed to the National Commission for Statistics that provided such unreliable information: The issue is not whether the existing voters list is inaccurate, but how inaccurate it is.

Nature of Public Opinion

IMAS had to conduct interviews in only forty minutes, while reaching a consensus with IRSOP on the right ques-

tions to ask. Reasonable people would disagree on what to include. It seems as if the questions were written out of a polling text book for the developed world. The questions for the Soros-commissioned barometer series planned by and for the two firms omit many compelling issues of democratization. For example, do you believe the television news? Are you reading newspapers the same, more or less as you did two years ago? Why? Should Romania integrate in the East, the West, neither, or both? Should Romania join NATO? How many layoffs would the population tolerate for economic reform, ten percent? thirty percent? And at what rate, ten percent annually or bi-annually? What do you think of intellectuals? Of politicians? Of SRI? or any other parts of the Romanian state whose sovereignty now lies with the people. There was nothing on officially sponsored or tolerated ethnic-national and racial intolerance; the role of intelligence agencies in politics, bureaucratic assignments, banking, commerce, and surveillance; parliament's lack of independence, the decline in fear; the apparent stability, the lack of transparency over past crimes against humanity and current corruption; violations of the UN embargo of Serbia; or the situation facing women. If there were cross-tabulations of views among different demographic groups, they were not published. Hopefully, the June 1994 IRSOP poll will provide some cross-tabulations of answers by different groups.

Alfred Stepan, President of the Central European University and Juan Linz, Sterling Professor of Yale University, have shown how robust public commitment to democracy can withstand the rigors of economic stress in a transition. In the Spain, the public was absolutely committed to democracy itself, in spite of some of the most difficult economic circumstances in the decade after Franco's death. Does Romania exhibit this kind of strength? I would hypothesize that future polls might demonstrate much greater public commitment to the costs of reform than than is commonly believed or asserted. It would also be useful to learn what kinds of social safety nets the public desires. Those who are asked to directly bear these short-term costs can assist the economic restructuring of democratization by making their needs known to policy makers, if they are asked in polls.

Moreover, there were no questions in the Soros-sponsored series of four polls by IMAS and IRSOP about what voters think of the balloting irregularities in 1992. This was an election without a formal registration process; published results from all the polling stations; in which an independent parallel vote count was canceled about ten minutes before the polls closed; and in which fourteen percent of the votes cast for parliament were nullified, seven times the rate of the local elections six months before, supposedly because they mistakenly voted twice out of confusion among parties with similar names. A majority of urban residents have told me that they believe both the presidential and parliamentary polls were stolen. This has also been the impression of Romania's most experienced foreign correspondent, Peter Humphrey, Reuters Bureau chief since 1990 and visitor to the country since 1986, whom I interviewed on April 27, 1993.

Of course, these are impressions. I did not take a scientific survey like a serious public opinion poll. The electorate should have been polled whether it thinks that the 1992 election was honest and whether they know anyone who tried to vote twice. I suspect that the informal Carey or Humphrey "straw polls," taken through conversation, not interviews, are more accurate than any professional survey would be. Putting a question from a Romanian stranger to another Romanian, "Was the 1992 election honest?" might be akin to what Americans call an "Are

Soros Foundation
CP 22-196, Bucharest
fax: 401-312-0284, 312-2745

BUCHAREST SOCIAL SCIENCE CENTER
INTERNATIONAL FOUNDATION FOR
ELECTORAL SYSTEMS

INSTITUTE FOR SOUTHEAST EUROPEAN STUDIES

ROMANIAN SOCIOLOGY ASSOCIATION

CALL FOR PAPERS: NATIONAL RECONCILIATION IN COMPARATIVE PERSPECTIVE

The Bucharest Social Science Center and other sponsoring organizations would like to invite you to a conference on June 3-4 in Bucharest on "National Reconciliation in Comparative Perspective. Transportation and hotel expenses will be reimbursed for original and unpublished papers. The paper would be due in Bucharest by June 1. Papers may be in English or French.

A tentative definition of national reconciliation is negotiating processes among estranged groups in the state or between state and society to promote cooperation and democratization and avoid gratuitous or avoidable confrontation. Relevant problems of reconciliation could encompass conflicts over economic and social classes, ethnic, religious, regional, political groups, as well as substantive matters of human rights and constitutional accountability. We are open to alternative definitions and concerns. We will be interested in paper topics concerning the experience in Romania and in comparable countries that include, but are not limited to the following subjects: 1) What national reconciliation strategies have been tried and which have not and why? 2) When does legislative representation suffice to resolve the concerns of estranged groups and when not? 3) What are the differences between national reconciliation pacts and more routine negotiations between government, business, labor and agriculture? 4) Have some sequences of national reconciliation been more conducive to democratization than others? 5) How do agreements on accountability, restitution, amnesty with or without human rights accountability, constitutional or electoral system type affects the military, rural sector, organized workers, judiciary, or political party systems? 6) What processes of negotiation seem to be most effective, if any? 7) How does national reconciliation affect support for the regime or democratic political learning? 8) When and how does internationalization affect national reconciliation processes?

TENTATIVE AGENDA

- Friday, June 3, 9:30AM-12:30PM First Panel on Accountability; 12:30-2PM lunch 2:30-5:30PM Second Panel on National Reconciliation.
- Saturday June 4; 9:30AM-12:30PM Third Panel on Negotiations; 12:30-2PM lunch 2:30-5:30PM Fourth Panel on Political Learning

PAPERS ACCEPTED FOR PRESENTATION:

- Sorin Antohi, University of Michigan, Intellectuals and National Reconciliation ● Aurelian Craiutu, Princeton University, The Liberal Idea and Political Learning ● Mattei Dogan, Director French National Center For Research, What are the best forms of government for Eastern Europe: Majoritarian or Proportional Representation, Presidential or Parliamentary ● Lazlo Eotvos, Eotvos Lorand University, Hungarian-Romanian Misconceptions ● Stephen Fischer-Galati, Editor, *East European Quarterly*, National Reconciliation: Is it Politically Correct? ● Radu Florescu, Boston College, The Role of the Great Power in National Reconciliation: the Case of Yugoslavia ● Ghita Ionescu, Editor, *Government and Opposition*, Transnationalism and National Reconciliation ● Thomas Keil, Kentucky University, Labor Negotiations and National Reconciliation Pacts in Eastern Europe ● Ana Olos, University of Baia Mare, The Frustrations of the Female Provincial Academic in Eastern Europe ● Dan Pavel, Deputy-Editor, *Sfera Politicii*, National or Civic Reconciliation? ● Andrea Peto, Central European University, Labor Negotiations and Archival Research ● Rabbi Moses Rosen, Chief of Jewish Federation of Romania, Negotiating Exit Visas Under Communism ● Edwin Rekosh, International Human Rights Law Group, Increasing Parliamentary Transparency through Negotiations and Lobbying ● Steven Sampson, Copenhagen University, Political Apathy and Enrichment: Lessons Lost and Lessons Learned ● Dumitru Sandu, Penn State University, Public Opinion Structures Regarding Democratic Political Learning ● Larry Watts (Negotiating Better Understanding among East European Ethnic Groups) of the Project of Ethnic Relations.

Please address inquiries to Henry F. Carey at the above addresses.

you beating your wife lately?" question. Few would admit to it.

However, there is polling data that underscores this impression. Not one single person in the Reuters exit poll of two thousand actual voters in the 1992 elections, nor one of the over 16,000 interviewed in the IRSOP exit poll, also on Sept. 27, 1992, reported trying to vote twice out of confusion about the parties, according to interviews of both Humphrey and IRSOP Director Petre Datculescu.

A historical problem of Romania, finally, is the distance between intellectuals and civil society. In Hungary and Poland, the intellectuals are linked as the social conscience of the masses, which helped to facilitate the intellectual-worker opposition to communism. These polls are an important step in reducing this distance, but they do not go far enough to encourage mutual understanding by asking of peasants or average people questions that permit open-ended responses about what they think. Rather, they are forced to choose one of the pre-selected categories chosen by the sociologists for them. The polls allow respondents to indicate what they think is important.

Conclusion

Polls have proven to be a valuable tool to understand the structure of political values and public opinion in new democracies. There are many difficulties to assuring their validity. The next polls commissioned by the Soros Foundation, both the alternating series by IRSOP and IMAS with common questions and others to be conducted by the Center for Urban and Regional Sociology should help to clarify both the state of polling and polling on the state in Romania. Polls should also be commissioned by a pool of newspapers in the public interest, or they should develop their own sets of interviewers to conduct their own polls. There is also a large need for foreign firms and Romanian NGOs with their own sets of interviewers to conduct their own surveys. This would provide additional checks and balances on the potential uses and abuses of polling. This is not a matter of national pride, but pluralistic self-confidence.

HENRY F. CAREY is a Ph. D. candidate at Columbia University, Visiting lecturer at the Bucharest Polytechnic University, and Director of the Bucharest Social Centre.

Elections in Europe

The most important political events for democracies are elections, but they only represent public opinion for only that one day. And in the next years they are happy or unhappy with whom they have chosen. For the post-communist countries, as for some Western countries, the collapse of totalitarian Soviet system and the end of the Cold War is a unique occasion for changing their own political fate. We present to

our readers commentaries about the elections in France, Italy, Moldova and Ukraine. All of them are meaningful for the Romanians, because some of the Romanian parties are Western-like, others are Soviet-like. Romania's party system is not yet consolidated. We hope that our readers gain insight into Romanian elections through these European comparisons.

Berlusconi sau renașterea centrului în Italia

ADRIAN NICULESCU

Luni seara, 28 martie, Italia s-a regăsit pe sine. După mai bine de trei ani de rătăcirii profunde și de căutări, de continuă degringoladă, de discreditare a instituțiilor și de vid politic – țara a reînceput să speră. Apatia resimțită de populație în campania electorală, care s-a tradus printr-o scădere nemaiîntâlnită aici a participării la vot (în jur de 70%) pare a fi luat sfârșit.

Apogeul crizei a fost atins, probabil, la sfârșitul anului trecut, când, la ultimele alegeri locale (dar cu mare valoare ca test național) pentru primării principalelor orașe, aleși – pentru prima dată – prin vot direct, țara s-a descoperit împărțită în trei orientări ireconciliabile: Liga "federalistă" (de fapt, separatistă!) a Nordului. Mișcarea Socială neofascistă și stînga pro-comunistă. Aria guvernamentală tradițională (centru și socialistii) fusese literalmente măturată, din pricina implicării sale în afacerile de corupție, mult exploatate de toate forțele de extremă.

Pentru a afla rezultatele votului din 27-28 martie, italienii au fost nevoiți să-și țină respirația 48 de ore, o zi mai mult decât era normal (un caz fără precedent în lumea democrațiilor avansate!) din cauza încăpăținării unuia dintre partidele în cauză – stînga hegemonizată de comunisti, adică de Partidul Democrat al Stîngii – PDS – comunistii reformati plus foștii lor tovarăși separați și acum regăsiți, din aripa dură a fostului PCI, constituiți în ireductibilă "Reînțemeiere comunistă" – care dicta legea în ultimul timp, de a se merge la urne cît mai repede. Conditionînd apăsător guvernul lui Ciampi, aceștia au impus alegerea nefericitei date de 27 martie, care coincidea însă cu Paștele israelit, cînd evreii observanți nu pot să voteze. Guvernul a fost literalmente obligat să rămîna surd la orice încercare de amînare. În ianuarie, în ajunul dizolvării Parlamentului, cea mai rezonabilă propunere a venit din partea radicalului Marco Panella, care a cerut ca scrutinul să aibă loc odată cu alegerile europene din iunie.

Stînga avea grabă din mai multe motive: 1. pentru a profita de elanul avut la "administrativele" din decembrie; 2. pentru că PDS/PCI să nu apuce să fie implicat în "scandalul corupției" (pînă acum nu a fost afectat decât marginal, dar pe măsură ce anchetele avansează, există riscul să fie descoperite fapte mai grave care-l privesc, în special referitoare la finanțările sosite, pînă în 1991, de la Moscova și sateliții ei).

Pretextul luptei împotriva corupției

Electoralul s-a pretat în ultimul timp unui iresponsabil "joc al masacrului", folositor numai extremelor, discreditînd partidele de centru (și chiar și ideea de partid în general, uitînd că partidele sînt indispensabile oricărei democrații) și aruncînd, împreună cu apa murdară (policieni corupți), și copilul, adică ideologiile democratice (liberală, socialistă și

creștin-democrată) care au guvernat Italia timp de aproape o jumătate de secol, asigurîndu-i libertatea, ancorarea solidă la lumea occidentală și în cadrul NATO, precum și un progres și un grad de prosperitate nemaiîntîlnite în toată istoria sa. Singurele avantajate au fost forțele de extremă, foștii comunisti în primul rînd, dar și fasciștii, care acum se laudă că ei au fost "dintotdeauna" (citește 1945!) împotriva "sistemului"... Pentru a nu mai vorbi de soarta stîngii anticomuniste, reprezentate de Partidul Socialist. Împotriva lui s-a concentrat atacul cel mai vehement, profitîndu-se de nefasta sa angrenare în afacerea "mîini curate". În realitate, pretextul luptei împotriva corupției ascundea o dură bătălie pe plan ideologic. PSI fiind, pentru comunisti, cel mai redutabil concurent.

Afacerea "mîini murdare" le-a oferit prilejul nesperat de a anihila adversarul socialist și pe toți ceilalți centriști. După ce zidul de la Berlin s-a prăbușit peste ei, iar în 1990 erau considerați o forță pe cale de marginalizare (este momentul cînd au trebuit să-și schimbe și numele!), afacerea corupției le-a oferit comunistilor prilejul nesperat de a reintra în cursă.

Odată centrul și socialistii lichidați, tripolarismul amînit mai sus, la care părea condamnată Italia de vreun an încoace (cel puțin de la "localele" din iunie 1993, exacerbate la cele din decembrie!), convenea de minune planurilor stîngii. În condițiile în care Liga separatistă a Nordului ori extrema dreaptă neofascistă constituiau singura alternativă la o stînga îndepărtată ce se deschidea spre centru – jocul era făcut. Prea ușor pentru stînga să seducă mai mult decât acele două forte primitive, lesne de combătut, care-i stăteau în față. Într-un astfel de context, radicalizat, stînga făcea de departe figura cea mai serioasă, garanta și stabilitatea (iată cerința minimală a cercurilor financiare și ceea ce explică surprinzătoarea redresare a lirei din decembrie, nu din cauza ci în ciuda victoriei PDS!), iar electoralul de centru, în lipsă de altceva, putea fi ademenit. Trebuia, deci, neapărat împiedicată refacerea unui centru credibil, cel mult unul "de buzunar", de față, util stîngii pentru a o putea cațona într-un fel de reeditare a "compromisului istoric", însă în noua versiune, de "stînga-centru" preconizată în locul clasicii formule de centru-stînga care a guvernat Italia de peste 30 de ani: operația, la scară redusă, a reușit numai cu neinspiratul centru "care privește spre stînga" al lui Segni și Martinazzoli (bazat în principal pe fosta stînga democrat-creștină, "văduvă" a "compromisului istoric" cu PCI, împiedicat în anii '70, mai ales prin meritul lui Craxi)...

Coaliție cu "geometrie variabilă"

Iruperea neașteptată în arena politică a magnatului Silvio Berlusconi (managerul de succes, "self-made-man"-ul care atrage, inclusiv fizic) a stricat însă

toate planurile blocului de stînga. În numai trei luni, pornind de la zero și fără experiență politică, Berlusconi a știut să catalizeze toate forțele moderate ale țării în noua formațiune, numită "Forza Italia", adunînd alături de el nu numai pe liberali și centrul democrat-creștin, așa cum s-a spus, dar și toată stînga care nu se vrea hegemonizată de comunisti, în principal socialistii reformiști și radicalii lui Marco Pannella, care, împreună, alcătuiesc gruparea "reformatorilor", plus unele cunoscute personalități de stînga, precum regizorul P. Squitieri (sotul Clăudiei Cardinale), celebra avocată feministă Tina Lagostena Bassi etc.

Iată golul pe care l-a umplut Berlusconi, iată și motivul real al "demonizării" fără rușine și fără precedent la care au recurs adversarii pentru a-l discreditat. Cu mult tact și cu multă dibăcie, el a știut însă să depășească toate aceste impedimente și să se alieze într-o dificilă coaliție cu "geometrie variabilă" alături cu neofasciștii reformiști ai lui G. Fini (printr-o operație similară cu a PCI devenit PDS și MSI s-a botezat de curînd "Alianța națională", promițînd moderație), cît și cu Liga, adică cu două forțe antinomice între ele. Rezultatul: la Nord, "Forza Italia" era aliată cu Liga, la Sud (unde Liga nu există) cu Alianța națională. Așa s-a născut, cam precar dar amplu, cartelul de centru-dreapta, pentru a înfrunta coaliția de stînga, pregătită din vreme de Occhetto.

În fața unei asemenea capacități, înțelegem motivele veritabilei "campanii a urii" stîmte de Blocul de stînga împotriva magnatului italian, o campanie însă pe cît de isterică, pe alături de contraproduktivă, ceea ce avea să se întoarcă împotriva chiar a propriilor autori! S-a recurs pînă și la o campanie negativă (un procedeu interzis în publicitate, permis, se pare, în alegeri). Unde s-a mai pomenit regizori celebri care fac spoturi nu pro-stînga, ci anti-Berlusconi, invitați la TV de stat RAI, care strigă, în plină emisiune, "Jos Berlusconi!", mega-concerte "anti-Berlusconi", propagandă fătîșă incitînd la boicotul societăților lui Berlusconi (faimoasa asociație, legal constituită, "Bo.Bi.", ai căror lideri au cerut acum ridicol "azil politic" Ambasadei USA!) etc. etc.?... Asta în afara tonelor de calomnii, descinderi polițienești, arestare ultra-mediatizată a fratelui Paolo (eliberat cu scuze!), culminînd cu o pe cît de gravă pe alături de gratuită acuzatie de legături cu Mafia, venită din partea șefului comisiei parlamentare anti-Mafia, fostul controversat judecător Luciano Violante, deputat și candidat PDS, care, pentru această "imprudență", s-a văzut constrîns să-și dea demisia. Pînă la urmă însă, ațita isterie nu a făcut decât să-i servească tot lui Berlusconi. I-a mărit popularitatea, aducîndu-i simpatie și, în ultimă instanță... voturi! Iată în ce a constat bumerangul strategiei adoptate de "progresiști". Putini au fost printre ei cei lucizi, care să-și dea seama de capcana în care singuri s-au infundat.

Voința de schimbare

"Sistemul inventat de Berlusconi", pe care puțini ar fi pariat, a învins! Drept pentru care, gîndindu-ne la comunisti și la ofensiva pornită de ei (pentru a se legitima, Occhetto a fost la NATO și la Londra, în "City", în vreme ce aliatul său, comunistul "dur" Bertinotti, cerea ieșirea din NATO și noi impozite pe economii!) se poate spune, ca într-un proverb italian: "Cine intră în conclav papă, iese cardinal!". Niciodată nu a avut stînga pro-comunistă victoria mai la îndemînă, niciodată înfrîngerea nu i-a fost mai amară... Umilinta încercată acum este pe măsura numai a argentei celor siguri pe victorie de înaintea scrutinului.

Anii din urmă, cu zguduiele suferite, au avut pentru Italia efectele războiului din Algeria pentru Franța. Așa s-a născut Republica a V-a acolo, așa s-a născut la 28 martie a II-a Republică aici.

Victoria categorică a "Polului Libertății" a dat un semnal despre voința de schimbare și de înnoire a electoratului italian ("Forza Italia" a reprezentat singurul element cu adevărat nou!), cît și de direcția în care vrea să evolueze țara, adică spre centru-dreapta și neoliberalism.

Pentru prima dată în istoria modernă a țării, grație noului sistem electoral majoritar, există acum o majoritate clară. Coaliția din jurul lui Berlusconi a obținut peste 47% din sufragii la Cameră și peste 40% în Senat, ceea ce se traduce în locuri parlamentare cu majoritate absolută (360 mandate, față de cele 316 necesare) la Cameră și 158 la Senat, cu trei mai puțini decât majoritatea absolută, ușor însă de atins prin atragerea citorva senatori din grupul mixt, printre care – a și anunțat-o – fostul președinte Francesco Cossiga. Senatul este mai la stînga decât Camera – o situație inedită. Pînă acum era invers. Considerînd că la Senat votează numai cei de peste 25 ani, aceasta înseamnă că tinerii s-au orientat într-o mai mare măsură către Berlusconi și către Polul Libertății decât cei mai maturi, rămași mai fideli, pesemne, vechilor simpatii de stînga.

Simptomul cel mai lipsit de echivoc al începutului ieșirii țării din tunel îl constituie reacția ultrafavorabilă a Bursei, care, luni, pe cînd votul se afla încă în toi, literalmente a "zburat", după cum se exprimă cu entuziasm mai toată presa. Luni, 28 martie, Bursa din Milano a înregistrat deci un spectaculos plus 4%, ceea ce nu se mai vedea de ani de zile. Lira s-a redresat considerabil față de marca germană și de dolar.

Reacția s-a datorat "transpirării", încă de duminică noaptea, în străinătate, a unor "exit-poll"-uri comandate de marea finanță internațională, interesată în primul rînd în stabilitatea Italiei și care n-a mai stat să aștepte pînă luni la ora 22! Indicațiile fiind clare, valorile italiene de pe piața de la Londra, urmată de Bursa din Milano, au început imediat să crească. Un semnal net pro-Berlusconi. Pe măsură ce bursa urca, oamenii se duceau la urne.

Stabilitatea constituie principala preocupare a cercurilor de afaceri. Stabilitatea ar fi fost asigurată și în caz de victorie a stângii, dar dacă stabilitatea o să se realizeze de către un guvern ..... cu atât mai bine! Au fost infirmate, așadar, zvonurile care făceau sumbre prevestiri economice în cazul unei victorii a Polului de centru-dreapta.

Se putea bănuși o victorie a lui Berlusconi, dar nimeni nu putea să prevadă proporțiile acesteia, care depășesc și cele mai optimiste pronosticuri. Până sâmbătă 26 martie, în străinătate, au circulat sondaje (interzise în Italia în iminenta alegerilor) care nu vorbeau decât de o victorie la limită sau chiar de situație incertă...

Comuniștii, marii perdanti

Marii perdanti au fost desigur comuniștii. Doar PDS, cu 20% și "durii" din Reîntemeierea Comunistă (5,7%) au obținut mandate parlamentare. Deci cam ceea ce aveau și-n Parlamentul precedent. Adunând, ei pun laolaltă oarecum tot procentele vechiului PCI... Toti aliații lor, Verzii, "Reteaua" catolico-comunistă, autoproclemata campioană a luptei anti-Mafia, socialistii pro-comuniști, catolicii "sociali", intelectualii de stînga din Alianța Democratică a lui Adornato etc. n-au obținut nici un singur mandat, deoarece nu au obținut pragul de 4% în cadrul acelei pătrimi din mandate care se obțineau, prin vot proportional. O dură lecție pentru PDS și prietenii lui. Totuși ei vor fi prezenti în Parlament, întrucît liderii acestor mișcări au învins în circumscriptiile uninominale în care au fost plasati de "Polul Progresist" (situație analoagă, de partea cealaltă, cu lista radicalilor lui Pannella, asociati cu Forza Italia). Rămîne faptul că acea pătrime proporțională a dat adevărata radiografie politică a țării. Deziluzia, pentru ei, a fost imensă, la fel de tare cu a centristilor (fostii democrați-creștini de stînga, plus cîțiva aliați laici) lui Segni și Martinazzoli, care se aleg numai cu 16% și doar cu un pumn simbolic de parlamentari, după implacabila regulă a scrutinului majoritar. Meteahna lor este însă de a fi prea ispititi de "compromisul istoric" cu comuniștii, în tradiția nefastei stîngi DC și de a-și fi identificat principalul adversar în Berlusconi, nu în "progresiști". Ei puteau constitui astfel o bună cauciune moderată pentru Occhetto și partenerii săi care, de altfel, i-au și încurajat, în speranța, despre care am arătat, a unei eventuale reeditări a compromisului (vechiul vis al PCI) în noua variantă de "stînga-centru". La 30 martie, Martinazzoli și-a dat demisia iar noul favorit, filosoful catolic Buttiglione, prietenul Papei, deja vorbește de "convergență" cu "Forza Italia". O tristă soartă a avut indicisul Mario Segni, fostul DC, care a inițiat referendumurile, la un moment dat cel mai popular om din Italia, dar acum a riscat să nu intre nici în Parlament, fiind bătut la el acasă. Dacă era mai puțin ezitant, putea fi el în locul lui Berlusconi, liderul centrului-dreapta... În măsura în care Segni era un adversar fără pată, cu o excelentă imagine de marcă (spre deosebire de Berlusconi, ușor de atacat), nu se știe însă cît i-ar fi convenit aceasta lui Occhetto. O ocazie ratată...

Corect este să se spună că a învins Berlusconi, nu "dreapta". Spun așa comuniștii pentru a-l discredită, aici "dreapta" avînd conotații negative. Forza Italia, cum am văzut, este o formațiune neo-liberală de centru-dreapta, inclusiv cu o componentă de stînga anticomunistă, alături de componenta creștin-democrată și de cea liberală. Marele prieten din umbră și inspirator al lui Berlusconi rămîne fostul premier socialist Bettino Craxi, care, în ciuda greșelilor sale pe alte planuri, continuă să fie un reper ideologic ferm al liberal-socialistilor, al reformistilor și, în general, al întregii stîngi anticomuniste. Victoria lui Berlusconi este și a lui Forza Italia, care cu 22%, s-a impus ca primul partid al Italiei. Formula

sa exactă s-ar putea rezuma astfel: centru-dreapta-dreapta-stînga. De altfel, vocația centristă a mișcării sale, cu deschideri și spre stînga, a fost revendicată de Berlusconi și la Convenția Reformatoilor (radicalii și socialistii din Forza Italia) din 10 aprilie. În jurul ei, "Forza Italia" a format cartelul electoral cu "geometrie variabilă" numit, la Nord, "Polul Libertății" asociindu-se cu Liga numită eufemistic "federalistă" (8%), incalificabilă pe schema clasică "dreapta-stînga", dar avînd o politică economică liberistă, iar la Sud, "Polul buneii guvernării", cu neo-fasciștii reformați (12%, care la rîndul lor au format o alianță împreună cu unele forte de centru-dreapta), reiese deci clar că axa portantă rămîne partidul lui Berlusconi, drept pentru care întreaga coaliție din jurul său poate fi numită tot de centru-dreapta.

Grijile postelectorale

Multe sînt acum problemele din fața noii coaliții învingătoare. Cu aliați imprevizibili ca Bossi, va rezista ea oare? Cum se va doza noua alchimie guvernamentală? Cum vor putea sta înăuntru neofasciștii naționaliști cu Liga separatistă? Nici un obstacol nu pare prea greu pentru Berlusconi. Potrivit lui Corriere della Sera de joi 11 martie, marea surpriză ar fi cooptarea în executiv a lui Di Pietro, cel mai celebru judecător al

stînga T. Lagostena Bassi. Și deja se vorbește de radicalii Marco Pannella ori Emma Bonino la Externe, de cunoscutul general Calligaris (consilier apropiat al lui Berlusconi) la Apărare ori de radicalul "antipro....." (favorabil liberalizării drogurilor pentru a distruge rețeaua criminală) Marco Taradash, exponent de seamă al comunității evreiești, la Sănătate...

O ultimă observație. S-a vorbit mult de Berlusconi ca nou "Big Brother" și de abuzurile la care s-ar fi dat cu televiziunile sale. Total fals. Căcele respective au fost literalmente puse sub interdicție pe timpul campaniei (se vorbea chiar de rechiziționare) și supuse unui control strict. Pe de altă parte, a insinua că oamenii au votat "nu cu creierul, ci cu telecomanda televizorului" este o jignire la adresa electoratului... Cît despre acuzația că, intrînd în politică, Berlusconi n-ar fi vrut decât să-și facă propriile interese și să-și salveze afacerile aflate în pierdere, aceasta rămîne de văzut. Liderul comunist Fausto Bertinotti a recunoscut faptul că, de data aceasta, dreapta și nu stînga a reprezentat noul și a avut propuneri concrete, care au cucerit.

Apare acum limpede că atît timp cît va fi dominată de comuniști (o anomalie pe plan internațional!), oricît ar vrea ei să pară de "neo" și de PDS, stînga italiană nu va putea probabil niciodată să ajungă la putere. Cum ambițiosul proiect al lui Craxi de a răsturna echilibrul la stînga, după modelul mitterrandian, a eșuat, aparentele acesteia se regăsesc amîinate

lă", atrăgîndu-și și cîteva elemente liberale și DC mai de dreapta, nelegate de vechiul partid. De ce ei, la 50 de ani de la căderea fascismului, să fie mai puțin credibili decît PDS, la nici cinci ani de la prăbușirea comunismului? Membrii săi se declară acum "post-fasciști" (ajutati și de faptul că G. Fini este născut în 1952!), spre deosebire de PDS, metamorfoza MSI s-a făcut integral, aripa sa extremă nedînd, deci, naștere unei "Reîntemeieri fasciste" cum s-a petrecut la PCI cu "Rifondazione comunista"... Pînă acum, G. Fini, în mare căutare de legitimitate (se vrea "gaullist" și-l refuză pe fostul amic Le Pen!), a dat dovadă de suficientă înțelepciune și moderație, în special evitînd să răspundă provocărilor Ligii lui Bossi și acceptînd să adopte, pe ansamblu, un "profil bas", mergînd pînă la renunțarea de a figura în guvern. Dintre cei doi incomozi aliați ai lui Berlusconi, de departe el s-a demonstrat cel mai fiabil și mai maleabil... Indiscutabil, imaginea personală a lui Fini este superioară celei a partidului pe care îl conduce. Înainte de a lansa anateme tardive, comuniștii ar face mai bine să-și aducă aminte că, în campanie, ajunseseră pînă la a face curte fostului MSI, lui Fini personal (ceea ce nu se mai pomenise în obiceiurile electorale italiene!), în speranța că doar-doar îl va separa de Berlusconi. Leit-motivul era exaltarea componentei "sociale" a MSI, pusă în contradicție cu "capitalismul sălbatic" pe care l-ar promova omul de afaceri. În incredibile schimburi de amabilități (cam unilaterale!) cu Fini, Occhetto a mers pînă la a găsi puncte de convergență cu MSI! Ele există realmente: concepția statalistă în economie, centralizarea, planificarea etc., o întregă doctrină care nu are cum să nu se resimtă de trecutul ei antiliberal.

Tot talentul lui Fini a constat tocmai în a pune astfel de idei în surdina, alături de întreaga simbolistică fascistă: cămășile negre, crucea celtică, salutul roman (care însă, spre disperarea tînarului lider, în mod provocator sau folcloric, oricum marginal, revin la cîte-o manifestație).

Cînd comunistul ortodox Renato Nicolini a afirmat că între Fini și Berlusconi îl preferă pe Fini, nimeni nu a fost contrariat. Împotriva lui Berlusconi, toate loviturile sînt permise... Cînd s-or împlini și de la căderea comunismului 50 de ani, cîți a așteptat MSI, atunci poate că și stînga pro-comunistă va putea aspira în mod, oarecum, legitim la guvernare. Înainte, nu! 5 ani sînt încă prea puțini...

Joi 31 seara, cînd s-a aflat că s-au depășit divergențele Bossi-Berlusconi și că se apropie formarea noului guvern, deci perspectiva unei stabilități și încă de tip liberalist, un nou salt de 4,3% în Bursă. Lira recuperează bine față de toate valutele, iar valorile italiene cresc constant pe piața internațională. De luni 28 pînă joi 31 martie, dolarul a scăzut de la 1672 la 1611 lire, marca de la 995 la 948, iar Bursa, în prima săptămîină de după alegeri, a totalizat o creștere pe ansamblu de peste 12%. Un alt cîștig de 6% pînă la 15 aprilie! "Noul miracol italian" promis de Berlusconi în sloganurile sale a început?

Milano-Paris, 17 aprilie 1994

ADRIAN NICULESCU - born 1960, in Bucharest. He graduated from the Faculty of History, University of Bucharest, in 1983. He is pursuing a Ph. D. in history at the University of Milan, in Italy.

Italiei, șeful operației "mîni curate", omul cel mai cinstit din acest "pool", nu lipsit de suspiciuni de partizanat politic. În alternativă, combativa judecătoreasă Tiziana Parenti, care, în cadrul aceluiași "pool", s-a ocupat de finanțările ilicite ale PCI/PDS, dar a fost dată afară, din motive lesne de imaginat, ori avocata de

sine die.

S-a accentuat prezența neofasciștilor alături de "Forza Italia", printre învingători. Mișcarea Socială Italiană, la fel ca PCI devenit PDS, s-a "reformat". Sustine că a renunțat la jenanta moștenire fascistă și s-a reciclat în "Alianța Naționa-

RADIOGRAFIE ELECTORALĂ Republica Moldova

Primele alegeri legislative pe bază de pluripartidism după proclamarea independenței Republicii Moldova s-au desfășurat pe fundalul acutizării crizei economice, diminuării nivelului de trai al majorității populației, existenței unui monopol sufocant de stat în toate domeniile socio-economice, fărâmițării teritoriale și prezentei nesancționate a Armatei a 14-a ruse. Însăși decizia Parlamentului cu privire la constituirea unei singure circumscriptii electorale pe întreg teritoriul republicii a fost dictată de rațiunea de a contracara secesionismul găgăuz și transnistrean.

Conform legii cu privire la alegeri, limita minimă pentru accesul în parlament a fost fixată la 4% din numărul total de voturi valabil exprimate. În cadrul maratonului electoral s-au prezentat 13 formațiuni socio-politice, pe listele cărora au figurat 1.018 candidați de partid și 20 candidați independenți care și-au disputat cele 104 mandate de deputat. Principalele teme ale campaniei electorale au vizat destinul statalității Republicii Moldova, strategia reformelor, necesitatea adoptării Constituției, soluționarea problemelor în litigiu, combaterea criminalității.

Competitorii

Stînga și extrema stîngă ale scenei politice din timpul confruntărilor electorale au fost reprezentate de coaliția Partidului Socialist, adept al învățării marxist-leniniste "epurate" de dogmatism, și Mișcării internaționaliste "Unitate-Edinstvo", exponentă a intereselor populației rusofone și nostalgice imperiale. Această grupare revendică aderarea Republicii Moldova la C.S.I., includerea republicii în zona de circulație a rublei, asigurarea preponderenței proprietății de stat, recunoașterea caracterului polietic și federalizarea de fapt a statului moldovenesc.

Centrul-stînga a fost reprezentat de grupuri politice apropiate președintelui Snegur, în principal de Partidul Democrat Agrar și Partidul Social Democrat. Partidul Democrat Agrar din Moldova (PDAM) cuprinde elemente din nomenclatura ex-comunistă, aparatul guvernamental și administrativ local. Partidul pledează pentru edificarea unei economii de piață cu orientare socială, conservarea rolului dominant al statului, făurirea unui stat independent moldovenesc, rezolvarea litigiilor existente în baza unor înțelegeri pașnice, acordarea unor concesiuni minorităților etnice în domeniul lingvistic-cultural, subvenționarea sectorului agrar în perioada de tranziție. Pe listele agrare au candidat Petru Lucinschi, președintele parlamentului precedent, și prim-ministrul Andrei Sangheli. De asemenea, PDAM a beneficiat în campania electorală de susținerea totală a președintelui republicii.

Fracțiunea agrariană din fostul legislativ a sprijinit activ proiectul de lege cu privire la aderarea Republicii

Moldova la tratatul economic al C.S.I., înaintat spre ratificare de președintele Snegur, dar care nu a întrunit numărul necesar de voturi.

Blocul Social-Democrat (BSD), alcătuit din Partidul Social-Democrat din Moldova, Uniunea Tineretului, Liga Națională a Tineretului, Mișcarea Democratică "Demnitatea" din stînga Nistrului, la care a aderat și conducerea Federației Sindicatelor Independente din Republică. Partidul Social-Democrat a asigurat cadre pentru structurile președinției și guvernului. Învinuirile de corupție aduse în campania electorală unor funcționari de stat, membri marcanti ai PSD, de către premierul Sangheli au urmărit compromiterea și eliminarea social-democraților din structurile de elaborare și executie a deciziilor politice.

În aceeași categorie se înscrie și Partidul Democrat al Muncii din Moldova (PDMM), care reunește în general cadre de etnie română, din consiliile de administrație ale întreprinderilor industriale și din sfera finanțelor.

Tot la centru-stînga s-a aflat și Partidul Democrat din Moldova (PDM), la care s-a raliat și Partidul Popular Găgăuz, în opoziție față de autoritățile de la Comrat.

Cea mai importantă formațiune de centru și centru-dreapta a eșichierului politic a fost reprezentată de Blocul Țăranilor și Intelectualilor (BȚI), format din Congresul Intelectualității, Liga Democrat-Creștină a femeilor din Moldova, Partidul Național Liberal (creat la inițiativa unor profesori de la Academia de Studii Economice din Chișinău) și Alianța Țăranilor Liberi. Blocul se pronunță pentru menținerea relațiilor economice convenabile cu statele membre ale C.S.I. și stimularea colaborării economice cu Occidentul și în primul rînd cu România, formarea unor unități teritorial-administrative cu statut special de administrare în stînga Nistrului și în raioanele compact populate de găgăuzi, o privatizare reală la sate și sprijinirea sectorului agrar de către stat, organizarea unui sistem eficient de protecție socială a categoriilor defavorizate ale populației.

În zona centrului ar putea fi clasificate și Asociația Femeilor din Moldova (AFM), Partidul Republican din Moldova (PRM) (diversiune independentistă a puterii, al cărui lider, Victor Pușcașu, a devenit ministru în noul guvern Sangheli), Partidul Ecologist "Alianța Verde" din Moldova (PE "AVM"), Partidul Reformei (PR).

La dreapta s-a aflat: Alianța Frontului Popular Creștin-Democrat din Moldova (AFPCDM), constituită de Frontul Popular Creștin-Democrat, Organizația Tineretului Creștin-Democrat și Mișcarea Voluntarilor din Moldova. Alianța împărtășește valorile democrației creștine, cere restabilirea dreptului istoric al cetățenilor la proprietatea de care au fost deposedați de regimul sovietic de ocupație, desprinderea totală de Moscova și proclamă ca scop suprem realizarea idealului de unitate națională. Opoziția intransigentă față de puterea actuală de la Chișinău, organizarea unei ample mișcări în favoarea eliberării marelui patriot Ilie Ilașcu, condamnat la moarte de regimul de la Tiraspol, candidatul nr. 2 pe listele AFPCDM, a cunoscut un larg răspuns în mediul electoratului și i-a adus Alianței importante dividende politice.

Celelalte grupări politice cu nuanță de dreapta au fost: Asociația Victimelor Regimului Comunist Totalitar din Moldova (AVRCTM), Partidul Național Creștin din Moldova (PNCM).

Rezultatele votului

Partidele și blocurile electorale care au depășit baremul de 4% din totalul voturilor valabil exprimate au fost Partidul Democrat Agrar din Moldova - 43,18% (766.589 voturi), Partidul Socialist și Mișcarea "Unitate-Edinstvo" - 22% (390.584 voturi), Blocul Țăranilor și Intelectualilor - 9,21% (163.513 voturi),

Alianța Frontului Popular Creștin Democrat - 7,53% (133.606 voturi).

Din numărul total de 2.356.614 de alegători trecuți pe liste s-au prezentat la urnele de votare 1.869.090 (79%). Numărul de voturi valabil exprimate a fost de 1.775.377; numărul de voturi nule - 93.166 (5% din numărul de votanți). În opinia majorității observatorilor internaționali, exceptînd unele neregularități minore, alegerile au decurs corect.

Rezultatele primelor alegeri parlamentare postcomuniste din Republica Moldova dezvăluie trăsăturile esențiale ale electoratului moldovenesc. Aderarea majorității corpului electoral (72,93%) la forțele de stînga în ansamblu denotă credința maselor în autoritatea statului și o mentalitate paternalistă. Electoratul de stînga care nu poate fi caracterizat printr-o mare omogenitate, este scindat în funcție de opțiunea în chestiunea statalității Republicii Moldova și în ultimă instanță de criteriul apartenenței etnice.

Electoratul Partidului Democrat Agrar reprezintă o parte a populației române, în majoritate din zonele rurale, dependentă economic de administrația locală și refractară la necesitatea unor schimbări socio-economice de anvergură. Identificarea PDAM-ului cu puterea actuală, erijarea sa în exponent unic și garant sigur al stabilității și consolidării independenței republicii, precum și cultivarea intensă a resentimentelor pentru unele forțe din opoziție i-au asigurat victoria incontestabilă în alegeri.

Participarea masivă la alegeri a populației rusofone, situată preponderent în zonele urbane, demonstrează combativitate și o bună organizare. Coaliția Partidului Socialist și Mișcarea "Unitate-Edinstvo" a fost sprijinită în alegeri de diverse categorii sociale de orientare comunistă și imperială, adversare înverșunate ale apropierei de România, care tind spre menținerea Republicii Moldova în sfera de influență rusă. Localitățile compact populate de găgăuzi au votat, de asemenea, în masă listele socialiste și internaționaliste.

Rezultatele înregistrate de formațiunile de centru și centru-dreapta (15,73%) atestă existența unor segmente sociale - intelectualitate tehnică și umanistă, proprietari rurali, întreprinzători particulari - numericește slabe, dar conștiente de necesitatea unor reforme structurale și apte să se integreze noilor raporturi economice specifice economiei de piață.

Voturile recoltate de forțele de dreapta (8,8%) indică încheierea unei mișcări politice favorabile reîntregirii statului român.

Absenteismul, care a cuprins circa 21% (487.524) din numărul alegătorilor înscrși pe liste și în primul rînd o parte considerabilă din rîndul populației române din zona urbană deosebit de vulnerabilă la greutățile tranziției, poate fi considerată o manifestare pasivă de protest, dar și o neînțelegere amară a regulilor jocului democratic.

Conform deciziei Comisiei electorale centrale, PDAM i-au revenit 56 mandate de deputați și devine ca atare forță de guvernământ, PSM "U-E" - 28, BȚI - 11 și AFPCDM - 9.

Primele alegeri parlamentare de la proclamarea independenței Republicii Moldova marchează un pas important în procesul de democratizare a societății și de edificare a statului de drept. Parlamentul recent ales reprezintă o copie fidelă a unei societăți, care n-a conștientizat oportunitatea schimbărilor de structură ca priorități socio-economice și politice. Este puțin probabil ca acest legislativ să-și asume riscul unor inițiative de amploare în special în domeniul economic. Programul actualului parlament se va rezuma la adoptarea Constituției, crearea unui cadru propice soluționării conflictelor din sudul și estul republicii și stopării declinului economic. Adoptarea Constituției însă, va pune, din punct de vedere juridic, sub semnul întrebării legitimitatea parlamentului. Din această perspectivă, se pare că odată cu așezarea rezultatelor primelor alegeri legislative

postcomuniste din Republica Moldova următoarea campanie electorală a și demarat. □

GEORGE COJOCARU (born in 1963), graduated from the History Faculty, at the University of Chișinău (Moldavia) in 1988. He worked as a researcher at the History Institute of the Academy of Sciences of the Republic of Moldavia. In present, he is student at the National School of Political and Administrative Studies in Bucharest.

Franța - un an de guvernare a dreptei

Pe 27 martie s-au desfășurat nu numai alegerile legislative din Italia și Ucraina, sau municipalele din Turcia ci și, mai puțin comentate, dar cu o anume relevanță, cantonalele din Franța. Cu exact un an mai devreme, pe 28 martie 1993 legislativele franceze aduseseră dreapta la guvernare. Astfel, cantonalele devin un bun barometru pentru estimarea înăginii coaliției guvernamentale RPR/UDF după un an de guvernare. Administrativ, Franța este împărțită în 95 de departamente europene și 5 departamente peste mări, subîmpărțite în 2009 cantoane.

Rezultatele legislațivelor din 1993 au creat, pentru prima oară după cincisprezece ani o majoritate clară de dreapta (480 de locuri contra 91 ale stîngii), socialiștii înregistrînd un recul semnificativ (de la 282 de mandate la 67 de mandate). Cei doisprezece ani de dominație ai socialiștilor au dus la scăderea popularității stîngii, eșecul electoral fiind de altfel previzibil.

Ca o consecință a eșecului, în interiorul PSF s-a declanșat o dispută dură între doi foști prim-miniștri, Laurent Fabius și Rocard, ceea ce a slăbit și mai mult poziția socialiștilor. Terminată prin alegerea lui Rocard ca prim-secretar al PS, disputa pare a da cîștig de cauză tendinței de reformare a partidului.

Ținute pe fundalul unei stări de tensiune în rîndurile tineretului datorată proiectului premierului Balladur de soluționare a șomajului cunoscut sub denumirea CIP (Contractul de Inserție Profesională) alegerile cantonale au fost primul examen serios pe care guvernul coaliției RPR/UDF l-a dat de la investitura sa.

CIP-ul s-a dovedit însă a fi, prin posibilitatea dată patronatului de a plăti salarii cu 20% mai mici tinerilor, o idee cel puțin nefericită. Punînd în discuție unul din principiile sacrosante ale societății franceze, salariul minim, CIP-ul a mobilizat tineretul universitar și școlar la manifestări prelungite, de care stînga nu putea să nu profite. În condiții normale cantoanele ar fi trebuit să demonstreze mobilizarea stîngii la primul tur (20 martie) și supremația dreptei la al doilea. Atacul opoziției din prima fază s-ar fi diminuat sub influența contraatacurilor puterii, atît propagandistic cît și legislativ. Însă așa cum sesiza Patrick Jarreau, în *Le Monde*, scenariul s-a inversat.

În al doilea tur, din 27 martie, dreapta nu a reușit să cîștige decît o singură președinție de Consiliu General, în Creuse,

care a basculat de la stînga la dreapta, pierzînd în schimb Dordogne, Gironde și Réunion. Cauza acestei schimbări rapide a preferințelor electoratului, a fost identificată de Valery Giscard d'Estaing, președintele UDF, în folosirea rezultatului favorabil de la primul tur de Eduard Balladur în sprijinirea proiectelor sale și mai ales a CIP-ului. "Alegerile au fost locale la primul tur, devenind naționale la al doilea" declara fostul președinte al Franței, atrăgînd în acest fel atenția asupra responsabilităților sale.

Teșit victorios din primul tur Balladur nu își putea permite să rămînă indiferent la rezultatele celui de-al doilea. Încă din dimineața zilei de 28 martie, după convorbiri cu reprezentanții tinerilor, el a anunțat suspendarea aplicării CIP-ului, pentru ca apoi să renunțe definitiv la acest proiect. Cele cîteva zile de susținere în forță a proiectului au făcut ca alegătorii să sancționeze folosirea excesivă a bunăvoinței față de majoritatea parlamentară arătată în duminica anterioară. Forța de penetrare a RPR s-a reconfirmat, acest partid reușind un plus de 14 cantoane.

UDF-ul, care în mod tradițional era mult mai bine reprezentat la locale, a suferit însă un recul pe care îl atribuie în totalitate lui Balladur. Valery Giscard d'Estaing considera rezultatul primului tur ca o victorie a partidelor, pe cînd pe cel de-al doilea ca pe o consecință a acțiunii guvernului. Scorul mediocru al UDF-ului poate slăbi poziția lui Balladur în cadrul guvernului, creînd fricțiuni între partidele coaliției guvernamentale.

Stînga a beneficiat de situația creată prin acțiunea guvernului de susținere a CIP-ului, dar într-o măsură destul de importantă a profitat și Frontul Național, care în duelerile sale directe cu dreapta parlamentară din al doilea tur a cîștigat cîteva poziții importante, ceea ce îi dă speranța lui Le Pen pentru alegerile europene din 12 iunie cînd votul va fi proporțional. Schimbarea conjuncturii a limitat pierderile socialiștilor la 8 cantoane, în timp ce specialiștii în prognoze electorale le estimau la aproximativ 100. Plini de încredere socialiștii declară că partidul lor a redevenit primul partid al Franței cu aproximativ 30%.

Nici comuniștii francezi nu au suferit pierderi prea mari (8 cantoane din 157), noul său secretar general, Robert Hue pufînd considera că alegătorii au creditat, cel puțin pe moment, schimbarea pe care încearcă să o producă în partidul său. Cea mai evidentă materializare a acestei tendințe este conservarea și chiar recucerirea unor poziții. Cît despre Paris, acesta rămîne în continuare dominat de RPR.

Dar cel mai mare cîștig l-au înregistrat "diversele partide de stînga" care trec de la 109 la 139 cantoane. Charles Pasqua, ministru de interne și unul din principalii lideri ai neo-gaulliștilor a pus rezultatul acestor partide ce reunește fosti socialiști, foști comuniști sau personaje atipice, pe seama criticării în bună măsură a dreptei dar și a sîngii tradiționale.

La alegerile cantonale din martie 1994, dreapta a reușit să-și conserve dominația, avînd majoritatea în 75 de departamente (din care unul basculat de la stînga), iar stînga a obținut avantaj în 25 de departamente (din care trei basculate de la dreapta). Se poate deci vorbi de o tendință incipientă de orientare spre stînga a electoratului, mai evidentă dacă privim procentele realizate de principalele partide: RPR 19,95%, UDF 19,57%, PS 30,09%, PCF 7,63%. Privite în general procentele dreptei ajung la 51,80% (RPR, UDF, și alte grupări de dreapta), iar ale stîngii la 44,61%, Frontul Național 2,66%, iar ecologistii 0,45%.

Aceste alegeri au fost și un bun prilej pentru verificarea imaginii diversilor candidați la alegerile prezidențiale de anul viitor. Un sondaj publicat chiar în seara alegerilor credita cu sînsa cea mai mare pe primul ministru, care ar cîștiga atît în fața lui Delors, cît și a lui Rocard, pe cînd Charac avea avantaj în fața lui Rocard, dar era la paritate cu Delors. Însă pînă la prezidențiale vor fi alegerile

pentru Parlamentul european. □

DANIELA PÎRVULESCU - born in 1962). Graduate at the Faculty of History (University of Bucharest) in 1989, and postgraduate in Political Science at the National School for Political Science and Administration in 1993.

Ucraina între identitate și integrare

Pe 14 ianuarie 1994, președinții SUA, Rusiei și Ucrainei - Bill Clinton, Boris Elîn și Leonid Kravciuc - au semnat, la Kremlin, un acord cu privire la distrugerea arsenalului nuclear din Ucraina. Prin acest acord, Kievul s-a angajat ca într-un interval de maximum șapte ani să distrugă 176 rachete intercontinentale purtătoare a circa 1.800 focoase nucleare și să adere la Tratatul de neproliferare nucleară. La 3 februarie, parlamentul a ratificat acordul tripartit, a aprobat principiul denuclearizării complete a Ucrainei, a renunțat la rezervele asupra tratatului Start I, aprobînd Protocolul de la Lisabona, inclusiv punctul 5, care prevede ca Ucraina să adere la Tratatul de neproliferare nucleară, sarcină lăsată viitorului parlament.

În condițiile degradării socio-economice, datorită blocajului din parlament, dominat majoritar de comuniștii moșteniți din Sovietul Suprem, s-a hotărît convocarea de alegeri generale anticipate la 27 martie 1994, urmate de un al doilea tur de scrutin la 10 aprilie. Ele constituie primul eveniment major de la dobîndirea independenței naționale. Temele campaniei electorale au decurs din ansamblul de probleme cu care se confruntă Ucraina: a) ideea independenței statale; b) aprecierea perioadei istorice cînd Ucraina a făcut parte din Rusia și URSS; c) relația actuală cu Rusia și CSI; d) formele construcției statale, organizarea puterii și regimului politic în Ucraina; e) obiectivele, formele și metodele de abordare a reformei; f) menținerea statutului de mare putere nucleară; g) rezolvarea problemei minorităților naționale.

Conform legii electorale votate în septembrie trecut de Rada Supremă, s-a organizat un scrutin de tip majoritar în două tururi, în 450 de circumscripții electorale care promovează fiecare cite un candidat în parlament. Pentru cele 450 de locuri au concurat 5.833 de candidați, dintre care 3.633 propuși de alegători, 643 de partide și 1.557 de "colective de muncă". Acest mod de selecție a candidaților ne indică din start faptul că instituația politică a partidelor, ca formă de reprezentare și expresie democratică, este slabă. Mecanismul de propulsare a candidaților își are sorginea în formă primare de organizare și expresie politică, de tip front sau colectiv de muncă. Deși sistemul de vot este unimodal, asistăm la alegeri locale în cadrul cărora vor fi aleși reprezentanți într-un for național cum este parlamentul. Acest mod de organizare a alegerilor a favorizat pe socialiști și comuniști. Ei sînt reprezentați de: Partidul Socialist al Ucrainei, Partidul Comunist al Ucrainei,

Uniunea Comuniștilor Ucraineni și Frontul Muncitorilor din Ucraina și militază pentru: garanții sociale solide, integrarea treptată, dar totală în CSI, împotriva reformelor presupuse de economia de piață, punerea pe prim plan a relațiilor cu Rusia.

Ei au cîștigat după primul tur de scrutin 6 locuri, urmați de socialiști cu un loc, și independenți cu 17 locuri. Din cei 73 de deputați aleși la 27 martie și 4 aprilie, cînd au avut loc alegeri în 27 de districte, comuniștii au obținut 18 locuri.

Orientarea centrist (pragmatică) - centru stînga are ca principală forță politică Noua Ucraină, coaliție constituită în ianuarie 1992, care reflectă opțiunile de centru stînga democratice. Forța principală, a acestei coaliții o reprezintă Partidul Renașterii Democratice a Ucrainei, care izvorăște din platforma democratică a Partidului Comunist Ucrainean. Gruparea s-a consacrat accelerării reformei. Împreună cu Blocul Interregional al Reformei, condus de Leonid Kucimă, principal oponent al președintelui Kravciuc, care a cîștigat lejer încă din primul tur din 27 martie un loc în parlament, au încercat să se constituie în alternativa reformistă la mișcările comuniste.

Cea de-a treia orientare, cea național-democratică, pledează pentru dezvoltarea democratică și economică de piață, de o puternică tenă națională, punînd accent pe întărirea statalității ucrainene. Principalul promotor politic al acestei orientări este Mișcarea Populară din Ucraina, RUH, și Congresul Forțelor Național-Democratice, coaliție a 22 de partide, constituită la 2 august 1992, care cuprinde: Partidul Republican din Ucraina, constituit pe baza Asociației Helsinki Ucrainene condusă de Mihalo Horn, Partidul Democrat al Ucrainei, Partidul Tărănesc din Ucraina, Partidul Creștin Democrat Ucrainean.

Liderul RUH Viaceslav Cernaui pedalează pe ideea revoluției neterminate. RUH este o formațiune de centru-dreapta, anticomunistă și reformistă, care se bucură de aderența alegătorilor tineri, a celor cu educație superioară și cu credință religioasă asumată. Ea a cîștigat doar patru locuri după primul tur de scrutin, deși, pe ansamblu, grupările naționaliste au obținut 12 locuri în parlament. Viaceslav Cernaui, fost deținut politic, a declarat totuși că "Dacă am reușit să obținem un rezultat atît de bun în acest tur, vom avea cu siguranță același succes în turul final de săptămîna viitoare", arătînd că "aceasta este o veste proastă pentru oameni asemenea președintelui Kravciuc, care nu a dorit ca alegerile să aibă loc".

A patra orientare politică, cea radical-naționalistă, cuprinde următoarele partide: Partidul Republican Conservator Ucrainean, Organizația Națională de Autoapărare și Adunarea Națională Ucraineană. Ele sînt pentru economia de piață, dar cu măsuri protecționiste; se opun denuclearizării și independenței Crimeii. Promovează atît o atitudine antirusescă, cît și antiamericană.

Un sondaj de opinie efectuat de Institutul de sociologie din Kiev arăta că cea mai apăsătoare grijă a ucraineanului de rînd o reprezintă ziua de mîine (71%), relațiile cu Rusia (47%), rata criminalității (43%). Din datele parțiale pe care le detinem despre turul doi, din 10 aprilie, situația se prezintă: 34% dintre alegători sînt nedecisi, 20% se pronunță pentru naționaliști, 15% pentru comuniști și 7% pentru actuala putere. După terminarea numărării voturilor, forțele procomuniste au obținut 114 locuri, iar Mișcarea RUH 30.

Prezența la vot pare să fie ridicată și în cadrul celui de-al doilea tur de scrutin. Se pare că se confirmă aprecierea unui expert occidental, potrivit căruia "recentul scrutin reiterează schimbarea semnificativă a centrului puterii dinspre vestul spre estul Ucrainei. În același context, se accentuează tendința electoratului - vizibilă în primul tur - de adîncire a disputelor dintre naționaliștii predomi-

nanți în partea de vest a Ucrainei și forțele rusofone din estul țării favorabile unor legături mai strînse cu Moscova, Partidul Socialist și comuniștii, care par a cîștiga un sfert din electorat, mai ales pensionari și muncitori necalificați. În unele zone din vestul Ucrainei, candidații partidelor de centru și ai celor naționaliste au obținut sufragiile electoratului.

Această evoluție de ordin politico-electoral confirmă analiza asupra specificității cazului Ucrainei făcută de Héléne Carrère d'Encausse în cartea *Triumful Națiunilor*. Locul aparte ocupat de Ucraina în Uniunea Sovietică se datorează unor trăsături specifice. Prima este eterogenitatea celor două părți ale republicii; în plan istoric, religios și al culturii politice, Ucraina Orientală, integrată de multă vreme în Rusia, în afara unei scurte perioade de independență, a făcut întotdeauna parte din URSS și, prin repercusiune, din lumea ortodoxă rusă, plătind un tribut ridicat în anii istoriei sovietice. Nicăieri în altă parte colectivizarea nu a fost atît de îngrozitoare. Ucraina Occidentală a aparținut în cea mai mare parte Imperiului austro-ungar, cultura ucraineană dezvoltîndu-se aici cu precădere. Ucraina este în majoritate catolică, deși Stalin i-a despărțit cu forța pe catolici de biserica ortodoxă, transformîndu-i în greco-catolici. Locuitorii Ucrainei nu au acceptat însă niciodată pierderea autorității Vaticanului, nici a libertății religiei. Ei beneficiază de mai mulți ani de opera de misionariat clandestin și curajos al preoților polonezi ce trec frontiera riscîndu-și viața pentru a servi în parohii fantomatice.

În concluzie, deși stînga are cîștig de cauză, ea nu va putea guverna singură. Faptul are explicații mai ales în plan instituțional, al culturii politice, al personalităților.

Din punct de vedere instituțional, partidele politice continuă să joace un rol nesemnificativ ca purtători de interese și opțiuni politice. Parlamentul este într-o fază embrionară, mecanismele democratice nefuncționînd. Personalitățile politice par a avea o priză selectivă la public, neexistînd o personalitate acceptată de majoritatea spectrului politic. Nu în ultimul rînd, criza economică a adîncit falia între estul și vestul Ucrainei la nivelul mentalității și culturii politice.

Perspectiva cîștigării a aproximativ 100 de locuri de către comuniști l-a determinat pe președintele Kravciuc să-i avertizeze pe aceștia ca să nu creadă că pot opri reformele economice.

Oricum, cheia de boltă a orientării de viitor a Ucrainei o constituie atitudinea independenților, care vor deține probabil o pondere mai mare decît partidele naționaliste, una hotărîtoare pentru a determina strategia de viitor. Declarația lui Kravciuc este prin ea însăși un semnal al declanșării campaniei electorale pentru alegerile prezidențiale, el încercînd să-și alcătuiască o platformă reformistă.

În concluzie, putem spune împreună cu Héléne Carrère d'Encausse că Ucraina este "centrul potențial al unor schimbări pline de consecințe pentru URSS". Dar se pare că ele nu merg neapărat în sensul reformei și democrației, ci mai degrabă în cel al restaurației structurilor fostei URSS. □

BOGDAN ȘERBAN POPESCU-NECȘEȘTI (born in 1964); graduated from the Faculty of Foreign Languages Department German and English, 1987. He was also a postgraduate student of the National School for Politics and Administration Department for Political Science (1991 - 1993). Currently, he is an expert in the Department of Foreign Relations, the section for Analysis Synthesis and Parliamentary Documentation of the Chamber of Deputies.

SEMNAL

JOHN STUART MILL

Despre libertate

traducere de Adrian-Paul Iliescu,
Humanitas,
seria "Societatea civilă",
p. 151, 1.650 lei.

La 135 de ani de la apariție, cartea lui Mill intră și în circuitul culturii politice autohtone. Eseu clasic al liberalismului. *On Liberty* pune cititorului eterna problemă a libertății individuale.

DENIS
DE ROUGEMONT*Partea diavolului*

traducere de Mircea Ivănescu,
Editura Anastasia, p. 215, fără preț.

Înfruntarea dintre bine și rău a inspirat nu numai concepțiile filosofice maniheiste, ci și întreaga cultură occidentală. Reflecția asupra maleficului îi prilejuiește gânditorului francez pagini magistrale.

EDMUND HUSSERL
Meditații carteziane. O introducere în fenomenologie

traducere, cuvânt înainte și note de Aurelian Crăiuțu, Humanitas, seria "Paradigme", p. 247, 2.250 lei.

Apărută în 1931 la Paris, în traducere franceză, și abia în 1950 în original, în Germania de Vest, această operă fundamentală a întemeietorului fenomenologiei a fost concepută ca punct de plecare pentru o știință universală cu o întemeiere absolută. Nimic mai necesar pentru o epocă sfișiată de lupte politice și spirituale. Este una dintre puținele traduceri filosofice care beneficiază de un competent aparat critic, precum și de o bibliografie esențială asupra lui Husserl, întocmite de Aurelian Crăiuțu.

Rugăm editurile ce lansează volume cu tematică politică, politologică, istorică să trimită semnale pe adresa redacției pentru a le face astfel cunoscute în țară și străinătate.

SEMNAL

Drama ambiguității*

Hannah Arendt, în *Originile totalitarismului*, constată bruscă amnezie a germanilor în 1945, când era imposibil să mai descoperi pe cineva care avea convingeri naziste. Autoarea nu pune amnezia pe seama oportunistului, ci pe faptul că ideologia, identificându-se cu realitatea, odată cu prăbușirea acelei realități, ideologia dispăruse și ea. Dar mai este o cauză: dorința puternică a oamenilor de a uita sub presiunea evenimentelor și a unei noi lumi căreia trebuie să i te adaptezi pentru a supraviețui. Acest fenomen, aproape un instinct, îl putem și noi constata în fiecare ceas, observând reacțiile societății după 1989. Și, în principal, uitarea la care ne condamnăm. Această uitare începe cu o simplificare radicală a trecutului, distorsionarea, desființarea nuanțelor, intrarea în alte clișee, la fel de... clișee, ca și acelea de până-n 1989. Asta face ca atunci când citești o carte aflată de atență la nuanțe, la retrăirea lucidă a ceea ce a fost – cum este recenta carte semnată în comun de Matei Călinescu și Ion Vianu – să ai aproape un șoc, chiar dacă ti-ai trăit o parte din viață sub vechiul regim. Acela lume a existat, ne spun autorii, era complicată, ambiguă, dură. Câteva generații au fost obligate să (supra)viuiească sub ocupația sovietică, să îndure "tragedia existentă sub totalitarism".

Nu mă voi opri asupra forței evocărilor, asupra remarcabilelor portrete – e rostul altor publicații, comentarii: doar citeva cuvinte despre analizele cu privire la societatea românească din anii '40-'80, care fac cartea un document de neocolit pentru cei care vor analiza evoluția societății românești sub regimul comunist. Temele sînt mereu esențiale:

intelectualul și puterea, libertatea, convingerea cu cenzura, exilul, sentimentul național, destinul, dizidenta etc. Analizînd situațiile survenite în istoria fiecăruia, pe fundalul evenimentelor petrecute în societatea românească, procesul de încercare-eroare, prin care fiecare încerca să trăiască fără a ceda prea mult din "eu", Matei Călinescu și Ion Vianu oferă un remember dureros, și o aducere la zi a multor dintre traumele lumii românești, mai ales intelectuale. Sinceritatea (cu care autorii își amintesc tentativele de a sfida lumea ostilă din jur, ambiguitățile, erorile fără a părăsi valorile fundamentale) este de asemenea remarcabilă. Anii '58-'64, cu cinismul, oportunistul, demisiile morale, speranțele anilor '60, de care atîția s-au lăsat furati (cu un accent special pus pe anul 1968, când "viitori disidenți cereau să fie primiti în partid" și se producea un val patriotic generat chiar de "comunismul românesc, fals, patriotic, strident și vulgar"), campaniile de presă, raporturile imposibile cu cenzura și prezența tot mai insistentă a agenților securității. Și alte fenomene fac obiectul unor analize detaliate, dintre ele așa aminti: nationalismul și formele lui de-a lungul anilor postbelici, raporturile intelectualilor cu puterea, antisemitismul și chestiunea evreiască, psihiatria și folosirea ei în scopuri politice, dizidenta, exilul și exilul intern.

Doi intelectuali din aceeași generație privesc înapoi cu mîhnire. Privirea lucidă, în care abia rareori se simte nostalgia, precizia nuanțelor în descrierea ambiguității în care au fost siliți să trăiască. Nici viața de după moarte – părăsirea țării – nu este privită altfel. Același realism măsurat, aceeași asumare a eșecurilor,

iluziilor și a vieții în datele ei reale. Plecarea în exil este asumată, de asemenea, ca înțelegere a neputinței de a continua, ca un semn al autorespectului de la un moment dat încolo. Intelectualității române i s-a impus mai curînd acest mod de a riposta, odată ce rezistența "estică" devenise o "biată iluzie" și că nu e "posibilă o solidarizare efectivă a intelectualilor opuși regimului". Diagnostic corect, simptomele sînt descrise cu acuratețe. La fel și analiza cauzelor acestui fenomen, care tin de intelectuali, dar și acelea din afara lor. "Comunismul, no-tează undeva Matei Călinescu, duce la o severă atrofiere a simțului politic al oamenilor" și produce "omul nou" – homo mendax – "care trăiește în ură de adevăr". Intelectualii nu au fost numai victimele inocente a ce se întîmpla. Capacitatea lor de a se autoiluziona, (de pildă *uriașa utopie* că "sistemul este ireversibil"), de a se mulțumi cu "micro-libertăți", cu pseudo-libertăți, în contextul "transformării controlului societății într-un autocontrol" (cum scrie Ion Vianu) a fost poate sursa acestui eșec.

Istoria unei generații de intelectuali, panorama lucidă a unei întregi epoci, cartea lui Matei Călinescu și Ion Vianu este una din foarte puținele analize profunde pe care le avem astăzi despre societatea românească postbelică. □

Stelian TĂNASE

*) Matei Călinescu, Ion Vianu, *Amintiri în dialog*, Editura Litera, 1994, București, p. 254.

POLIS

O nouă revistă de științe politice

Atunci cînd vine vorba de soarta crudă a revistelor de cultură în aceste vremuri de tranziție se pomenește aproape întotdeauna de legenda potrivit căreia pentru a argumenta europenismul culturii noastre și mai ales că sîntem un popor civilizată și în pas cu progresul, iar nu barbar sau numai decît arhaic, delegația română ar fi luat cu sine și pus pe masa Conferinței de pace de la Paris revista *Viața Românească*. Mă îndoiesc că după 50 de ani de comunism, la un conclave imaginar al judecăților de pe urmă și al argumentelor pentru un nou început, ne-am fi putut prezenta cu ceva asemănător. Poate, totuși, cu *Secolul XX* sau poate cu ale publicații, poate chiar cu o bibliotecă alcătuită din traduceri și din opere originale. Oricine ar fi zăbovit însă asupra lor, pe lîngă mirarea convenită că în România s-a făcut totuși și cultură adevărată, în pas chiar cu módele europene, n-ar fi putut să nu constate lipsa aproape cu desăvîrșire a marilor teme care au frămîntat gîndirea politică și socială a ultimei jumătăți de secol. Dovada unui stil cultural, dacă se poate spune așa, al cărui specific îl constituie limitarea și autolimitarea față de dimensiunea politică a existenței. Că un asemenea stil a fost dictat de nenorocita istorie pe care am trăit-o, e o altă poveste.

După 1989, problematica politică și socială a erupt – cuvîntul acesta su-

gerîndu-mi mai curînd pojarul copilăriei decît izbucnirea vreunui izvor – în viața culturală, cu precădere în legătură cu evenimentele realității imediate, care chema cuvintele, conceptele și teoriile pentru a o descrie și înțelege și pentru a limpezi atitudinile. Imediat s-a născut însă nevoia și dorința de specializare și profesionalism, pretențiile epistemologice ajungînd rapid cu un pas înaintea dobîndirii sau, în cazuri mai rare, a împlinirii competențelor.

Una dintre pretențiile epistemologice minimale ale noii comunități a științelor politicii a privit necesitatea existenței publicațiilor de specialitate în calitatea lor de spațiu de exprimare și mijloc de comunicare, de formare a unui corpus de probleme împărtășite, a standardelor metodologice și teoretice ș.a.m.d. Acestei nevoi a încercat să-i răspundă apariția *Sferei Politicii* și iată, de curînd, o a doua revistă de științe politice, *Polis*, tipărită sub egida Institutului de Marketing și Sondaje, editor Călin Anastasiu, cu un colegiu editorial cuprinzîndu-i pe Aurelian Crăiuțu, Pavel Cămpăneanu, Gail Klingman, Didier Lapeyronnie, József Lörincz, Dan Pavel, G.M. Tamás, Stelian Tănase, Alin Teodorescu, Vladimír Tismăneanu, Jan Urban, George Voicu.

În intenția editorilor săi, *Polis* se va caracteriza printr-un profil academic

solid, un înalt nivel teoretic și conceptual al abordărilor, încadrîndu-se în linia raționalistă și progresistă a gîndirii politice moderne și, așa adăuga eu după ce am citit primul număr, printr-o anume acuratețe și eleganță în punerea și discutarea problemelor. Aceasta nu înseamnă neimplicare. Dimpotrivă. Așa cum scrie editorul, România rămîne încă, parțial, o țară autoizolată, datorită neconcordanței dintre obiectivele politicii sale externe de integrare europeană și tergiversarea politicii interne de reformă și democratizare. Tranziția nu constă într-o transplantare mecanică a legalității de tip occidental și a instituțiilor democratice, ci reprezintă o construcție socială pe temeiurile realităților est-central europene. De aceea, *Polis* va urmări constant înțelegerea naturii vechiului regim, ale cărui amprente acupra tranziției sînt covîrșitoare, acordînd o atenție specială gîndirii politice est-europene din perioada anterioară și actuală. Programul revistei propune, totodată, un efort de racordare urgentă la evoluția științelor politice moderne, de asimilare a teoriilor, conceptelor și cercetărilor privind tranziția și politicul, cunoașterea naturii bolii și a raului infuzat în societate în anii comunismului.

Tematizat "Intelectualii și politica", primul număr al *Polis*-ului ilustrează tocmai acest luminism teoretico-politic cu

Revoluția anticomunistă de la Timișoara

În istoria sfârșitului comunismului de tip sovietic, Timișoara joacă un rol privilegiat. Sînt trei motive, esențiale pentru care acest oraș central-european constituie din punct de vedere geopolitic și moral un spațiu aparte în România:

1. acolo a început revoluția din decembrie 1989, al cărei caracter nu a fost doar anticeaușist, ci și anticomunist, iar faptul că s-a strigat "Jos comunismul!" înaintea inițiativelor fracțiunilor perestroikiste din nomenclatură și poliția politică a determinat decisiv istoria ulterioară;

2. acolo, revoluția anticomunistă a continuat, după diversiunea teroristă și preluarea puterii de către organizația suprapolitică (transformată în partid de guvernământ) condusă de către înaltul activist peccerist Ion Iliescu; *Proclamația de la Timișoara* * a constituit documentul principal privind ilegalitatea politică a noului regim și necesitatea continuării revoluției;

3. a fost locul în care, deși aveau această misiune, detașamentele de asalt național-socialiste ale puterii - minerii - nu au îndrăznit să meargă, în iunie 1990, cînd atacaseră capitala țării, și asta pentru că societatea civilă era pregătită să înfrunte represiunea, așa cum fusese pregătită și în decembrie 1989.

Publicarea în broșură a *Proclamației de la Timișoara*, cu ocazia împlinirii a patru ani de la citirea ei din balconul Operei timișorene, de către George Șerban, principalul autor al acestui text esențial, ne readuce aminte că sîntem în

continuare conduși de către o putere ilegală din punct de vedere moral și politic. Și poate că acest lucru ar fi putut fi trecut cu vederea - în ipoteza că mecanismul democratic va desăvîrși ceea ce revoluția începuse - dacă dezastrul actual al țării nu ar sta măturie pentru faptul că ilegalității i s-a adăugat incompetența managerială. Documentul se aseamănă structural cu textele "părinților fondatori" ai democrației americane, care stabileau ca esențial pentru păstrarea demnității umane în fața abuzurilor puterii ilegite, corupte și incompetente dreptul la nesupunere civilă.

În afară de textul proclamației (pe care mulți n-au apucat să-l citească atent din pricina calomniilor și prejudecăților ce l-au înconjurat, dar care a devenit parte integrantă din programul unor partide politice, chiar al unora ai căror lideri îl condamnaseră inițial) și de traducerea lui în engleză, franceză și germană, broșura mai cuprinde o cronologie în două părți ("Geneza" și "Mișcarea pentru proclamație"), lista adeziunilor și opinii despre proclamație, precum și o "Post-fată" semnată de George Șerban. Gînditor de o unică profunzime analitică, Șerban emite și de această dată, în stilul său laconic și precis, idei clare și distincte cu privire la ceea ce s-a întîmplat în decembrie 1989 și de-atunci încoace. După ce subliniază caracterul anticomunist și antiperestroikist al revoluției, autorul semnalează mecanismul infiltrării revoluției cu "informatori și colaboratori", ba chiar între fondatorii Fron-

tului Democrat Român, precum și similitudinile între "F.D.R. de la Timișoara și a F.S.N. de la București" ca acțiuni "de monopolizare a mișcărilor revoluționare de la Timișoara și București de către adeptii glasnostului și perestroikăi". Împotriva contrarevoluției feseniste și a intervențiilor mineresti, orașul care a declanșat revoluția s-a ridicat din nou, de această dată prin elaborarea unui program revoluționar - *Proclamația de la Timișoara*. George Șerban mai atrage atenția asupra faptului că, în afara faimosului punct 8, proclamația mai propunea câteva idei valoroase: un program economic, cu soluția evitării inflației și modelul de privatizare MEBO; propunerea, neluată în seamă de partidele de opoziție, "de a nu se încerca o copie a modelului capitalist occidental". Autorul atrage atenția politicianilor că "cu moștenirea noastră materială și morală și cu mentalitățile ce domină societatea românească, în România nu este posibil capitalismul de tip occidental nici într-o jumătate de secol", constatînd că "nici o forță politică nu s-a încumetat să caute un concept nou de societate". Cine știe, poate că acest nou concept se va naște tot în orașul sacru al libertății și anticomunismului, Timișoara. □

Dan PAVEL

* *Proclamația de la Timișoara*, Societatea "Timișoara", 11 martie 1990-11 martie 1994, p. 63, lei 400.

virtuți terapeutice, care găsește în premisele sale organiciste temeiurile pentru deschiderea și recuperarea experienței central-europene, oferindu-ne câteva repere pentru înțelegerea rolului pe care intelectualul, inteligența dizidentă, l-a jucat în critica societății comuniste, renașterea societății civile, în dezghegarea și, în sfîrșit, în prăbușirea regimurilor totalitare din Est. Cititorul va găsi, astfel, texte semnate de Leszek Kolakowski, Wolf Lepenies, Adam Michnik, Paul Hollander, Václav Havel, G.M. Tamás, Tomaz Mastnak, Mihály Vajda, József D. Lőrincz, Sorin Antohi, Mircea Boari, cele mai multe dintre ele rod al examinării experiențelor personale în lumina unei problematice mai generale și a unei reflecții sistematice, cărora li se adaugă recenziile binevenite ale unor cărți semnificative de politologie apărute la noi și în străinătate. N-ar fi fost tocmai rău dacă traducerile ar fi fost însoțite și de scurte prezentări ale autorilor, ținînd cont de faptul că textele unora dintre ei (L. Kolakowski, Paul Hollander, W. Lepenies) apar pentru prima dată în românește.

În sfîrșit, menționînd că revista *Polis* urmează să apară trimestrial, costă 2.000 lei volumul, abonamentele - 6.000 lei pe an pentru persoane fizice și 12.000 lei pentru instituții, s-a înțeles, sper, că după cum se înfățișează la prima ei apariție, inclusiv din punct de vedere grafic, *Polis* se anunță ca un argument împotriva celor care s-ar mai îndoi și ca o dovadă pentru cei care s-ar dovedi ignoranți în ceea ce privește existența virtuților și ținutei noastre culturale europene și în planul reflecției politice. □

Romulus BRÂNCOVEANU

SEMNAL

ȘERBAN RĂDULESCU-ZONER
BEATRICE MARINESCU,
Bucureștii în anii primului război mondial. 1914-1918

Albatros, p. 319, 3.233 lei.

O frescă a societății bucureștene, a zbuciumului politic care a marcat anii neutralității și ai intrării în război din perspectiva istoriei neutralităților.

PETRU COMARNESCU
Jurnal. 1931-1937

Institutul European, Iași, colecția

"Texte de frontieră",

p. 211, 1.700 lei.

Jurnalul lui Petre Comarnescu constituie mărturia unui reprezentant de seamă al generației interbelice, despre o epocă, evenimentele și oamenii ei.

LENA CONSTANTE

Evadarea imposibilă.

Penitenciarul politic de

femei. Miercurea-Ciuc,

1957-1961

Editura Fundației Culturale

Române, Colecția "Biblioteca

Memoriei", p. 221, lei 865.

Publicată întâi în Occident, și contribuind astfel la dezvăluirea ororilor regimurilor comuniste, cartea completează imaginea noastră asupra universului concentraționar totalitar, care nu făcea diferență în represiune între sexe, naționalități, religii, convingeri politice.

MIHAIL GR.

ROMAȘCANU

Tezaurul român de la

Moscova

ediția a II-a, îngrijită de Doina

Popescu, Editura Globus,

București, p. 183, 1.300 lei.

O problemă la fel de controversată precum pactul Ribbentrop-Molotov, dar a cărei rezolvare nu depinde de principiul neatingerii granițelor în Europa, ci de respectul pentru normele dreptului internațional.

GRIGORE GAFENCU

Jurnal. 1940-1942

ediție îngrijită, studiu introductiv,

note, indice de Ion Ardeleanu și

Vasile Armile, Editura Globus,

seria "Memorabilia",

p. 274, 3.000 lei.

Document și sumă de reflecții politice, Jurnalul fostului ministru de externe al României evidențiază, încă o dată, strînsă legătură între responsabilitatea omului politic și problemele epocii sale.

Rugăm editurile ce lansează volume cu tematică politică, politologică, istorică să trimită semnale pe adresa redacției pentru a le face astfel cunoscute în țară și străinătate.

SEMNAL

Stephen Holmes: Anatomia antiliberalismului*

Cînd, în urmă cu aproape două veacuri, Joseph de Maistre rostea profetic: "Va veni o zi - și poate ea nu este departe - în care Locke va fi plasat în rîndul scriitorilor care au făcut cel mai mult rău omenirii", liberalismul abia trecuse de prima fază a evoluției sale. Eco-urile Revoluției franceze nu se stinseseră încă, iar viguroase critici la adresa Teoriei începuseră să se facă tot mai auzite. Pe același ton "profetic", Burke avertizase doar cu cîțiva ani mai înainte că "vremea cavalerilor a trecut, cea a sofiștilor, economiștilor și calculațiilor i-a urmat". Iar Louis de Bonald, pentru care de Maistre a nutrit o adîncă afecțiune, avansase una dintre cele mai puternice pledoarii în favoarea unei teocrații opuse în toate privințele principiilor liberale.

Cele două secole care au trecut de atunci au demonstrat că acest patos antiliberal reprezintă mai mult decît simpla expresie a unor idiosincrazii personale. El este, mai curînd, acompaniamentul constant - uneori discret, alteori zgometos - al principiilor liberale, aflate în clestele unei duble contestații. Marxștii n-au încetat să denunțe "falsitatea" și "nocivitatea" lor, alăturîndu-se - chiar dacă de pe poziții radical diferite - criticilor venite din tabăra conservatoare antiliberală. De-a lungul timpului, criticile marxiste au făcut obiectul unor numeroase studii. În timp ce antiliberalii nonmarxiști au fost rareori studiați în mod sistematic.

Cea mai recentă carte a lui Stephen Holmes, *Anatomia antiliberalismului*, apărută în septembrie 1993 la Harvard University Press, încearcă tocmai să umple acest gol. Scrisă pe un ton funciarmente polemic și născută din convingerile sale profund liberale, cartea profesorului de la Chicago urmărește să pună în evidență cîteva constante ale discursurilor de factură antiliberală, analizate în evoluția lor de-a lungul timpului, începînd cu atacurile necruțătoare ale lui Joseph de Maistre, continuînd cu cele nu mai puțin violente ale lui Carl Schmitt și terminînd cu antiliberalismul oarecum mai ponderat al lui Leo Strauss, Alasdair MacIntyre, Christopher Lasch și Roberto M. Unger, cărora Holmes la dedică pe rînd cîte un capitol.

Alegînd texte ce aparțin unor epoci diferite (terminînd cu momentul actual ilustrat în special de disputa dintre liberali și comunitarieni), Stephen Holmes urmărește în fapt să demonstreze că, în pofida diversității lor, atacurile la adresa principiilor și instituțiilor liberale pot fi subsumate unei aceleiași tradiții împărțînd o sensibilitate comună și un set de idei asemănătoare. Denunțînd în marea lor majoritate erorile "capitale" ale filosofiei iluministe, ele atacă apoi celelalte principii născute din aceasta, precum individualismul, raționalismul, umanismul secular, universalismul, materialismul, știința modernă "prometeică", scepticismul și nihilismul. Ideea fundamentală este aceea că erorile au, fără excepție, o origine teoretică, de vină pentru imperfecțiunea instituțiilor și societăților liberale fiind principiile și textele de factură liberală. Prin urmare, ei critică în același timp doctrina și încarnarea ei în realitate, accentuînd asupra faptului că o separare între ele este cu neputință. Recunoaștem aici în fapt țintele preferate ale atacurilor furibunde și oarecum donquijotești ale lui de Maistre: drepturile și libertățile individuale, egalitatea, toleranța, libertatea de expresie, constituționalismul, ateismul, atomizarea societății și, nu în ultimul rînd, știința modernă.

Diferențele de ton (Holmes vorbește

de altfel despre două mari categorii: *soft* și *hard antiliberalism*) nu estompează, așadar, fondul și etosul comun care unește toate aceste critici antiliberale. Ele demonstrează, în opinia sa, faptul că antiliberalismul este în aceeași măsură o

atitudine și o teorie, o sensibilitate și un argument. Aproape fără excepție, gînditorii antiliberali sînt preocupați de "criza" sau "declinul epocii moderne", de degenerarea morală a societății contemporane sau de pierderea cîtorva adevăruri primordiale pentru care principalul responsabil este, în opinia lor, liberalismul. Animați cel mai adesea de conștiința unei vocații misionare și salvatoare, ei încep prin a identifica o situație de criză și un factor responsabil pentru aceasta și sfîrșesc prin a oferi remedii, deopotrivă în plan politic și spiritual. "Doctori ai dezordinii", cum îi numește ironic Holmes, ei sînt ceva mai mult decît niște simpli gînditori politici; ei caută ceva mai mult decît o simplă cunoaștere a realității politice: ținta lor finală, alături de - și poate dincolo de - transformarea cetății prin mijloace diverse (cultivarea virtuții sau, în alte cazuri, violența, *le salut par le sang*) este "înțelepciunea" sau, cu alte cuvinte, un orizont "dincolo" de liberalism. Politica este astfel depășită și integrată într-un orizont spiritual mai larg. Nu e o simplă întîmplare că MacIntyre este interesat cu precădere de filosofia morală (el însuși declarîndu-se un neo-aristotelician și un neo-tomist), după cum nu e un accident faptul că întreaga operă de maturitate a lui Strauss este o pledoarie pentru virtuțile neegalate și inegalabile ale filosofiei antice.

Cu toate acestea însă, diferențele pe acest plan nu pot fi totuși trecute cu vederea: unii gînditori antiliberali (precum MacIntyre) înclină către soluții impregnate de pietatea creștină, în timp ce alții (ca Strauss) dezvoltă doar o perspectivă seculară: unii acceptă necondiționat tradiția, în timp ce alții i se opun; unii zeifică autoritatea și legitimează parțial violența (Schmitt), în timp ce alții i se împotrivesc sau îi acordă un rol secundar ș.a.m.d.

Concentrîndu-se asupra textelor recente ale lui MacIntyre, Lasch și Unger (reprezentative, cum spuneam, pentru o întreagă pleiadă de autori nord-americani care i-ar mai include, printre alții, și pe Michael Sandel, Michael Walzer sau Charles Taylor), Stephen Holmes demonstrează că principalele lor teme sînt departe de a fi originale, chiar dacă acești autori rareori pun în evidență cu acuratețe genealogia lor. Cel mai adesea, ei prezintă o variantă stilizată a acesteia (cum face de exemplu MacIntyre), cînd nu o ignoră cu desăvîrșire. Antiliberalismul (atît cel de esență non-marxistă, cît și cel de sorginte marxistă) a fost însă în ultimele două veacuri un fenomen pan-european care a cunoscut un apogeu

în deceniile trei și patru ale secolului nostru, ducînd în final la apariția totalitarismelor de stînga și de dreapta. Ceea ce reproșează Holmes scriitorilor contemporani antiliberali este prin urmare tocmai această relativă desconsiderare a trecutului imediat și a originilor discursurilor antiliberale, care este însă în măsură să trezească destule îndoieli în privința posibilelor consecințe politice ale tezelor de factură antiliberală.

La această limită, Holmes mai adaugă încă alte trei: caracterul "nerealist" și în bună parte "neatractiv" al soluțiilor politice alternative propuse de antiliberali, lipsa de coerență internă a multora dintre argumentele lor și caracterul unor ori exagerat al criticilor lor (care în anumite cazuri au "denaturat" tezele liberale). Astfel, comunitatea însăși este un concept nebulos care se pretează la cîteva interpretări inacceptabile. Idealizînd modelul politic și cultural al acesteia bazat pe solidarități organice, comunitarieni ignoră conflictele care pot apărea (și apar adesea!) între diferitele comunități (a se vedea cazul sîngeroaselor conflicte interetnice). O altă problemă majoră este legată de faptul că în cele mai multe cazuri comunitățile dezvoltă atitudini ostile sau neprimitoare față de non-membri, preferînd o relativă autarhie deschiderii universale.

În opinia lui Holmes, antiliberalii au exagerat cel mai adesea criticînd și generalizînd fenomene precum atomizarea societății, indiferența față de "binele comun" sau public (în favoarea valorilor vieții private), eclipsa autorității, criza rațiunii, mitul "omului economic" sau scepticismul moral. Liberalii nu au încercat să distrugă toate vechile legături din sînul societății, ci au pus doar un accent prioritar pe independența și responsabilitatea individuală. Departe de a fi total indiferenți față de binele public, ei au acordat o atenție particulară justiției sociale, autogovernării și cooperării armonioase între agenți liberi (Locke însuși afirmase cu trei secole în urmă faptul că binele public trebuie să fie regula și măsura întregii activități legislative!). Dorința liberalilor de a limita din principiu excesele oricărei puteri despotice s-a născut tocmai în urma unei lungi experiențe istorice care a arătat că orice putere corupe, iar orice putere absolută corupe în mod absolut. În sfîrșit, așa-numitul "scepticism moral" (sau neutralism) a fost impus de afirmarea unei alte virtuți liberale cardinale, toleranța, care a reprezentat în fapt soluția liberală la vechea și interminabila problemă teologico-politică care a născut războaiele religioase.

Stephen Holmes reproșează autorilor antiliberali faptul că ei critică *simultan* teoriile și instituțiile liberale. În opinia sa, ele trebuie analizate și criticate *în mod separat și secvențial*: "pentru a critica în mod corect liberalismul, afirmă Holmes, trebuie să distingem în mod clar între cele două obiecte ale criticii: teoriile și societățile liberale. Această distincție este vitală, pentru că liberalismul va fi întotdeauna într-o anumită măsură o aspirație nerealizată". Cu alte cuvinte, antiliberalii presupun faptul că societățile liberale încarnază în mod perfect ideile și principiile liberale, în timp ce acestea din urmă nu sînt oglindite decît imperfect și parțial în actualele instituții liberale. De aceea, este incorect să tragem concluzia că originea limitelor patente ale societăților liberale rezidă tocmai în caracterul artificial și inadecvat al principiilor liberale (avînd la bază cîteva mari "erori teoretice"). Nu mă pot

opri, totuși, să nu remarc în treacăt ambiguitatea argumentului folosit de Holmes. El poate fi utilizat și pentru a salva marxismul, odată ce facem o distincție între principiile sale "bune" și "generoase" și înlăturarea lor nefericită în realitate. Aceasta ar legitima noi încercări de reabilitare a unei doctrine care a fost vicioasă atît în teorie cît și în practică (în fapt, defectele teoriei sînt, în opinia mea, fundamentale și incorrigibile).

Așa după cum spuneam, cartea lui Stephen Holmes este esențialmente polemică. Anatomia antiliberalismului pe care o realizează aici aplică pe alocuri o grilă de lectură extrem de severă, chiar dacă autorul afirmă cu candoare în prefață că a încercat în aceste pagini să aplice textelor antiliberale același tratament pe care gînditorii antiliberali l-au aplicat textelor liberale, fără însă a imita "maniheismul" lor funciar. La toate acestea aș mai adăuga existența cîtorva neclarități conceptuale care sînt în măsură să ridice cîteva întrebări.

Astfel, surprinde oarecum faptul că Holmes preferă să vorbească despre antiliberalismul non-marxist, renunțînd la termenul consacrat de conservatorism. După cum este la fel de surprinzător faptul că punctul de plecare al analizei sale este de Maistre și nu Burke, pomenit doar o singură dată în mod marginal în paginile cărții. De aceea, este greu de înțeles care este raportul dintre antiliberalismul non-marxist și conservatorism, în măsura în care între acestea există cîteva diferențe esențiale. În al doilea rînd, este după părerea mea inacceptabil să aplici unor gînditori precum MacIntyre sau Unger epitetul de gînditori "post-fasciști", întrucît el poate conduce la regretabile interpretări. Și aceasta în pofida faptului că Holmes este destul de clar în această privință: "Nu insinuez faptul că MacIntyre și Unger sînt cvasifasciști, sau simpatizanți fasciști sau fasciști cu față umană. Spun mai curînd că ei au absorbit și reprodus o retorică ale cărei istorie și implicații au neglijat să le ia în considerație". De altfel, Holmes însuși remarcă într-o scurtă notă faptul că Isaiah Berlin a mers oarecum prea departe cînd a văzut în de Maistre un precursor al nazismului.

Această problemă este în sine mult mai complicată și reclamă o analiză mult mai lungă decît permite spațiul unei simple recenzii. Deși recunosc caracterul în mare parte benefic precum și inevitabilitatea principiilor liberale în sînul societății moderne, înclin totuși să mă despart de Stephen Holmes atunci cînd judecă extrem de sever toate textele de factură "antiliberală". Ele sînt totuși ceva mai mult decît expresia unor idiosincrazii sau opinii pur personale și se sprijină pe autoritatea unor cărți care fac parte din panteonul civilizației europene (Platon, Aristotel sau Sf. Toma). Criticile la adresa modernității nu implică în mod necesar (chiar dacă adesea acesta este cazul) adoptarea unei poziții antiliberale. Poți analiza criza societății contemporane afirmînd în același timp viabilitatea principiilor fundamentale ale liberalismului (amintesc aici doar trei nume: Wilhelm Röpke, Alexander Rüstow și F. von Hayek).

Observațiile mele nu diminuează însă cu nimic marele merit al cărții profesorului de la Chicago. Și aceasta cu atît mai mult cu cît una dintre cele mai importante concluzii ale sale este aceea că cîtînd și analizînd criticile aduse liberalismului putem uneori realiza mai bine marile sale virtuți, alături de limitele inerente proiectului liberal. În fapt, putem aprecia și înțelege cu ochi noi radicala sa originalitate.

Aurelian CRĂIUȚU

* Stephen Holmes. *The Anatomy of Antiliberalism* (Cambridge: Harvard University Press, 1993), 330 pp. 29, 95\$.

Partidele politice

MAURICE DUVERGER

Maurice Duverger (născut la Angoulême, în 1917) s-a remarcat printr-o bogată activitate de jurist și politolog, ce-l recomandă ca pe o personalitate a științei politice franceze a anilor '50: a fost profesor la Sorbona, la Institut d'études politiques de Paris, director al centrului de analiză comparativă a sistemelor politice de la Universitatea Paris I; dintre numeroasele lui inițiative în domeniul amintim numai reforma determinată în programele de învățământ superior prin introducerea, în 1954 (la insistențele lui și ale lui G. Vedel), a unor discipline cu tonalitate politologică (sociologie politică, marile probleme ale politicii contemporane etc.) și crearea fondurilor de hărți electorale, mult ameliorate. În lucrările de început se ocupă de elaborarea unei teorii a ciclurilor constituționale (Les régimes politiques - 1948) și de lansarea sociologiei electorale (L'influence des systèmes électoraux sur la vie politique - 1950).

Se dedică apoi analizei fenomenelor politice abordate din perspectivă sociologică. O astfel de analiză o constituie *Partidele politice*, operă devenită de acum clasică, publicată în 1951, ce înfățișează o tipologie coerentă, minutios argumentată, a partidelor politice. Lucrarea este mai mult decât un studiu al structurilor politice specializate, propunând atât o interpretare a conceptelor instituționale și relationale, cât și o analiză implicită a comportamentului electoratului. Este o grilă ce redă structura aparatelor care sînt partidele politice, formarea și devenirea lor, organizarea lor în sisteme, și care are marele merit de a "prevedea jocul lor în toate situațiile posibile" (Duverger).

Structura binară a lucrării propune într-o primă parte o "analiză a partidului modern", pentru a observa într-o a doua parte sistemele de partide și rolul lor în stat.

Importanța în analiza unui partid este definirea structurii lui, care este "cadru general al activității aderentilor, forma impusă solidarității lor; ea determină

mecanismele de selecție a conducătorilor și atribuțiile acestora". De aici rezultă și specializarea elementelor de bază ale unui partid: fiecare dintre ele corespunde unei etape în evoluția noțiunii de partid însăși, o profundă modificare a rolului partidului marcînd-o celula, care nu este un organ destinat cuceririi sufragiilor, ci un instrument de propagandă, de agitație, de acțiune clandestină.

Mai mult decât structura sa, pentru înțelegerea unui partid contează membrii care îl compun, "aderenții" - sintagma fiind lansată odată cu intrarea în scenă a partidelor socialiste și marcînd trecerea de la partidele de cadre la partidele de mase. Este aici una dintre distincțiile conceptuale fundamentale ale lui Duverger, corespunzînd unei diferențe de tehnici de încadrare, dublată de diferența comunităților încadrate, și în funcție de care rezultă gradul de participare a aderentilor. Se definesc astfel cercurile de participare: electori, simpatizanti, militanți. Deși definite ca partide de mase, partidele fascist și comunist marchează în fapt, prin exigența adeziunii și prin rigorile înalte ale noțiunii de militant, depășirea erei maselor și intrarea într-o eră a elitelor. Nivelul participării, al implicării în partid este grăitor pentru natura partidului și caracterul structurii lui. Se disting partide totalitare și partide specializate, partidul totalitar fiind acela care înglobează mai mult decât dimensiunea materială a vieții individuale, el străduindu-se să o încadreze și pe cea spirituală, oferind individului o întregă filosofie de viață, un sistem de valori și de judecată. O explicație a fenomenului totalitar o constituie declinul religiilor tradiționale și înlocuirea lor - dat fiind "caracterul ireductibil al nevoii populului de irational, de absolut, de unitate spirituală" - cu doctrinele politice ce vizau perfecțiunea (este simptomatic succesul de care s-au bucurat asemenea doctrine în Rusia și Germania, țări cu o profundă mentalitate religioasă).

Interdependentă cu structura și tipul partidului este clasa conducătoare a lui, prezentînd un caracter dublu de "aparență democratică" și "realitate oligarhică". Aparență democratică, deoarece masele consideră puterea democratică ca singura legitimă. Eficacitatea practică însă împinge partidele în sens invers, tendința oligarhică fiind vizibilă atât la conducătorii autocratici cât și la cei democratici, și determinînd formarea unei adevărate "caste a conducătorilor", favorizată și de conservatorismul maselor, "atașate vechilor șefi", "ostile figurilor noi", și în general opuse noului, schimbărilor. Apare în cadrul partidului un "cerc interior", oarecum al inițiatilor, al oamenilor partidului, care se reînnoiește greu din cauza "geloziei egalitare" și a "rivalității de generații" existente între membrii partidului - paradoxal apare faptul că numai partidele centralizate se îngrijesc de circulația elitelor în cadrul partidului.

Modelul pe care Duverger îl propune în studiul său nu privește numai partidele, analizate ca entități distincte și ca elemente ale unui sistem, ci și relația dintre modul lor de organizare și sistemul politic al statului pluralist. "Tipologia partidelor devine un element al unei noi tipologii a sistemelor politice din Occident", o analiză exemplară, de largă deschidere, ale cărei rezultate au stat la baza constituției sociologiei politice.

LUCRĂRI

Le régime politique - 1948; L'influence des systèmes électoraux sur la vie politique - 1950; Les partis politiques - 1951; Demain, la République - 1958; La Vle République et le régime présidentiel - 1961; Introduction la politique - 1964; Sociologie politique - 1966; Janus: les deux faces de l'Occident - 1972; Sociologie de la politique - 1973; La monarchie républicaine - 1974; Lettre ouverte aux socialistes - 1976; L'Autre côté des choses - 1977; Echec au roi - 1978; La démocratie sans le peuple; Les oranges du lac Balaton.

I. Structura directă și structura indirectă

Să comparăm actualul Partid Socialist Francez și Partidul Muncitoresc Britanic din 1900. Cel dintîi este format din indivizi ce au semnat o adeziune, plătesc o cotizație lunară și asistă mai mult sau mai puțin regulat la reuniunile secției locale de care aparțin. Cel de-al doilea era format din sindicate, cooperative, organizații mutuale, grupări de intelectuali, reunite pentru a forma o organizație electorală comună: nu existau aderenti ai partidului, membri ai partidului, ci numai aderenti ai "grupurilor de bază", membri ai sindicatelor, cooperativei, organizațiilor mutuale etc. S.F.I.O. este un exemplu de partid "direct"; Labour-ul din 1900, un exemplu de partid "indirect".

Această distincție corespunde, în planul partidelor, celei existente în plan național între statul unitar și statul federal. În statul unitar, cetățenii sînt legați direct de comunitatea națională: tot astfel, în partidul direct, aderenții formează ei înșiși comunitatea partizană, fără legătură cu grupurile sociale. Dimpotrivă, în statul federal, cetățenii se raportează la națiune prin intermediul statelor membre: așa încît partidul indirect este format din unirea grupurilor sociale de bază (profesionale sau de alt fel). Comparatia este însă departe de a fi satisfăcătoare, căci federalismul statal suprapune o comunitate globală fiecăreia dintre comunitățile particulare, constituite de către membre: există o națiune elvețiană, un patriotism elvețian, o comunitate elvețiană reală, mai presus de comunitățile și patriotismul cantonale. Dimpotrivă, noțiunea de "partid indirect" presupune că nu există o comunitate partizană cu adevărat distinctă de grupurile sociale de bază. Nu ești membru al unui partid propriu-zis, ci al unui grup social care aderă în mod colectiv la partid. Această schemă teoretică se alterează totuși adesea atunci cînd devine realitate. [...]

Elementele de bază

Un partid nu este o comunitate, ci un ansamblu de comunități, o reuniune de grupuri mai mici răspîndite pe tot cuprinsul țării (secții, comitete, asociații locale etc.) și legate între ele prin instituții coordonatoare. Termenul de "elemente de bază" desemnează tocmai aceste unități componente ale organismului partizan. Opoziția partide directe-partide indirecte se situează pe un plan "orizontal", în vreme ce noțiunea de elemente de bază se referă la un plan "vertical". Fiecare dintre grupurile corporative sau profesionale ce compun un partid indirect este el însuși o reuniune de "elemente de bază": sindicate, cooperative, gilde de Boerenbond, ligi locale ale claselor de mijloc etc.; acestea însă nu sînt de natură politică: partidul nu apare decît prin unirea lor, fie numai la vîrf, fie la diferite nivele. Pe de altă parte, "elementele de bază", celule-mamă ale partidului, nu se confundă cu "organismele anexe", instituții ce gravitează în jurul partidului pentru a-i cîștiga simpatizanți sau pentru a întări atașamentul aderentilor, cum ar fi: mișcările de tineret, organizațiile de femei, ligile sportive, instituțiile culturale etc. De altfel, nu este întotdeauna ușor de distins între organismele anexe și comunitățile profesionale sau corporatiste care, unindu-se, formează partidele indirecte: sindicatele, de exemplu, pot fi tot atât de bine organisme anexe ale unui partid direct, cât și o ramură a unui partid indirect. Numai o analiză generală a structurii unui partid permite distincția între cele două ipoteze.

Elementele de bază ale fiecărui partid au o structură originală. Comitetul radical socialist francez, secția lui S.F.I.O., comitetele și agenții electorali ai partidelor americane, celulele partidelor comuniste, "fasciile" partidului fascist italian: toate aceste instituții sînt profund diferite unele de altele. Fiecare partid are struc-

(continuare în pag. 30)

(urmare din pag. 29)

tura sa proprie, deloc asemănătoare celei a altor partide. Cu toate acestea, pot fi puse în evidență patru mari tipuri de elemente de bază, de care dau seamă cele mai multe dintre partidele existente: comitetul, secția, celula și militia.

COMITETUL - Termenul desemnează aceeași realitate ca și cel de *caucus*, din terminologia anglo-saxonă. În primul rând, comitetul se definește prin caracterul său restrâns. El nu reunește decât un număr mic de membri, pe care nu are tendința să-l sporească, și nu face nici un fel de propagandă pentru a-și extinde aria recrutării. De altminteri, el nu face aderenți propriu-zis, căci acest grup, restrâns, este un grup închis, unde nu pătrunde oricine vrea; se intră numai printr-un fel de cooptare tacită sau prin desemnare formală. În ciuda acestei slăbiciuni numerice, comitetul dispune de o putere mare. Adevărul este că forța lui nu rezidă din cantitatea membrilor săi, ci din calitatea lor. Este un grup de notabilități, alese în funcție de influența lor.

Aria geografică pe care funcționează comitetul este destul de mare, și corespunde în general circumscripției electorale principale.

SECȚIA - Termenul de "secție", în sine, desemnează un element de bază mai puțin descentralizat decât comitetul: secția este numai o parte dintr-un întreg, și nu poate fi imaginată ca avînd o existență separată; termenul de comitet evocă, din contră, o realitate autonomă, care poate trăi izolat. Se va vedea cum, de fapt, partidele bazate pe secții sînt mai centralizate decât cele bazate pe comitete. Profunda originalitate a secției vine însă din structura sa, și nu din relationarea ei de alte secții. În această privință, secția poate fi definită opunînd-o, trăsătură cu trăsătură, comitetului. Acesta prezintă un caracter restrâns, secția - un caracter larg; ea caută să-și facă aderenți, să sporească numărul acestora și să-și mărească efectivele. Nu neglijează calitatea, dar în privința secției cantitatea primează. Comitetul era un grup închis, în care nu se intra decât prin cooptare sau delegare; secția are o largă deschidere. Pentru a intra este suficient practic să o vrei. Cea mai mare parte dintre partide stabilesc, desigur, unele reguli de patronaj, definesc condițiile de aderare, după cum se va vedea în cele ce urmează; în general însă acestea rămîn la nivel teoretic, cel puțin în sistemul secției (aceasta este mai puțin valabil pentru sistemul celulelor). Comitetul reunea numai notabilități, alese în funcție de influența lor; secția face apel la mase. [...]

CELULA - Celula se deosebește de secție prin două trăsături fundamentale: baza grupării și numărul de membri. Asemeni comitetului, secția se sprijină pe o bază locală: mai redusă decât a lui, dar tot geografică. Celula, spre deosebire, se sprijină pe o bază profesională: ea reunește pe toți aderenții partidului ce au un același loc de muncă. Putem distinge astfel celule de uzină, de atelier, de magazin, de birou, de administrație. Domiciliul aderenților nu contează: în orașele mari, unde salariiții multor întreprinderi locuiesc la periferie, membrii unei celule pot prezenta o mare dispersiune locală. Celula se dovedește încă și mai importantă în unele cazuri particulare, cum ar fi cel al "celulelor de bord", ce reușesc marinarii locuind în aceeași ambarcațiune. Celulele locale există totuși cu necesitate alături de celulele de întreprindere, fie pentru a-i reuni pe muncitorii izolați (în partidele comuniste trebuie să fie cel puțin trei aderenți într-o întreprindere pentru a forma o celulă), fie pentru a grupa membrii de partid ce nu lucrează într-o colectivitate: artizani, medici, avocați, negustori și industriași, agricultori. Din cauza bazei sale geografice, celula locală se aseamănă cu secția. Ceea ce o deosebește în general de a-

ceasta este caracterul ei mai redus: în locul unor secții comunale, aflăm celule sătești sau de cătun, celule de cartier, celule de străzi, celule de imobile (în marile orașe cu foarte multe locuințe). Celulele locale au însă un caracter subsidiar: adevărata celulă este celula de întreprindere, ce reunește pe membrii de partid chiar la locul de muncă.

Pe de altă parte, prin numărul său de aderenți, celula este un grup mult mai mic decât secția. Într-o localitate de mărime medie, o secție numără în mod normal mai mult de o sută de membri. Sînt frecvente secțiile cu cîteva sute, chiar mii de aderenți. Celula, dimpotrivă, nu trebuie să aibă niciodată o sută: "Nu mică ne-a fost mirarea aflînd că unele din celulele noastre aveau mai mult de o sută de aderenți; este inutil să insistăm asupra imposibilității acestor celule de a desfășura o activitate pozitivă", spunea dl. Léon Mauvais în raportul său privind problemele de organizare, din cadrul Congresului Partidului Comunist Francez din 1945.¹ Tot el preciza mai departe: "Sînt celule de cincisprezece pînă la douăzeci de membri, ce fac de trei ori mai multă muncă decât celule de cincisprezece pînă la șaiszeci de membri". Iată de ce numărul optim este de cincisprezece-douăzeci de membri. Statutele partidului comunist nu fixează însă nici un plafon determinat, deoarece nu este în cauză numai numărul de aderenți, ci și posibilitatea de a-i multiplica conducerile. Divizarea unei celule prea mari necesită găsirea unui al doilea secretar capabil să îndeplinească aceste funcții. Dl. Léon Mauvais explica foarte clar acest lucru atunci cînd, în același raport, declara: "Imediat ce sînt îndeplinite condițiile pentru crearea a două conduceri, trebuie descentralizate (divizate) celulele cu efective prea numeroase".

Prin natura și dimensiunea ei, celula are asupra membrilor săi o autoritate mult mai mare decât secția. În primul rând, este vorba despre un grup absolut permanent, fiind format chiar la locul de muncă, unde aderenții partidului se întîlnesc zilnic. [...]

MILITIA - Ruptura dintre partidele politice și acțiunea electorală și parlamentară devine și mai clară pentru partidele ce se bazează pe militia: un fel de armată particulară, ai cărei membri sînt încadrați militar, supuși aceleiași discipline și aceleiași antrenament ca și soldații, îmbrăcați în uniforme, purtînd insigne, capabili așezării lor să defileze în pas cadențat, precedați de muzică și drapele, apți precum ei să înfrunte dușmanul cu armele sau în luptă fizică. Acești membri sînt totuși niște civili; în afara cazurilor de excepție, ei nu sînt mobilizați în permanență și nici întretinuți de către organizație: au numai obligația să participe foarte frecvent la adunări și exerciții. Trebuie să fie oricînd la dispoziția șefilor lor. Membrii militiai se împart de obicei în două categorii: unii dintre ei formează un fel de armată activă, iar ceilalți numai "rezerva". De exemplu, în cadrul secțiilor de asalt hitleriste, membrii activi erau convocați de trei-patru ori pe săptămînă și aproape în toate duminicile, pentru marșuri de propagandă sau pentru protecția adunărilor politice; în timp ce militiaii în vîrstă de peste 35 de ani sau cei care erau reținuți de ocupațiile lor profesionale erau organizați în regimente separate și aveau de îndeplinit niște obligații mult mai puțin grele. Tot astfel, organizarea "fasciilor de luptă" italiene inițiată în 1921 făcea distincția între *principii*, elemente active, și *triazari*, un fel de grupare teritorială căreia îi reveneau numai misiuni de mai mică importanță.

Caracterul militar al militiai reiese nu numai din compunerea cît și din structura sa, care are la bază grupuri foarte mici ce se aglomerează în piramide pentru a forma unități din ce în ce mai mari.

În Secțiile de asalt național-socialiste, elementul inițial era ecadronul (*schar*) formată din patru pînă la doisprezece oameni; trei pînă la șase escadroane formau o secție (*trupp*); patru secții constituiau o companie (*sturm*); două companii, un batalion (*sturmbaum*); trei pînă la cinci batalioane, un regiment (*standardte*) ale cărui efective se situau astfel între 1.000 și 3.000 de oameni; trei regimente alcătuiau o brigadă (*untergruppe*); patru pînă la șapte brigăzi, o divizie (*gruppe*), fiecare divizie corespunzînd uneia dintre cele 21 de regiuni ale teritoriului german. Uniunea luptătorilor Frontului roșu, militia a Partidului Comunist German (dizolvată în 1929 și reînființată sub forma Ligii de luptă antifascistă) avea la bază grupe de cîte opt oameni (de cîte cinci mai apoi) care locuiau în același cartier și pe cît posibil în același grup de imobile, pentru a putea fi mobilizați mai ușor. Patru grupe formau o secție (*abteilung*), iar trei secții o "camaraderie" (*Kamaradschaft*). Organizarea fasciilor musoliniene era copiată identic după acest model, baza constituind-o "escadroanele de luptă" (*squadri di combattimento*), grupate pe secții, centurii, cohorte și legiuni, urmînd o terminologie luată din istoria romană. [...]

LEGĂTURI VERTICALE ȘI LEGĂTURI ORIZONTALE - Deosebirea dintre articulația puternică și articulația slabă, oricît de importantă, rămîne insuficientă. Ea oferă numai o primă schemă a unui clasament, o primă bază de orientare foarte aproximativă. Pentru a o preciza, trebuie determinat sensul articulației, ceea ce determină opunerea pe de o parte a legăturilor verticale și a legăturilor orizontale, iar pe de alta a centralizării și descentralizării.

Noțiunea de legătură verticală nu este nouă. Partidul comunist a dus-o la un înalt grad de perfecțiune, dar nu tot el este cel care a inventat-o. În sens larg, se numește legătură verticală legătura care unește două organisme în relație de subordonare: de exemplu, o secție comună și un comitet de arondisment, un comitet de arondisment și o federație provincială, o federație provincială și comitetul central. Dimpotrivă, legătura orizontală este legătura dintre două organisme aflate la același nivel: legătura dintre secția din Neuilly și cea din Passy, între comitetul din Libourne și cel din La Rôle, între federația din Dordogne și cea din Lot-et-Garonne. Sistemul de legături verticale este destinat a nu admite în partid decât pe cel dintîi, nu și pe cel de-al doilea. Se ajunge astfel la o compartimentare riguroasă: grupurile din același eșalon nu pot comunica între ele decât la vîrf. Fapt care implică două aspecte: absența oricărei legături orizontale directe și utilizarea delegației pentru formarea "instanțelor superioare". Presupunînd că două secțiuni comunale nu au dreptul să stabilească legături orizontale directe, dacă congresul local este alcătuit din adunarea membrilor secțiilor locale, cele două secții în cauză vor putea intra în contact în cadrul congresului: va apărea o legătură orizontală indirectă. Dacă dimpotrivă la congres au acces numai delegații secțiilor, mandatați în conformitate, nu se va stabili nici un contact între secțiile propriu-zise. [...]

Mecanismul legăturilor verticale nu este numai un mijloc admirabil de menținere a unității și omogenității partidului: el înlesnește și trecerea acestuia la acțiunea secretă. Deoarece regula fundamentală a clandestinității o reprezintă tocmai legăturile verticale și închiderile etanșe: astfel încît o intervenție a poliției rămîne limitată la un sector extrem de restrîns al organizației. Mecanismul de trecere de la acțiunea publică la cea secretă este foarte simplu. Partidul scapă mai întîi de aderenții cel mai puțin fideli, care îl părăsesc în urma interdicției sau de frica persecuției. Grupurile de bază se divid încă și mai mult: în 1940 s-a divizat de exemplu în grupuri de cinci și apoi

de numai trei membri. Își păstrează însă întregul aparat, aplicînd cu mai multă strictețe regulile permanente privind interdicția legăturilor orizontale. Faptul că există posibilitatea unei acțiuni clandestine a jucat un rol important în adoptarea sistemului de legături verticale de către Internațională, în 1924: asta în vremurile eroice în care partidul acționa jumătate pe față, jumătate pe ascuns. Pe de o parte războiul și ocupația, pe de alta persecuțiile și interdicțiile recente, îi mențin întreaga valoare la acest vechi motiv. Totuși, prea mulți oameni privesc astăzi partidul comunist numai din perspectiva adaptării lui la clandestinitate; ca mijloc de unificare însă, valoarea lui este fără îndoială mai mare. [...]

CENTRALIZARE ȘI DESCENTRALIZARE - Se confundă adesea legăturile verticale cu centralizarea și cele orizontale cu descentralizarea. Dacă însă cele două categorii de noțiuni au multe puncte comune, nu este mai puțin adevărat că fundamentele lor sînt total diferite. Legăturile verticale și cele orizontale definesc modurile de coordonare ale elementelor de bază ce compun partidul; centralizarea și descentralizarea se referă la repartitia puterilor între eșaloanele conducerii.

Fie două partide A și B. În primul, secțiile locale pot întretine raporturi strînse; pe plan local autoritatea efectivă aparține congresului federal, la care au acces toți membrii, și unde se manifestă toate tendințele: iată o legătură orizontală. În cel de-al doilea partid, secțiile locale sînt riguros izolate între ele; pe plan local, autoritatea se află în mîinile unui birou director ales de către congres, el însuși format din delegați desemnați de către secții: iată o legătură verticală. Să presupunem însă că biroul director local al partidului B posedă aceleași atribuții (*les mêmes pouvoirs*) cu congresul local al partidului A, că acestea ar fi foarte dezvoltate în raport cu prerogativele recunoscute conducerilor centrale ale lui A și B, că deciziile esențiale se iau deci la nivel local: iată două partide descentralizate. Să presupunem, dimpotrivă, că autoritățile lui A și B nu au nici o prerogativă serioasă, că totul se decide de către conducerile centrale: iată două partide centralizate. În consecință, descentralizarea nu este teoretic asimilabilă legăturilor orizontale, nici centralizarea legăturilor verticale. Practic însă, tendința de asimilare este indiscutabilă: ea nu este însă nici generală, nici absolută: de exemplu, în partidul socialist francez legăturile verticale domină în ciuda unei mari descentralizări. Trebuie înlăturată a *fortiori* confuzia articulare slabă-descentralizare, articulare puternică-centralizare: S.F.I.O. este descentralizată, dar puternic articulată; Partidul conservator englez, centralizat dar slab articulată etc.

Centralizarea și descentralizarea se prezintă sub multe și diverse forme. Se pot distinge patru mari tipuri de descentralizare: locală, ideologică, socială și federală. Prima corespunde noțiunii generale de descentralizare: ea se definește prin faptul că leaderii locali ai partidului provin de la bază, că dețin mari puteri (atribuții), că centrul exercită o acțiune restrînsă asupra lor, că deciziile finale le aparțin. Această descentralizare locală corespunde unei articulări slabe, precum în Partidul radical-socialist francez sau în partidele americane; ea se poate asocia și unei articulări puternice, întîlnită la S.F.I.O. Tot ea are consecințe puternice asupra atitudinii partidelor: tinde spre "localism", altfel spus orientează partidul către chestiuni de interes regional, în detrimentul marilor probleme naționale și internaționale. Nu mai există propriu-zis o politică a partidului, ci politici locale juxtapuse și contradictorii, inspirate de interese speciale, ce nu degajă un interes general și nici o privire de ansamblu a problemelor. Îngustimea politicii franceze în timpul Republicii radicale se explică în mare măsură prin descentraliza-

rea partidului ce o asuma, asemenea nesiguranțelor politice ale adunărilor americane: este un lucru grav că cea mai mare națiune a lumii, ce asumă responsabilități la scară planetară, se bazează pe un sistem de partide orientat în întregime către orizonturi locale foarte înguste. [...]

PARTIDELE DE CADRE ȘI PARTIDELE DE MASE – Distincția dintre partidele de cadre și partidele de mase nu se bazează numai pe dimensiunea și numărul lor de membri: nu este vorba de o diferență de mărime, ci de structură. Să luăm în considerație Partidul socialist francez: recrutarea aderenților are în ceea ce-l privește un caracter fundamental, atât din punct de vedere politic, cât și financiar. El caută în primul rând să facă educație politică clasei muncitoare, să formeze în rândul ei o elită capabilă să-și asume guvernarea și administrarea țării: aderenții sînt așadar însăși materia partidului, substanța acțiunii sale. Fără adere-

renți, partidul ar fi ca un profesor fără elevi. Din punct de vedere financiar, partidul se bazează în principal pe cotizațiile plătite de membri, iar prima îndatorire a secției este de a asigura acoperirea lor regulată. Partidul reunește astfel fondurile necesare operei sale de educație politică și activității sale zilnice; tot astfel își poate finanta alegerile: aici se înfiinșează perspectiva financiară cu cea politică. Acest din urmă aspect este fundamental: întreaga campanie electorală presupune o cheltuială enormă. Tehnica partidului de mase are ca efect înlocuirea finanțării capitaliste a alegerilor cu o finanțare democratică. În loc să se adreseze citorva mari donatori particulari, industriași, bancheri sau mari negustori, pentru a acoperi cheltuielile campaniei – ceea ce-l face pe candidat (și pe ales) dependent de aceștia – partidele de masă repartizează sarcina unui număr cît mai ridicat de aderenți, care contribuie fieca-

re cu o sumă modestă. Invenția partidului de mase poate fi comparată cu aceea a Bonurilor scoase de apărarea națională, în 1914: Bonurile Trezoreriei erau altădată niște bilete de bancă de valoare mare, plasate la cîteva mari bănci care împrumutau statul; în 1914, ideea genială fu aceea de a multiplica biletele de bancă de valoare mică și de a le răspîndi într-un public cît mai larg cu putință. Tot astfel, partidele de mase se caracterizează prin apelul la public: la publicul plătitor, care permite campaniei electorale să iasă din aservirea capitalistă; publicului care ascultă și acționează, care primește o educație politică și învață mijlocul de a interveni în viața statului.

Partidul de cadre răspunde unei noțiuni diferite. Este vorba de a reuni notabilități pentru pregătirea alegerilor, de a le conduce și păstra în contact cu candidații. Mai întii, personalități influente, ale căror nume, prestigiu și strălucire vor

garanta pentru candidat și îi vor cîștiga voturi; notabilități tehnicieni mai apoi, care cunosc arta de a-i dirija pe alegători și de a organiza o campanie; în sfîrșit, notabilități financiare, care să aducă banii. Aici, calitatea primează față de orice altceva: amplasare a prestigiului, abilitate tehnică, importanță a averii.

PARTIDE TOTALITARE ȘI PARTIDE SPECIALIZATE – Să comparăm un militant radical cu un partizan comunist. În viața celui dintîi, partidul ocupă un loc foarte redus; el participă din cînd în cînd la reuniunile comitetului său; încearcă uneori să obțină favoruri prin intermediul deputatului său; urmărește combinațiile politicii naționale și mai ales locale; prevede candidaturile și alianțele relative la următoarele alegeri. Citește un ziar radical, dacă există; se înscrie în Liga Drepturilor Omului, care nu are cine știe ce activitate, sau în vreo lojă masonică, sau în vreun alt grup similar. Nu consacră în cele din urmă partidului decît cîteva ore din timpul său, cîteva gînduri din preocupările sale familiare. Nici viața sa intelectuală, nici cea profesională, nici timpul său liber, nici (cu atât mai puțin) viața de familie sau sentimentală nu sînt influențate de radicalism. Participarea păstrează un caracter pur politic, fără să depășească acest domeniu foarte limitat. Partidul radical este un partid specializat.

Cu totul alta este situația partizanului comunist. Partidul cere din partea lui o activitate politică mult mai intensă. În fiecare zi, la uzină sau atelier, el trebuie să militeze în cadrul celulei, adică să răspîndească pe lîngă tovarășii săi de lucru cuvintele de ordine ale partidului, să le comenteze textele esențiale din "L'Humanité" sau din cotidianul comunist local, să le întretină zelul revendicativ. Întreaga sa viață profesională este astfel încadrată de către partid, dominată de către partid, închinată servirii partidului. El este membru al sindicatului CGT, care este o filială a partidului, și unde activitatea lui o prelungește și o completează pe aceea a celulei, tot astfel timpul său liber; o mare parte din acesta este absorbit de reuniunile partidului, sindicatului sau ale organismelor anexe: Partizanii păcii, Organizația de prietenie Franța-U.R.S.S. etc.; ce mai rămîne este organizat prin grija partidului: asociații sportive comuniste, hanuri pentru tineretul comunist, serbări, chermize și picnicuri comuniste, ședințe de cinema comuniste, cluburi literare și artistice comuniste, expoziții și conferințe comuniste; toate acestea compun "distracțiile" partizanului. Partidul intră astfel și în viața lui de familie: cum este și firesc, soția lui este înscrisă în Uniunea femeilor franceze și în diferite comitete de gospodine; copiii fac parte din Uniunea republicană a tineretului francez și din filialele acesteia. Nu mai există distincție între viața publică și cea particulară, nu mai există decît o viață partizană. Astfel se definește partidul totalitar. □

NOTE:

1) *Le Parti communist français, puissant facteur de l'union et la renaissance de la France*, brochure, Editions du Parti, 1945, p. 10.

N. trad.: Am tradus prin "unități componente" sintagma "cellules componentes" pentru a face astfel distincția de termenul "celule" folosit mai departe pentru a desemna un element specific organizării partidului, "celule".

Traducere și prezentare de Ana-Luana STOICEA

*Fragmente din Maurice Duverger, *Les Partis Politiques* (Paris: Librairie Armand Colin, 1961), pp. 22-23, 34-35, 41, 45-47, 55-56, 67-68, 69-70, 72-74, 84-85, 141-142.

Violența și compromisul

STELIAN TĂNASE

"Une société ne vit et ne prospère que s'il établit entre les groupes d'élites une véritable collaboration. D'une manière ou d'une autre. L'élite doit être une, en pensée et en action, sur les métiers essentielles."

Raymond Aron

Alternativa la negociere, dialog, compromis este violența. Ea rezultă din intenția de a adjuca puterea prin eliminarea celorlalți pretendenți. Compromisul definit din punct de vedere moral și intelectual are o conotație negativă. O judecată empirică asupra compromisului, și a felului în care acționează indivizii ar indica o suită nesfârșită de compromisuri pe care fiecare le face cu ceilalți. În contrast, discursul moral sau intelectual dezvoltă o retorică radicală anti-compromis. Când acest tip de discurs este dominant în politică, se ajunge la polarizarea societății, la blocaj, la violență. Anomia unei societăți este și consecința lipsei de dialog între elite și contraelite, între elitele politice, elitele intelectuale și cele de afaceri. Negocierea este principalul instrument al politicii. Compromisul nu înseamnă încetarea confruntării politice. Ci doar așezarea confruntării pe reguli acceptate de societate, pe transparenta acestora, și respectarea procedurilor. Când forțele politice nu se află în contact, când ele nu și negociază zonele de acțiune și influență, funcționarea societății încetează. În epoci de tranziție, dinamismul transformărilor cere o riguroasă "impersonalizare" a regulilor de joc, și practica insistentă a negocierii și compromisului. Asta din cauză că instituțiile sînt fragile, iar câștigurile democratice se realizează dificil și nu sînt, decât într-un firziu - dacă sînt - ireversibile. Refuzul dialogului, negocierii și compromisului ca instrument politic este o boală a copilăriei clasei politice.

Aceste gânduri mi-au fost trezite de faptul că în aprilie se împlinesc cinci ani de cînd în Polonia s-a încheiat "masa rotundă". S-au aflat față în față statul autoritar și societatea. O prăpastie de netrecut traversa Polonia: de-o parte comuniștii care renunțaseră la ipocrizia "democrației populare" pentru a instaura legea marțială în 13 decembrie 1981, de cealaltă imensa majoritate a populației. În 1988, Polonia se afla - în urma refuzului populației de a colabora și a incapacității regimului de a mobiliza societatea - într-o criză și mai adîncă decât cea din 1980-81.

Situația Poloniei părea fără ieșire. O societate polarizată. O putere care nu avea bază socială, singura bază a puterii ei fiind armata și nomenclatura. De cealaltă parte, o societate care întorsese spatele regimului și trăia în structuri paralele și a cărei voință politică nu era în nici un fel reprezentată în structurile de decizie. Două lumi care nu comunicau. Polonia se prăbușea și nimic nu părea să oprească această cădere. Jadwiga Staniszkis scria cinci ani mai devreme, în 1984, că Polonia este blocată pentru că elita (comuniștii) și contraelita (opozitia) nu sînt suficient de mature pentru a negocia ieșirea din criză. Pe de o parte, burocratia de partid refuza să treacă la reforme radicale de teamă de a pierde și mai mult controlul asupra societății pe care îl redobîndise în decembrie 1981. Pe de altă parte, Solidaritatea gîdea în aceiași termeni maniheiști, autoritari. "they had not developed a really pluralistic way of thinking; they had not got a training in democratic political culture", de care aveau nevoie pentru a conduce infinit de com-

plexa problemă a tranziției de la un sistem autoritar la unul democratic. Dacă ar veni la putere, Solidaritatea ar conduce Polonia de o manieră autoritară, conchide Jadwiga Staniszkis. Blocajul Poloniei la jumătatea anilor '80 se datora incapacității elitelor de a dialoga. Dacă în 1981 "anticomunismul de cavernă" al Solidarității (cum îl definește chiar unul dintre liderii legendari, Adam Michnik) ca și dogmatismul intolerant al nomenclaturii dusese la negăsirea unui compromis (ambii actori fiind conșiși că el este imposibil), în 1988-89 ambele elite, după experiența istorică nefastă a stării de asediu (care a însemnat un dublu eșec - și al elitei și al contraelitei) s-au așezat la masa tratatelor. Ele au început la 6 februarie și au durat două luni. În aprilie în fața camerelor TV, un acord este încheiat. Acordul prevedea legalizarea Solidarității și a partidelor politice, alegeri

(ii), alții doreau ca trecerea de la un regim la altul să se facă pașnic.

Scenariul compromisului a apărut înții printre intelectualii dizidenți. Chestiunea era de a împiedica statul/partid de a conduce societatea în mod dictatorial. În condițiile în care comunismul părea ireversibil, autolimitarea obiectivelor opoziției democratice era dovada lucidității. Renunțînd la mijloacele violente de acțiune împotriva regimului, ei au preferat mobilizarea societății, constituind înăuntrul acesteia o lume paralelă care trăia în afara realității oficiale. Astfel se limita acțiunea statului/partid, iar societatea își urmări propriile ei obiective: lărgirea zonelor din afara controlului statului. Treptat, societatea civilă s-a amplificat pînă la gradul la care puterea oficială s-a văzut izolată. Numai recurgerea la legea marțială a restabilit (parțial, și pentru scurtă vreme) controlul. După ce a eșuat

libere (parțial pentru Seim, total pentru Senat), libertatea presei etc. Ambele părți câștigaseră cîte ceva - unii o minimă legitimitate și un suport în societate, ceilalți intrarea în competiția pentru putere. Scopul "mesei rotunde" a fost de a debloca situația. Pentru compromis a fost nevoie ca ambii parteneri să fie pregătiți să-l facă. Polarizarea societății nu avea cum să rezolve inflația, locurile de muncă, locuințele, mizeria etc. Pentru dificultul parcurs al tranziției era nevoie de o participare importantă a societății la crearea unei mase critice. Tranziția nu poate fi făcută de unii împotriva altora sau numai de sus în jos sau de jos în sus, prin greve și demonstrații, prin manifeste, literatură și discursuri morale. Uriașul efort al tranziției solicită încrederea populației în elită (deci legitimitatea puterii), capacitatea populației de sacrificii, ca și competența liderilor de a oferi soluții și de a avea rezultate concrete. "Masa rotundă" a fost un *challenge* dur pentru ambele părți. Unii doreau să iasă cu bine dintr-un trecut dificil de justificat (lovitura din decembrie și criza societă-

și cu această ultimă metodă, a fost obligată să se așeze la masa tratatelor.

Astăzi constatăm succesul rezistenței societății față de statul/partid. Strategia "evoluționistă" (Michnik), a revoluției autolimitate (Kuron, Geremek), s-a folosit de continua chemare la negocieri și nonviolență. Scenariul compromisului istoric a apărut printre intelectualii anti-comuniști lucizi, care au înțeles că scopul este demontarea sistemului și că întîrzierea în discursul radical (pe care tot ei l-au folosit o vreme de cîte ori a trebuit) strict intelectual și moralist îi duce la izolare și eșec. Rațiunea pentru care au abordat negocierea și compromisul a fost una strict practică: ieșirea din blocaj a Poloniei. Grupurile moderate din ambele părți au realizat că tranziția neviolentă, negociată este preferabilă unei înfruntări deschise. "Viziunea mea asupra compromisului se bazează pe convingerea că, aflîndu-se în fața unor realități complexe, democrația pluralistă necesită compromisuri", scria Michnik în 1988, după ieșirea din închisoare.

Anii '80 au fost anii maturizării elite-

lor politice poloneze. Michnik scria atunci: "Jaruzelski trebuie să ia o decizie: să fie recunoscut de istorie ca omul care a introdus legea marțială sau ca acela care a fost arhitectul noului compromis". Nu întreaga opoziție se plasa pe această poziție, au existat confruntări puternice între cei care optaseră pentru dialog și cei care considerau că numai o înfruntare directă a statului/partid putea duce la instaurarea unui regim democratic. Linia "compromisului" a câștigat, iar în Polonia trecerea de la dictatură la democrație s-a realizat pașnic, fără a se recurge - de o parte sau de alta - la violență.

Pentru a înțelege acest lucru este suficient să observăm ce s-a întîmplat în România, unde nici nu s-a pus chestiunea unui compromis. Prima cauză a fost lipsa partenerilor. Actorii dramei au fost o elită agresivă și o societate pasivă. Elita politică comunistă a adoptat o poziție radicală, în lipsa unei contraforțe, a unui partener care să-i impună negocierea. E suficient să ne amintim, de exemplu, apelul făcut de Ceaușescu pentru intervenție militară a țărilor Pactului de la Varșovia în august 1989, pentru a împiedica instalarea guvernului Mazowiecki. Societatea românească nu și-a făcut simțită prezența și voința decât cu rare prilejuri (1977 mișcarea Goma, 1977 Valea Jiului, 1979 SLOMR, noiembrie 1987 Brașov, activitatea cîtorva dizidenți). Ea nu a impus lideri care să aibă destulă autoritate pentru a vorbi în numele ei. Prin incapacitatea societății de a se autoorganiza și a-și impune obiectivele, "societatea secundă" (Elemér Hankiss) nu a obligat statul/partid să se angajeze într-o negociere. Afta vreme cît putea guverna dictatorial, fără ca o contraforță să-i limiteze acțiunea, the *decisions-makers* au preferat să utilizeze dictatura. Societatea are partea ei de răspundere în eșecul politic din decembrie, cînd a trebuit să recurgă la violență pentru a răsturna regimul politic totalitar al lui Ceaușescu. Altfel spus, dacă societatea ar fi articulat din timp o rezistență împotriva dictaturii totalitare a familiei Ceaușescu și și-ar fi constituit o "societate secundă" (economică, intelectuală, politică mai ales, deci lideri), trecerea de la un regim la altul s-ar fi realizat fără victime. Lipsa alternativelor și partenerului a făcut ca România să fie singura țară din fostul bloc sovietic unde această schimbare s-a făcut cu victime omenești. Decalajul de timp, inexistența unei elite politice alternative și a unei societăți experimentate în confruntări și negocieri politice, în crize și rezolvarea lor a produs multe din dificultățile în anii care au urmat.

Rolul elitelor în tranziție este esențial. Tranziția (ca și guvernarea) nu se poate realiza decât în situația în care elitele conlucrează între ele, renunțînd la pretenția de a se exclude reciproc, fizic și politic. Schumpeter (în *Capitalism, Socialism and Democracy*) nota acest lucru printre condițiile reușitei democrației. Este și una din lecțiile pe care exemplul polonez îl ilustrează. □

STELIAN TĂNASE (born 1952), writer. He graduated from the Faculty of Philosophy of the Bucharest University. He published two novels. Founder of 22 weekly magazine in January 1990. Vice-President of the Chamber of Deputies of the Parliamentary Foreign Affairs Committee. Editor of *Sfera Politicii*.